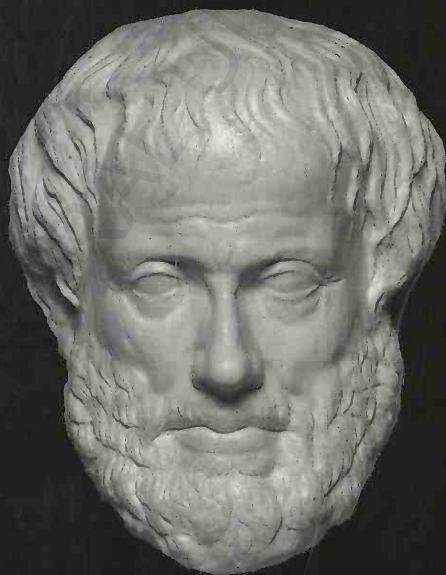
colecția cărților de seamă

aristotel

categorii

paideia

Capitolul I

Omonime[1] se cheamă cele al căror nume este comun, pe când sensul 1a aparținând numelui este diferit ca, de pildă, animal se întrebuințează atât pentru acest om cât și pentru un om pictat. Doar, amândoi au numai numele comun, pe când sensul aparținând numelui este diferit. Căci, dacă cineva ar vrea să arate ce înseamnă la fiecare din aceste două a fi animal va arăta ceea ce este propriu fiecăruia.

Sinonime[2] se cheamă lucrurile la care atât numele este comun, cât și sensul aparținând numelui este același. Astfel, atât omul cât și boul se cheamă vietate. Pentru că om și bou se denumesc cu numele comun de animal, totodată și sensul substanței este aici același. Doar, dacă cineva ar vrea să arate sensul amândurora și ar vrea să spună ce este la fiecare din cele două a fi animal, el va arăta același înțeles.

---

[1] *Omonimie, omonim-omonime* (ὁμωνυμία, ὁμώνυμος – ὁμώνυμα): același/aceleași nume; echivocitate, în opoziție cu συνωνύμια, συνωνυμος – συνώνυμα, sensuri asemănător-asemănătoare, univocitate. Vd. și *Resp. soph.* 6,168 a („dintre paralogismele care se sprijină pe limbaj, unele rezultă din dublul sens, de exemplu, omonimia, ambiguitatea și asemănarea formei de exprimare"), 30, 181a, 33, 182b.
Care este însă explicația faptului de a fi fost menționate mai întâi omonimele și nu sinonimele „de vreme ce acestea se împărtășesc și de la numele și de la sensul unui același lucru, fiind deci mai lămurit cuvântul care ia parte la ambele – și la nume și la sens – decât ce ia parte doar la nume ?" (Porphyrios, *Comentariu la „Categorii" prin întrebare și răspuns*, 5v, în *Comentarii la „Categoriile" lui Aristotel*, tr.rom. Const. Noica, Ed. Academiei, 1968). Aceeași întrebare și la Dexippos (*Nedumeririle și soluțiile din Dexippos*, I, 8). „Întrucât lui Aristotel ideea de ființă îi pare a fi un omonim, iar categoriile sunt numite omonimic «categorii», cu privire la cele despre care se enunță" (Porph. *ibid.*). „De vreme ce ele însele (categoriile) se dovedesc a fi niște omonime, pe drept cuvânt a pus în frunte ceea ce le revine în comun și cu precădere" (Dexipp., *ibid.*).
[2] *Sinonimie, sinonim-sinonime*: „sinonime... se numesc lucrurile cărora le este comun nu numai numele, ca la omonime" (Porph., 10r; Vd. și Dexipp., I, 17, 19; Ammonius, *Prolegomene la cele zece Categorii*, p. 1a6).

Paronime[1], în sfârşit, se cheamă toate lucrurile care se numesc după altceva astfel ca denumirea lor să capete o formă de flexiune deosebită. Aşa, de exemplu, gramaticul e numit după gramatică, iar viteazul după vitejie.

Capitolul II

Dintre cele ce se spun, unele se spun în legătură, altele fără legătură[2]. În legătură, de pildă: omul aleargă, omul învinge, iar fără legătură, om, bou, aleargă, învinge.

Dintre cele ce sunt unele se enunţă despre un subiect, dar nu sunt în nici un subiect, aşa cum om se spune despre un om anume ca subiect, dar nu este în nici un subiect[3]; altele însă sunt într-un subiect, dar nu sunt enunţate despre nici un subiect (într-un subiect zic că este ceea ce nefiind ca o parte în ceva nu este nici în afară de subiectul în care este, precum o artă gramaticală anumită este în suflet ca subiect al ei, dar nu este enunţată despre nici un subiect, şi cum este o albeaţă anumită în corp ca subiect al ei căci orice culoare este într-un corp dar nu este enunţată despre nici un subiect); altele însă sunt enunţate în acelaşi
1b timp despre un subiect şi sunt într-un subiect, ca de pildă ştiinţa care este în suflet ca subiect şi se enunţă totodată despre gramatică luată ca subiect al ei. Mai sunt, în sfârşit, altele care nu sunt nici într-un subiect

---

[1] *Paronimie, paronim-paronime* (παρωνυμία, παρώνυμος – παρώνυμα). Vd. Porph., 10V-11V; Ammon., p. 1a12; Simplicius, *In Aristotelis Categorias commentarium*, 37,1 sqq. ed. Kalbfleisch, 1907).

[2] („În/cu) legătură" – συμπλοκή; „fără legătură"/"nelegate" – ανευ συμπλοκῆ: vd. Dexip., I, 2: „Există unii care aduc obiecţii împotriva diviziunii în: cu legătură şi fără legătură. Căci nu sunt în totul fără legătură sau cu legătură spusele noastre. De pildă «omul se plimbă» nu e spus cu legătură (căci nu e spus printr-o conjuncţie de legătură), în schimb, când spui «om» sau «Bun» nu e ceva fără legătură, căci numele are o alcătuire din silabe şi elemente.

- Voi spune că aceia care numesc «legătură» numai rostirea cu o conjuncţie de legătură sunt adepţii stoicilor, faţă de care e anterior Aristotel, ce întrebuinţează felul obişnuit de a vorbi al înaintaşilor, care numeau legătură reunirea mai multor părţi de vorbire. Faptul însă de a spune că «omul» sau «boul» sunt cuvinte rostite cu legătură, fiind că este în ele o reuniune de silabe şi de elemente, nu e nici el potrivit spus. Nu reuniunea elementelor, ci aceea a părţilor de vorbire era cea numită de antici «legătură»").

[3] Ca parte.

nici nu se enunță despre un subiect, ca, de exemplu, un anumit om și un anumit cal; căci nici un lucru din acele de acest fel nu este într-un subiect, nici nu se enunță despre un subiect.

Îndeobște însă cele indivizibile și ce este numeric unu nu se enunță despre nici un subiect, totuși nimic nu împiedică aici ca unele să fie într-un subiect. Doar, o artă gramaticală anumită face parte din cele ce sunt într-un subiect, deși nu se enunță despre un subiect.

Capitolul III

Dacă ceva se enunță ca predicat despre ceva, ca despre subiectul său, atunci toate cele ce se spun despre acel predicat, se vor spune și despre subiect, precum om despre un om anumit și animal, despre om. Prin urmare, și despre un om anumit trebuie să se enunțe ca predicat animal; căci omul anumit este om și animal.

Dacă genurile[1] sunt diferite fără a fi subordonate unele față de altele, au și după specie[2] diferențe, ca de exemplu, animal și știință. Diferențele privind animalul sunt pedestru și biped, înaripat și acvatic; din aceste diferențe însă nici una nu e valabilă pentru știință; căci o știință nu se deosebește de alta prin aceea că este bipedă. Pe de altă parte, nimic nu oprește ca genuri laolaltă subordonate să aibă aceleași diferențe specifice. Aceasta întrucât genurile supraordonate se enunță despre cele subordonate lor; prin urmare, toate diferențele predicatului vor fi și ale subiectului.

Capitolul IV

Din cele rostite fără legătură[3] înseamnă fiecare: sau o substanță sau o cantitate sau o calitate sau o relație sau de locul ori timpul ori poziția ori posesia, o acțiune sau pasiunea.

---

[1] γένος(τὸ), γένη(τὰ). Vd. și *Metaph.* Δ, 28.

[2] εἶδος(τὸ), εἴδε(τὰ).

[3] În număr de zece în tratatul despre *Categorii* „cele rostite fără de legătură înseamnă" – τῶν λεγομένων τὰ μὲν κατὰ συμπλοκὴν λέγεται: substanța, cantitatea, calitatea, relația, locul, timpul, poziția, posesia, acțiunea, pasiunea. Tot în număr de zece – τὸν αριθμὸν δέκα sunt genurile categoriilor – τὰ γένη τῶν κατηγορῶν în *Topice* I, 9, 103b 20-25, doar că, substanța nu mai este οὐσία ci τί ἐστι. În *Metafizica* Δ (V) 7,

În general, exemplificând, este substanță de pildă om, cal; cantitate,
2a ceva lung de doi, de trei coți; calitate, ceva alb, ceva gramatical; relație,
ceva dublu, jumătate, mai mare; loc în agora, în Liceu; timp, ieri, anul
trecut; poziție, este culcat, este așezat; posesiune: este încălțat, este
înarmat; acțiune, taie, arde; pătimire, e tăiat, e ars.

1017 a 25 însă, categoriile sunt în număr de opt și în următoarea ordine: „ființa se ia în tot atâtea sensuri câte feluri de categorii sunt": substanța – τὶ ἐστι, calitatea, cantitatea, relația, acțiunea și pătimirea (pasiunea) locul, timpul. „Gramaticală" pentru Trendelenburg, „empirică" pentru Tricot, legitimând zece, opt, chiar mai puține, oricum, deducția aristotelică a categoriilor nu este mai tare sau mai slabă, într-o ipoteză sau alta, în funcție de număr, întrucât operaționalitatea „sistemului" este condiționată de număr ? Cu zece, era „sistemul" aristotelic superior celui platonic, admițând că „genurile supreme" din *Sofistul* sunt categorii, și amândurora, acela de mai târziu, kantian, cu douăsprezece ?

Dacă ființa în sine este ilimitată, cum modurile ei de a fi – τὰ σχήματα sunt în serie nesfârșită, ea poate fi luată într-o infinitate de sensuri. Însă acestea în această condiție sunt de necunoscut. În interdicție gödeliană, fiind în „sistem" nu avem a identifica toate determinațiile „sistemului".

Așa stând lucrurile, orice sistem construit este, *trebuie să fie* (de îndată ce nu are a fi altfel), numeric, limitat. Decurge de aici și slăbiciunea sau, cel puțin, superioritatea sistemelor cu mai multe elemente față cu acelea cu mai puține ? Chiar dacă, totuși, contează și numărul, hotărâtor este principiul de organizare.

Kant socotea categoriologia aristotelică „rapsodică", neavând decât „valoarea unei îndrumări pentru cercetătorii viitori" și nu pe aceea a unei „idei sistematic dezvoltate care să merite să fie adoptată" (*Critica rațiunii pure*, 1969, p. 111). Kant, de bună seamă, avea motivele lui, parțial întemeiate, să considere categoriologia aristotelică „rapsodică". Mai întâi, nehotărârea privitoare la număr, ceea ce putea să inducă la absența unui criteriu de organizare interioară. Apoi, reflex al aceleiași posibile (părelnice) slăbiciuni, ezitările în enumerare. Dar toate acestea sunt de a doua mână, Aristotel lucrând totuși cu un criteriu, și încă tare, el ținând de regimul substanței, subiect dar și prima categorie. În aparență o contrazicere. Dar substanța ca subiect și nu într-un subiect, prin aceasta este termenul de întemeiere și de punere în unitate a tuturor determinațiilor. Zece, mai multe, sau mai puține, într-o succesiune sau alta, oricum ele sunt ale aceluiași termen – pivot pe care ele îl determină fiind determinații ale lui. S-a discutat de mult și mult „în legătură cu sensul în care trebuie înțeles numele κατηγορίαι, nume prin care Aristotel desemnează genurile supreme". Trendelenburg punea *kategoria* în termen de predicat – predicare. Dar substanța (*ousia*) ca individual, cum zicea Aristotel însuși, nici nu stă într-un subiect nici nu este enunțată despre un subiect, altfel spus „nu poate deveni niciodată predicat în propoziția formată corect, iar dacă se întâmplă totuși, uneori, atunci o asemenea predicare nu mai merită de fapt numele de predicare" (Franz Brentano, *Despre multipla semnificație a ființei la Aristotel*, tr.rom., 2003, p. 163-164). De aceea, Bonitz punea κατηγορία în

În sine și pentru sine, nici un termen din cei amintiți nu afirmă sau neagă;acestea doar prin legătura lor. Numai afirmația și negația se arată a fi adevărate sau false. Din cele însă ce se rostesc fără legătură nimic nu este nici adevărat nici fals, ca om, alb, aleargă, învinge.

Capitolul V

Substanță[1] în înțelesul cel mai propriu, prim și mai tare este aceea ce nici nu se enunță despre un subiect, nici nu este într-un subiect, ca de exemplu un anumit om sau un anumit cal.

Substanțe secunde[2] se cheamă speciile, în care sunt cuprinse substanțele în înțelesul dintâi, precum și genurile acestor specii. Astfel, un anumit om intră în specia om, iar genul speciei este animalul. Ele se cheamă deci substanțe secunde, precum om și animal.

Din cele spuse se vede bine că, la cele ce se enunță despre un subiect, atât numele cât și sensul se vor enunța în mod necesar ca predicat despre subiect, așa cum om se enunță despre un anumit om

---

termen de „enunț" (Anssage) ca, mai apoi, și Zeller. Totuși „chiar dacă nu tot ceea ce este cuprins sub categorii poate deveni predicat..., categoriile însele sunt, în tot cazul, predicate... Căci din faptul că ele sunt genuri (γένη) și genuri supreme (πρῶτα γένη) nu decurge deloc că tot ceea ce este cuprins în ele trebuie, de asemenea, să fie gen suprem... Așadar categoriile însele sunt neîndoielnic capabile să fie predicate, ba chiar ele posedă această capacitate înaintea tuturor celorlalte concepte deoarece nu există nimic, fie el individ, specie sau gen, care să nu poată deveni subiect ale uneia sau alteia dintre ele în timp ce pentru ele însele nu mai poate fi găsit un predicat mai înalt" (*ibid.*, p. 164, 165).

[1] οὐσια(ἡ), în *Categ. 5*, substanță, determinatul, individ(ual), în condiție primă (πρώτη οὐσία): „orice substanță pare a însemna ceva anume – τόδε τι. Cât le privește, este fără de îndoială și adevărat că substanțele prime chiar înseamnă un «acest ceva»" – ὅτι τόδε τι σημαίνει (5.3b10).

În *De Interpret.* 13.23a24: „act(ualități) fără potențialitate" – καὶ τὰ μὲν ἄνευ δυνάμεως ἐνέργειαί εἰσιν, οἷον αἱ πρῶται οὐσίαι (Vd. și *Metaph.* Δ, 8). În alte accepții, vd. *Metaph.* VII, 3, 1028b, VIII, 2.3.4, XII, 1-5.

[2] δεύτερα οὐσία, substanță secundă; „substanțe secunde – δεύτεραι οὐσίαι se cheamă speciile – εἴδε în care sunt cuprinse – ὑπάρχουσι(ὑπάρχειν) substanțele în înțelesul dintâi, precum și genurile acestor specii" – τὰ των εἰδῶν τούτων γένη. „Substanțele prime sunt conținute în substanțele secunde nu în felul în care sunt accidentele, ci ca particulare în universalii sau, urmând expresia logicienilor, *ut partes subjectivae in toto attributiva*" (J. Tricot, notă, în *Organon* I. *Categories II. De l'interpretation*, traduction et notes, Paris, Vrin, 1946, p. 7).

ca subiect și, deci, numele se enunță ca predicat al lui. Căci vei enunța predicatul om despre un om anumit. Dar și definiția omului se va enunța ca predicat despre un om anumit, fiindcă omul anumit este om și animal totdeodată. Și astfel despre subiect se va enunța ca predicat și numele și sensul. Pe de altă parte, la cele ce sunt într-un subiect, la cele mai multe nici numele nici sensul nu se enunță despre subiect; totuși, la unele, câteodată nimic nu stă în cale ca numele să se enunțe despre subiect, dar este cu neputință sensul. Așa, de pildă, albul, dacă se găsește la un corp ca subiect al său, se enunță despre subiect – căci corpul se numește alb –, dar sensul albului nu poate fi enunțat niciodată despre corp.

Toate celelalte se enunță sau despre substanțele prime ca subiecte, sau sunt chiar în acele subiecte. Aceasta se vede bine când cercetăm cazurile singulare. Astfel animal se enunță ca predicat despre om; prin urmare, trebuie să se enunțe și despre un om anumit. Căci, dacă nu se 2b enunță despre nici un om anumit, atunci nici în general despre om. Tot așa culoarea este în corp; prin urmare ea trebuie să fie și într-un corp anumit. Doar, dacă nu este în nici un corp particular, ea nu este nici în general în corp. Toate celelalte deci se enunță sau despre primele substanțe ca subiecte, sau sunt chiar în acele subiecte. Dacă, deci, primele substanțe nu sunt, e cu neputință să mai fie ceva.

Dintre substanțele secunde specia este mai mult substanță decât genul, ea stând mai aproape de substanța primă. Astfel încât, dacă cineva explică ce este substanța primă, va răspunde mai clar și mai potrivit, dacă o va face prin specie și nu prin gen. Așa, de pildă, vrând să descrie cineva un om anumit, o va face mai clar, numindu-l om decât numindu-l animal. Om este mai propriu unui om anumit, animal însă e mai general. Și, arătând cineva ce este un arbore, o va face în chip mai lămurit, numindu-l arbore decât numindu-l plantă. Apoi, substanțele prime se cheamă cel mai îndeobște substanțe, pentru că ele sunt subiecte a toate celelalte și toate celelalte se enunță despre ele. Așa însă cum se comportă substanțele prime față de toate celelalte, așa se comportă și specia față de gen. Doar, specia este subiect al genului: genurile se enunță despre specii, dar nu și invers, adică speciile despre genuri. Astfel, și de aici urmează că specia este mai mult substanță decât genul.

Dar speciile înseși, întrucât nu sunt genuri, una nu este mai mult substanță decât alta; căci numindu-l om, pe un om anumit, nu se va enunța despre el nimic mai propriu, decât enunțându-se despre un cal anumit, numindu-l cal. Tot așa la substanțele prime una nu este mai mult substanță decât alta; un om anumit nu este cu nimic mai mult substanță decât un bou anumit. În chip firesc însă, după substanțele prime, dintre toate celelalte numai speciile și genurile se numesc substanțe secunde. Fiindcă, numai ele sunt predicatele care explică substanța primă după înțelesul ei. Aceasta întrucât arătând cineva ce este un om anumit, stabilindu-i specia sau genul, îl va descrie în mod propriu, și îl va lămuri mai bine, numindu-l om decât animal. Din celelalte însă, arăta cum că el este alb, sau el aleargă, și altele de acest fel nici o atribuire nu-i este proprie; prin urmare în chip potrivit din toate celelalte numai speciile și genurile se cheamă substanțe. Mai apoi, substanțele prime, fiind subiecte a toate celelalte, se cheamă substanțe în înțelesul cel mai propriu. Așa însă cum substanțele prime se comportă față de toate celelalte, așa și speciile și genurile substanțelor prime se comportă față de toate celelalte; căci despre ele se enunță toate celelalte. Un om anumit va fi numit gramatician, deci atât omul cât și animalul. Și în același fel și în celelalte.

Orice substanță are proprietatea că nu este în nici un subiect. Substanța primă, anume, nu este nici într-un subiect[1], nici nu se enunță despre un subiect[2]. La substanțele secunde se vede bine din cele ce urmează că nu sunt în nici un subiect: om se enunță, ce e drept, despre un om anumit ca subiect, dar omul nu este în nici un subiect. Omul nu este într-un om anumit. Și tot așa animal, se spune, ce e drept, despre un om anumit ca subiect, dar animalul nu este într-un om anumit. Apoi, la cele ce sunt într-un subiect, nimic nu oprește ca numele să se enunțe uneori despre subiect, dar este cu neputință sensul. La substanțele secunde însă, sensul se enunță despre subiect[3] tot așa ca și numele: sensul omului se va enunța despre un om anumit, și tot așa cel al animalului. Prin urmare, substanța nu se poate socoti între lucrurile care sunt într-un subiect.

---

[1] ἐν ὑποκειμένῳ.

[2] καθ'ὑποκειμένῳ.

[3] Dacă substanțele prime nici nu sunt într-un subiect, nici nu se enunță despre un subiect, cele secunde se enunță despre un subiect (Prima caracteristică a substanțelor).

Aceasta însă nu este o proprietate a substanței: nici diferența nu este într-un subiect. Pedestru și biped se spun, ce e drept, despre subiectul om, dar nu sunt în subiect: pedestrul și bipedul nu sunt în om. Dar și sensul diferenței se enunță ca predicat despre ce se arată diferența. Dacă, de exemplu, pedestru se spune despre om, atunci și acest sens trebuie enunțat despre om: căci pedestru este omul.

Dar, dacă părțile substanțelor sunt în întregul lor într-un anumit moment ca în subiectul lor, aceasta să nu ne tulbure ca și cum am fi siliți, astfel, să tăgăduim că ele sunt substanțe. Căci, dacă s-a vorbit de lucruri care sunt într-un subiect, nu s-a înțeles prin aceasta că ele sunt ca părți în ceva.

Dar, substanțelor și diferențelor le convine ca tot ce se derivă din ele să se enunțe în înțeles sinonim[1]. Căci toate enunțările derivate din ele se enunță sau despre indivizi sau despre specii. Din substanța primă nu se derivă nici o enunțare, deoarece ea nu se enunță despre nici un subiect. La substanțele secunde însă, specia se enunță despre individ, iar genul despre specie și individ totdeodată. Tot așa se enunță însă și diferențele despre specii și indivizi. Dar substanțele prime primesc și sensul speciilor și pe cel al genurilor, iar specia pe cel al genului. Fiindcă, tot ce se spune despre predicat se va spune și despre subiect. Tot așa primesc însă speciile și indivizii și sensul diferențelor. Dar, pentru noi, sinonime au fost cele ce au atât numele comun cât și același sens. Prin urmare, tot ce este derivat din substanțe și din diferențe se enunță în înțeles sinonim.

Orice substanță pare a însemna ceva anume[2]. Cât le privește este fără de îndoială și adevărat că substanțele prime chiar înseamnă un acest ceva. Pentru că acel ceva exprimat este indivizibil și numeric unul. Prin felul denumirii însă la substanțele secunde se poate crea impresia că lucrurile stau tot așa atunci când se vorbește de om sau animal, ceea ce nu este adevărat. În acest caz se indică mai mult ceva calitativ. Acesta întrucât subiectul nu este unul ca în cazul substanței prime, ci om și animal, enunțându-se despre mai multe subiecte. Dar, pe de altă parte, cuvântul nu înseamnă în chip absolut ceva calitativ,

---

[1] Cea de a doua caracteristică a substanțelor, numai a celor secunde însă (ca și diferenței, de altfel, care alăturată genului asigură definiția; vd. *Topice*, II, 2, 109b6).
[2] Cea de a treia caracteristică. Substanța primă, doar, este ceva (determinat) – τόδε.

cum o face de pildă albul: albul nu înseamnă nimic afară de calitate, pe când genul și specia determină calitatea în raport cu substanța: ea arată substanța având cutare și cutare însușire. Această determinare însă e mai cuprinzătoare la gen decât la specie; căci, cine spune animal cuprinde mai mult decât cine spune om.

Substanțelor apoi le mai convine că n-au contrar[1]. Ce ar putea fi oare contrar substanței prime, unui om anumit sau unui animal anumit ? Dar nici omului nici vietății nimic nu-i este contrar. Aceasta însă nu-i este propriu substanței: se găsește și la multe altele, precum la ceea ce e cantitativ: căci acestui ceva lung de doi și acestui ceva lung de trei coți nimic nu le este opus în chip contrar, tot atât de puțin decadei sau dealtminteri oricum alt ceva de acest fel, doar că ar trebui să spunem că multul e contrar puținului sau marele micului. Unde e vorba însă de mărimi determinate nici una nu e contrară alteia.

Substanța pare a nu admite un mai mult sau mai puțin[2]. Prin aceasta nu înțeleg că o substanță nu este mai mult substanță și mai puțin substanță decât o alta – aceasta este desigur cazul după explicarea noastră de mai sus –, ci că substanța nu poate fi mai mult și mai puțin ceea ce este ea în esență. Dacă, de exemplu, substanța în chestiune este om, atunci nici comparat cu sine, nici om comparat cu alt om nu va fi mai mult și mai puțin om. Unul nu este mai mult om decât altul, așa cum ceva alb este mai mult și mai puțin alb decât altceva și cum ceva frumos se numește 4a mai mult și mai puțin frumos decât altul. Astfel se mai poate spune că un lucru este ceva mai mult și mai puțin decât el însuși, de pildă că un corp alb este acuma mai alb decât mai înainte, și că un corp cald este mai mult și mai puțin cald. Despre substanță însă nu se spune un mai mult și nu mai puțin. Așa cum omul nu se numește acuma mai mult om decât înainte, așa nu se întâmplă nici cu alt ceva ce este substanță. Substanța nu admite deci un mai mult și mai puțin.

Dar substanței pare să-i fie cel mai mult propriu că ea, deși una și aceeași după număr, e susceptibilă pentru contrar[3]. La tot ce nu e substanță nu se poate arăta nimic de acest fel, ce, deși după număr unul, ar fi susceptibil pentru contrar. Astfel, de pildă, culoarea, care

---

[1] Cea de a patra caracteristică.

[2] Cea de a cincea.

[3] Cea de a șasea caracteristică deopotrivă, a celor prime și a celor secunde.

este după număr una și aceeași, nu poate fi albă și neagră, nici o acțiune, după număr identică și una, nu poate fi rea și bună, și același lucru e valabil despre toate celelalte ce nu sunt substanțe. Dar substanța, deși după număr una și aceeași, este susceptibilă pentru contrar. Așa, de exemplu, un om anumit, deși el este unul și același, devine când alb, când negru, cald și rece, rău și bun.

Dar, în nici un caz nu se arată așa ceva, doar dacă s-ar obiecta spunându-se că vorbirea și opinia sunt susceptibile de contrare. Aceeași propoziție pare a fi adevărată și falsă. Dacă, de pildă, propoziția cineva șade este adevărată, aceeași propoziție, dacă acela s-a ridicat, va trebui să devină falsă. Tot așa este și cu opinia: dacă se crede, după adevăr, că cineva șade, atunci, când s-a ridicat, trebuie să se creadă în chip fals, deși avem aceeași opinie despre același om.

Dar, chiar de s-ar admite aceasta, totuși se ivește o deosebire după mod. Aceasta întrucât, cu privire la substanțe, ele sunt susceptibile pentru contrare în sensul că ele însele se schimbă, devenind: ceva rece din ceva cald (dobândește altă calitate), ceva negru din ceva alb, ceva bun din ceva rău. Și așa este și cu celelalte, unde tot ceea ce primește o schimbare, e susceptibil de contrare. Și așa este, de altminteri, orice principiu susceptibil prin aceasta de contrare, că el primește în sine o schimbare. Vorbirea și opinia însă rămân ele însele nemișcate în orice privință și în tot chipul, și trebuie să fie mișcat lucrul, pentru ca în privința lor, să se poată ivi contrare. Pentru că, propoziția: cineva șade rămâne aceeași, și numai cu privire la mișcarea lucrului ea e numită când adevărată când falsă. Și același lucru e valabil pentru opinie. Și
4b astfel, cel puțin după mod, ar fi o proprietate a substanței, dacă ea este susceptibilă pentru contrare în temeiul schimbării proprii.

Dar, chiar dacă cineva ar vrea să admită, că vorbirea și opinia primesc contrare, totuși aceasta nu este adevărat. Căci vorbirea și opinia nu se numesc susceptibile pentru contrare întrucât ele însele ar primi contrare, ci pentru că altceva e atins de acest proces. Doar, de aceea, pentru că lucrul este sau nu este, vorbirea se numește adevărată sau falsă, iar nu pentru că ea însăși ar fi cumva susceptibilă pentru contrare. Vorbirea și opinia, în chip absolut, nu se mișcă nici oarecum nici prin ceva, și astfel ele nu sunt deci susceptibile pentru contrare, deoarece în ele nu se petrece nici o afectare. Dimpotrivă, substanța e considerată ca principiu susceptibil de contrare, deoarece ea însăși primește contrare.

Ea primește sănătate și boală, albeață și negreață și ea este susceptibilă pentru opozițiile contrare, întrucât ea însăși primește orice de acest fel. Prin urmare, substanța trebuie să aibă proprietatea, deși după număr una și aceeași, să fie susceptibilă pentru contrare în temeiul schimbării proprii. Atâta fie spus despre substanță.

Capitolul VI

Cantitatea[1] este: una discretă, alta continuă[2] și constă sau din părți care au o poziție una față de alta, sau din părți care n-au poziție. Discrete sunt de pildă numărul și vorbirea, continue linia, suprafața, corpul, pe lângă acestea și timpul și locul.

Părțile numărului n-au o limită comună în care acelea să se întâlnească. Astfel, dacă, cinci este o parte a lui zece, atunci primele cinci părți nu se întâlnesc cu celelalte cinci la o limită comună, ci sunt separate. Tot astfel, trei și șapte nu se întâlnesc la o limită comună. Și astfel, în general, la număr nu se găsește o limită comună a părților, ci ele sunt totdeauna separate. Numărul face deci parte din mărimile discrete.

În același fel vorbirea este ceva discret. Lămurit este că ea e o mărime. Ea se măsoară doar după silabe scurte și lungi. Înțeleg însă vorbirea care se înfăptuiește deodată cu vocea. Părțile ei nu se întâlnesc nici nu sunt legate într-o limită comună, neexistând nici o limită comună la care să se întâlnească silabele, ci fiecare silabă își are limita proprie pentru sine.

În schimb, linia este continuă, putând arăta o limită comună în 5a
care se ating părțile ei, punctul, adică; tot așa pentru suprafață linia, întrucât părțile planului au o limită comună. Tot așa se poate arăta la corp o limită comună, linia sau suprafața, în care se întâlnesc părțile corpului. Dar și timpul și locul au această însușire. Căci timpul prezent se întâlnește cu cel trecut și cel viitor. Locul, apoi, este ceva continuu,

---

[1] Ποσόν, ποσότης(ἡ), cât, cantitate; vd. și *Metaph.*, Δ, 13.
„*Întrebare*: de ce categoria care urmează e mărimea și nu calitatea ?
Răspuns: deoarece faptul că există ceva înseamnă că este sau unu sau multiplu, iar unul și multiplul mărimii sunt anterioare, desigur lui «a fi de un fel anumit» sau a fi un «relativ»... Faptul de a fi corp precedă pe acela de a fi corp cu calități" (Porphyrios, *In categ.*, 29r, în *Comentarii...*, p. 97.

[2] δωρισμένον, συνεχές.

dacă părțile corpului care se întâlnesc într-o limită comună ocupă un loc anumit. Prin urmare și părțile locului, pe care le ocupă fiecare parte a corpului, se întâlnesc la aceeași limită ca și părțile corpului. Deci, și locul va fi continuu, deoarece părțile lui se întâlnesc la o limită ei comună.

Unele mărimi constau din părți care au o poziție una față de alta, altele din părți care nu au. Astfel, părțile liniei au o poziție una față de alta: fiecare din ele se află undeva, și despre fiecare se poate arăta spre deosebire de celelalte părți unde se află în plan și cu care alte părți se atinge. Tot așa și părțile suprafeței au o poziție anumită: în același fel se poate arăta unde se află fiecare parte și care părți se ating. Și tot așa este și cu părțile solidului și ale locului. La număr însă nu se poate arăta cum sunt așezate părțile una față de alta sau pot sta undeva sau care părți se întâlnesc. Și nici la părțile timpului nu se poate face aceasta: doar nici o parte a timpului nu durează, iar ceea ce nu durează cum ar putea oare să aibă o poziție ? Mai degrabă s-ar putea spune că timpul are o ordine, întrucât o parte a lui este mai devreme și cealaltă mai târziu, și tot așa, că numărul are o ordine, întrucât unul se numără înaintea lui doi și doi înaintea lui trei, și astfel că ar avea o ordine, dar o poziție nicidecum. La vorbire e tot așa: nici o parte a ei nu durează: ceea ce s-a vorbit odată e vorbit și nu mai poate fi prins, și astfel părțile ei nu pot avea o poziție, deoarece nu durează. Prin urmare, mărimile constau în unele din părți care au o poziție, altele din părți care n-au o poziție. În înțeles propriu numai cele amintite până acuma se numesc mărimi pe când toate celelalte se cheamă așa numai prin accident; căci numai cu privire la acelea și la acestea se numesc mărimi. Astfel, se zice că albul e mult când ocupă o suprafață mare, și tot așa că acțiunea
5b e lungă și mișcarea tot asemenea, fiindcă umple timp mult: căci nici unul din aceste lucruri nu se numește în și pentru sine mărime. Dacă, de exemplu, cineva ar spune cât de mare este acțiunea, el va determina-o după timp și va vorbi despre lungimea unui an sau ceva asemănător. Și dacă e să se spună până unde se întinde ceva alb, aceasta se va determina după suprafață și spunându-se că se întinde atâta cât se întinde suprafața. Prin urmare, în sens propriu și în sine numai cele amintite se numesc mărimi, pe când altele nu se cheamă așa, ori dacă sunt totuși mărimi, aceasta numai prin accident.

Apoi, mărimii nu-i sunt proprii contrariile[1]. Unele, bine determinate, este limpede că n-au nici un contrar, așa, de pildă, ceea ce e lung de doi sau de trei coți sau suprafața și altele de acest fel n-au nici un contrar; doar dacă cineva ar spune că multul e contrar puținului sau marele micului. Dar toate aceste nu fac parte din cele cantitative, ci din cele relative: căci nimic nu poate fi numit în sine mare sau mic, ci numai prin raportare la altceva. Astfel un munte se numește mic și un grăunte de mei mare, întrucât acesta este mai mare și acela mai mic decât altceva ce aparține aceluiași gen. Este deci aici o raportare la altceva; căci de s-ar vorbi de mic sau de mare în sine, niciodată un munte nu s-ar numi mic, iar un grăunte de mei mare. Sau spunem că în cutare sat sunt mulți oameni, iar în Atena puțini, deși aici sunt de multe ori mai mulți decât acolo, și că în cutare casă sunt mulți oameni iar în teatru sunt puțini, deși aici sunt cu mult mai mulți. Apoi, ceea ce e lung de doi și trei coți și toate celelalte de acest fel înseamnă ceva cantitativ, ceea ce e mare sau mic nu înseamnă însă nimic cantitativ, ci ceva relativ; căci marele și micul se consideră în relație cu altceva. Astfel, aceste lucruri, se vede deci bine, că sunt relative. Dar, fie că cineva ar spune că acestea sunt cantități sau că nu, ele totuși nu pot avea un contrar. Ceva ce nu poate fi luat în sine, ci e raportat la altceva, cum ar putea spune cineva că acest ceva are un contrar ? Mai apoi, dacă marele și micul vor fi socotite contrare, va urma că unul și același lucru ar primi în același timp contrarele și că aceleași lucruri și-ar fi lor înșile contrare. Ce-i drept, se întâmplă ca unul și același lucru să poată fi luat, deopotrivă ca mare și mic. Astfel, raportat la ceva, mic și, la altceva mare, același lucru ar fi tot așa de bine mare ca și mic, deci ar primi simultan contrarele Dar nici un lucru nu poate primi în același timp contrarele. Să se ia, de pildă, substanța. Ea, de bună seamă, pare a primi contrarele, totuși, un om nu este în același timp bolnav și sănătos, și nimic nu este în același timp alb și negru. Dar nici dintre celelalte nu este nimic ce ar cuprinde în același timp contrarele. Ar trebui ca lucrurile să-și fie și lor însele contrare. Căci dacă marele este contrar micului și același lucru poate fi în același timp mare și mic, el trebuie să-și fie sieși contrar. Dar e imposibil ca un lucru să-și fie sieși contrar. Prin urmare, marele nu este contrar micului și tot atât de puțin e multul contrar puținului. Deci, chiar dacă cineva va spune că acestea nu fac parte din relative, ci țin de mărime, totuși ele nu vor avea nimic contrar.

[1] Prima caracteristică.

Dar mai ales cu privire la loc pare a exista o contrarietate a cantitativului. Se pune, anume, susul contrar josului, numindu-se locul în jurul centrului jos, deoarece mijlocul este la cea mai mare distanță de marginile lumii. De la aceste contrarietăți se pare că se derivă și definiția celorlalte: se determină drept contrare cele ce, în același gen, sunt depărtate cel mai mult de celelalte.

Cantitatea pare însă a nu primi un mai mult și mai puțin[1], de pildă ceea ce e lung de doi coți; căci ceva de doi coți nu e mai mult lung decât altceva tot la fel. Nici la număr nu există un mai mult și un mai puțin: astfel trei în comparație cu cinci nu este mai mult trei și cinci în comparație cu trei nu mai mult cinci. Nici nu se poate spune că un timp este mai mult timp decât altul, și în general nu se vorbește la nici unul din lucrurile amintite de un mai mult și un mai puțin. Prin urmare, nici cantitatea nu primește un mai mult și un mai puțin.

În cea mai mare măsură însă mărimii i se poate atribui faptul de a fi egală și neegală[2]. Doar, fiecare din cele arătate se numește egală și neegală, de exemplu egal sau solidul neegal și tot așa numărul și timpul. În același mod se poate vorbi de toate celelalte lucruri, care au fost amintite mai înainte. Din contră despre acelea care nu au cantitate nu are a se spune nici că sunt egale sau neegale. Astfel o dispoziție nu este egală sau neegală, ci asemănătoare nici albul, la rândul său, că este egal și neegal, ci că este asemănător. Prin urmare, cantitativul va avea mai ales proprietatea că e numit egal și neegal.

Capitolul VII

Relative[3] se numesc toate acelea despre care pentru a ști că sunt se atribuie altora sau se spune că stau într-un raport oarecare cu altele, cum, de exemplu, acest ceva mai mare ca să se știe ce este atribuit altui ceva.

---

[1] Cea de a doua.

[2] Cea de a treia.

[3] Πρός σι față cu ceva, relativ (vd. și *Metaph*, Δ, 15).

„*Întrebare*: După mărime, care este a treia categorie la rând ?

Răspuns: Cea a relațiilor.

Î.: De ce nu mai degrabă calitatea ?

R.: Deoarece, existând în prealabil lungimea, lățimea și înălțimea, se ivesc în urma lor marele și micul, care sunt relative (Porphyrias, *In Categ.*, 35r; *Comentarii...*, p. 110).

Căci dublul, pentru a şti ce este se atribuie altuia, fiind socotit de două ori mai mare decât ceva. Tot astfel şi celelalte asemenea. Sunt însă relative 6b
şi unele ca acestea: starea, dispoziţia, senzaţia, ştiinţa, poziţia[1], de îndată ce acestea, spre a se şti ce sunt, se atribuie altora, şi nu altfel. Pentru că, stare se zice că este stare a ceva şi ştiinţa ştiinţă a ceva şi poziţia poziţie a ceva, şi celelalte în acelaşi fel. În urmare sunt relative toate cele ce, spre a se şti ce sunt, se atribuie altora sau într-un oarecare alt raport cu altceva. Aşa, un munte e numit mare faţă de altul, căci muntele se cheamă relativ mare, iar ceva asemănător se numeşte asemănător altui ceva, şi astfel şi toate celelalte de acest fel se numesc relative. Şi culcat, şi drept, şi şezând sunt poziţii determinate, iar poziţia este un relativ. Dar a fi culcat sau a sta drept sau a se fi aşezat nu sunt ele însele poziţii, dar se numesc în mod paronimic după poziţiile amintite.

Este însă şi contrarietate în cele relative[2]. Astfel deşi aparţin amândouă relativelor, virtutea e contrară viciului, iar ştiinţa este contrară neştiinţei. Dar contrarietatea nu este în toate cele relative. Dublul, triplul şi orice alt relativ de acest fel nu au un contrar.

Relativele par însă a primi şi un mai mult şi mai puţin[3]. Se numeşte, bunăoară, ceva mai mult şi mai puţin asemănător şi neasemănător şi mai mult şi mai puţin egal şi neegal. Aici însă amândouă sunt relative, pentru că asemănătorul se numeşte asemănător altui ceva şi neasemănătorul neasemănător altui ceva. Dar nu toate cele relative primesc un mai mult şi mai puţin. Dublul nu se numeşte mai mult şi mai puţin dublu şi aşa nimic de acest fel.

Toate cele relative însă trebuie să se presupună reciproc[4]. Astfel sclavul se cheamă sclav al stăpânului, iar stăpânul stăpân al sclavului, şi dublul se cheamă dublu al jumătăţii, iar jumătatea jumătate a dublului, şi mai marele se cheamă mai mare decât mai micul, iar mai micul mai mic decât mai marele. Tot astfel este şi la celelalte relative, numai că ele au uneori o diferită formă verbală de declinare. Astfel, ştiinţa e de conceput ca ştiinţă a obiectului său, să zicem a cognoscibilului, iar cognoscibilul e de gândit ca un de-cunoscut prin ştiinţă, iar senzaţia este simţire a sensibilului, iar sensibilul este sensibil prin senzaţie.

---

[1] ἕξις, διάθεσις, αἴσθησις, επιστήμη, θέσις.

[2] Prima caracteristică a relativelor.

[3] Cea de a doua.

[4] Cea de a treia (corelativitatea).

Cu toate acestea, uneori pare că relativele nu se presupun reciproc, dacă ceea ce stă în relație cu ceva nu s-a arătat după proprietatea sa, ci acela care o arată a greșit, ca de pildă, dacă s-a admis ca termen al relației pentru pasăre aripi, atunci pasăre nu este termenul reciproc
7a pentru aripi. Doar, aripi în sensul unei proprietăți exclusive nu se enunță mai întâi și de la început despre pasăre. Se vorbește la pasăre de aripi nu întrucât ea este pasăre, ci întrucât este înaripată, de îndată ce multe altele au aripi dar nu sunt păsări. Așadar, dacă punctul de relație e arătat după proprietatea sa, e valabilă și inversa. Astfel, de pildă, aripa este aripa înaripatului, iar înaripatul este înaripat prin aripă.

Uneori va trebui să formăm și un cuvânt propriu, când nu există o denumire pentru punctul propriu de relație. Dacă, de exemplu, pentru vehicul se arată ca termen al relației cârma, nu dobândim o denumire proprie. De cârmă nu se vorbește la el întrucât este vehicul, existând, doar, vehicule care n-au cârmă. De aceea aici reciprocitatea nu este valabilă: despre vehicul nu se spune vehicul al cârmei. Dar exprimarea ar fi poate mai potrivită, dacă s-ar formula de pildă astfel: cârma este cârmă a cârmuitului, sau cum am mai vrea de altminteri să ne exprimăm. Căci pentru aceasta nu există o denumire proprie. Dacă punctul de relație se precizează astfel, e valabilă și reciproca: întrucât cârmuitul este cârmuit prin cârmă. Tot așa este și în alte cazuri: capul ar fi determinat mai mult după propriul său punct de relație, dacă ar fi numit cap al celui-înzestrat-cu-cap, în loc de cap al animalului; căci animalul are cap nu întrucât e animal, deoarece multe animale n-au cap. Acolo deci unde nu există un nume propriu, punctul de relație se găsește desigur cel mai lesne, când de la primul lucru de la care se pornește se derivă numele și pentru ceea cu ce trebuie să stea în relație reciprocă, chiar în felul cum am derivat mai înainte, în exemplele amintite, înaripat de la aripă și cârmuit de la cârmă.

Așa deci, toate cele relative, întrucât sunt arătate după proprietatea lor, se vor presupune reciproc, pe când ele nu fac aceasta, dacă sunt arătate cu raportare la orice lucru la întâmplare, iar nu cu raportare la acela căruia cui îi datorește numele. Vreau să spun că și cele ce în mod evident se reclamă reciproc, chiar dacă au un nume deosebit, nu stau totuși în nici o relație reciprocă, dacă sunt raportate la un accident oarecare, iar nicidecum la ceea ce îi datorează numele. Așa, la sclav, dacă nu se opune ca sclav stăpânului, ci al omului, bipedului sau față de orice altceva de acest fel, nu există relație reciprocă, deoarece aceste denumiri nu privesc relația existentă în proprietatea ei.

Apoi, dacă relația proprie, de la care un lucru își are numele, e găsită, așa că lucrul este ceea ce este, și dacă, înlăturându-se toate celelalte, accidentale, rămâne să stea numai termenul acestei relații, despre lucrul amintit se va vorbi totdeauna în această raportare. Dacă se raportează, de pildă, sclavul la stăpân și dacă, înlăturându-se toate celelalte, accidentale pentru stăpân, cum este că el e biped, capabil de a ști, om, rămâne să stea numai faptul că e stăpân, despre sclav se va vorbi totdeauna în această raportare. Căci sclav se cheamă așa ca sclav 7b
al stăpânului. Dacă însă nu s-a nimerit relația proprie a unui lucru și dacă, înlăturându-se toate celelalte, accidentale, nu rămâne să stea numai acest termen al relației lui, despre lucrul amintit nu se va vorbi în această raportare. Să se raporteze sclav la om și aripă la pasăre și să se elimine la om atributul stăpân, și despre sclav și s-ar mai putea vorbi în raportare la om. Pentru că, dacă nu este un stăpân, nu este nici sclav. Tot așa, să se elimine la pasăre momentul înaripării, aripă nu mai poate fi un relativ, întrucât, dacă nu este ceva înaripat, nimănuia nu-i poate aparține o aripă.

Trebuie să se arate, deci, oricând relația proprie în temeiul căreia se vorbește de un relativ. Dacă există pentru aceasta un nume propriu, această arătare e ușoară. Dacă nu există, atunci trebuie format oarecum abia un nume. Procedându-se astfel, se vede bine că toate cele relative se cheamă reciproc.

Relativele par a fi totodată din natură în același timp[1], și la cele mai multe relative aceasta se și întâmplă în adevăr: dublul și jumătatea sunt în același timp, iar dacă este jumătatea, este dublul, dacă este stăpânul, este și sclavul, iar de este sclavul, este stăpânul, și asemănător acestora e și cu celelalte.

Aceste relative se și anulează reciproc: dacă nu este ceva dublu, nu este nici jumătate, iar de nu este jumătatea, nu este nici dublul, și așa e și la toate celelalte relative de acest fel.

Dar nu la toate relativele pare a fi adevărat că sunt din natură în același timp: obiectul științei pare a fi anterior științei, fiindcă, de obicei, lucrurile sunt anterioare față de ce se dobândește știința despre ele. Numai la puține lucruri sau la nici unul se vede că știința se ivește în același timp cu obiectul ei. De altfel, obiectul științei, dacă e anulat,

[1] Cea de a patra (simultaneitatea din natură/naturală – ἀματῆ φυσει).

este anulată totodată și știința, dar știința nu anulează în același timp obiectul; căci dacă nu este un inteligibil, nu este o știință (ea ar fi doar știință despre nimic); dacă nu este însă știință, nimic nu oprește ca să fie un cunoscut, precum privitor la cvadratura cercului. Dacă este într-adevăr de cunoscut, și nu există încă o cunoaștere a ei, totuși este de cunoscut. Tot asemenea, dacă tot ce este viu ar fi suprimat n-ar mai fi cunoaștere; totuși multe din cele de cunoscut ar continua să existe.

Asemănător e și cazul obiectelor senzației. Sensibilul pare a fi anterior acesteia. Anularea sensibilul lui însuși aduce cu sine anularea și suprimarea senzației, dar nu suprimă sensibilul. Căci senzațiile se îndreaptă spre corp și sunt în corp, iar dacă sensibilul e anulat, se anulează
8a și corpul (întrucât corpul aparține sensibilului) dacă însă nu este un corp, se anulează și senzația, și astfel deci sensibilul anulează și senzația. Această însă nu anulează sensibilul. Doar, dacă se suprimă ceea ce e viu, senzația se anulează în adevăr, totuși sensibilul va rămâne, corpul de pildă, caldul, dulcele, amarul și toate cele ce mai sunt sensibile. De asemenea, senzația se ivește în același timp cu ceea ce are putere de simțire; căci cu vietatea se ivește totodată și senzația. Dimpotrivă, sensibilul este deja înainte de ce este vietatea sau percepția; căci focul și apa , cele de acest fel, din care se compune și vietatea este deja, înainte de ce în general este o vietate sau o percepere. Prin urmare, sensibilul pare a fi anterior senzației[1].

O dificultate cuprinde întrebarea dacă, după cum se pare, nici o substanță nu este relativă, sau dacă aceasta e posibilă la unele din substanțele secunde. Doar, despre substanțele prime e adevărat că ele nu sunt relative. La ele nici întregul, nici părțile nu sunt înțelese ca relative. Despre un om anumit nu se spune om al cuiva, despre un bou anumit bou al cuiva, și același lucru e valabil despre părți. Despre o mână anumită nu se spune mână a cuiva, ci mâna cuiva, și despre un cap anumit nu al un cap anumit al cuiva, ci capul cuiva.

Tot așa e și cu substanțele secunde, cel puțin în majoritatea lor. Astfel despre om nu se spune om al cuiva sau despre bou, bou al cuiva sau despre lemn lemn al cuiva, ci se afirmă posesiunea cuiva. Dar, pe când la aceste lucruri se vede bine că nu sunt relative, la unele dintre substanțele secunde e îndoielnic. Astfel despre cap se spune capul cuiva, și despre mână se spune mâna cuiva, și, prin urmare, aceste lucruri par a fi relative.

---

[1] vd. și *De Anima* III, 2, 425b.

Dacă însă definiția dată mai sus a relativelor a fost completă, totuși e sau foarte greu sau imposibil de a se demonstra că nici o substanță nu este relativă; dacă însă ea n-a fost completă, ci dimpotrivă, și dacă sunt numite relative numai acele lucruri pentru care existența este aceeași cu faptul de a fi în mod determinat față de ceva, atunci s-ar putea spune desigur ceva împotriva caracterului de relativitate al substanțelor. Prima definiție convine ce-i drept tuturor relativelor, dar nu este aceeași când sunt relative, deci atunci când sunt raportate la altceva chiar după ceea ce sunt esențial.

Se vede de aici limpede că, dacă ceva relativ e bine cunoscut, trebuie să fie cunoscut și acel ceva se raportează. Faptul e lămurit, în adevăr, și de la sine, căci dacă se știe că acest lucru e relativ, și dacă pentru ceea ce-i relativ existența este aceeași ca și ce se comportă în mod determinat față de ceva, atunci se cunoaște și față de ce se comportă în mod determinat. Aceasta întrucât, dacă îndeobște nu se știe față de ce se comportă așa, 8b atunci nici nu se poate ști, dacă se comportă așa față de ceva.

Această stare de lucruri se evidențiază însă și la lucrurile singulare. Dacă, de pildă, se știe hotărât că acest sau acela este dublu, se știe și de îndată hotărât față de ce este dublu. Fiindcă dacă nu se cunoaște nimic precis acel ceva față de care este dublu, nu se știe în general, dacă e dublu. Și dacă, în același fel, se știe că ceva este mai bun, trebuie să se știe chiar de îndată hotărât și față de cine e mai bun. Nu se poate ști în mod nehotărât că ceva e mai bun din punct de vedere moral decât ceva mai rău. Pentru că astfel se ivește o opinie, dar nu o știință, deoarece nu se va mai ști în mod hotărât, că ceva e mai bun decât ceva mai rău. Căci, de se întâmplă așa, nimic nu este față de aceasta mai rău.

Dacă ceva relativ se cunoaște deci hotărât, atunci se vede bine că e necesar să se cunoască hotărât la ce se raportează. Or, capul, mâna și orice de acest fel, care toate sunt substanțe, se pot cunoaște însele după existența lor, fără să fie nevoie a se cunoaște la ce se raportează, întrucât se poate să nu se cunoască hotărât al cui este acest cap și a cui este această mână. Prin urmare, aceste lucruri nu pot fi relative. Dacă însă ele nu sunt relative, se poate spune desigur cu adevărat că nici o substanță nu este relativă. E poate că greu să se exprime cineva hotărât asupra acestor chestiuni fără a le fi cumpănit de repetate ori. În orice caz nu este fără de folos de a scoate în evidență îndoielile ce pot exista aici cu privire la diferitele puncte.

Capitolul VIII

Calitate[1] numesc aceea prin care se vorbește despre felurile de a fi. Ea se spune în multe înțelesuri. O specie este starea, alta dispoziția[2]. Starea se deosebește de dispoziție prin faptul că numesc calitate ceea ce ea este de durată mai lungă și mai statornică. De acest fel sunt științele și virtuțile. Știința anume pare a fi ceva statornic și pare a se împotrivi schimbării sau pierderii, chiar dacă a fost dobândită numai în măsură redusă, dacă din pricină de boală sau prin altceva de acest fel s-ar fi petrecut o mare schimbare; și totuși virtutea, cum ar fi dreptatea, cumpătarea și orice de acest fel, pare a nu se pierde ușor sau a suferi o schimbare. Dispoziții însă se cheamă cele ce dispar ușor și se schimbă repede, cum e căldura și frigul, boala și sănătatea și toate celelalte de acest fel. Căci cu privire la aceste fenomene omul este dispus, ce e drept, într-un mod anumit, dar se schimbă repede și trece de la căldură la răceală și de la sănătate la boală, afară numai dacă unul din aceste fenomene n-a devenit prin lungimea timpului scurs conatural și incurabil sau foarte greu de mișcat; în acest caz s-ar putea numi stare. Se vede că stare vrem să numim ceea ce este de durată și mai greu de schimbat, pentru că unor oameni care nu posedă nicidecum bine științele nu li se atribuie o stare, deși cu privire la știință ei sunt dispuși într-un mod anumit, mai mult sau mai puțin bine. Prin urmare, starea se deosebește de dispoziție prin faptul că aceasta este lesne de modificat, pe când aceea este de durată mai lungă și greu de schimbat.

Stările sunt și dispoziții, dispozițiile însă nu sunt în mod necesar stări. Aceasta întrucât cei ce au anumite stări sunt dispuși într-un mod anumit cu privire la ele, dar cei ce sunt dispuși nu au în orice caz și o stare.

O a doua specie a calității este aceea după care se poate spune despre cineva este îndemânatic pentru pugilat sau pentru alergare ori că este sănătos sau nu, și în genere tot ce are sensul unei putințe sau unei neputințe naturale. Fiindcă toate acestea se cheamă calitate nu în sensul unei dispoziții anumite a fiecăruia, ci pentru că fiecare are putința sau neputința naturală de a face ceva lesne sau de a nu pătimi

---

[1] Ποιότη(ή), qualitas, calitate, ca atare; ποιόν, felul de a fi al cutărui sau cutărui lucru (vd. și *Metaph.* Δ, 14 și 21).

[2] ἕξις(ή), stare, διάθεσις(ή), dispoziție (vd. și *Metaph.*, Δ, 19 și 21).

nimic. Aşa se vorbeşte de pugilişti sau de alergători înnăscuţi nu însă în sensul unei dispoziţii anumite, ci pentru că au putinţa naturală de a face lesne ceva. Astfel despre oameni cu natură sănătoasă se vorbeşte, în sensul că au putinţa naturală să nu sufere lesne ceva din partea unui agent oarecare, cum, invers, oamenii înclinaţi spre boală se cheamă aşa, pentru că au neputinţa naturală de a nu suferi uşor ceva din partea unui agent oarecare. Şi tot aşa, cu privire la tare şi moale. Tare se cheamă ceva, pentru că are putinţa de a nu fi lesne fărâmiţat, iar moale se cheamă ceva, pentru că, nu are această putinţă.

O a treia specie a calităţii este a calităţilor pasive şi afecţiunilor[1]. Acestea sunt dulceaţa, amăreala, acreala şi toate cele înrudite cu ele, apoi căldura şi răceala, albeaţa şi negreaţa.

Că acestea sunt calităţi se vede bine, subiectul ce le primeşte numindu-se, cu privire la ele, determinat calitativ. Astfel, mierea se cheamă dulce, deoarece a primit dulceaţă, iar corpul alb, deoarece a primit albeaţă şi aşa e şi cu toate celelalte. Se numesc însă calităţi pasive nu fiindcă cele ce primesc calităţile au suferit ceva; fiindcă mierea nu se numeşte nici dulce nici altcum fiindcă a suferit ceva. Precum acestea sunt calităţi pasive, şi căldura sau frigul se cheamă aşa nu pentru că cele ce le primesc au suferit ceva, ci pentru că fiecare din calităţile amintite produce în simţuri o afectare; de aceea se cheamă ele calităţi pasive. Căci aşa cum dulceaţa produce în gust o afecţiune, astfel şi căldura în simţ şi tot asemenea celelalte calităţi.

Albeaţa şi negreaţa însă precum şi celelalte culori nu se numesc calităţi pasive în acelaşi mod ca acelea precedente, ci întrucât ele însele s-au născut dintr-o afectare. E clar că multe schimbări ale culorii sunt produse printr-o afectare. Cine se ruşinează se înroşeşte, iar cine se sperie devine palid. Prin urmare, când cineva suferă prin natură, din pricina unor anumite întâmplări, el va căpăta se înţelege, culoarea corespunzătoare. Căci chiar dispoziţia corporală, care se iveşte acuma cu sentimentul de ruşine, poate apărea şi în starea fizică, astfel că şi culoarea devine din natură asemănătoare.

Toate fenomenele de acest fel însă care s-au ivit din anumite afectări ce se mişcă greu şi sunt durabile, se cheamă calităţi pasive. Dacă paliditatea sau negreaţa se întemeiază pe constituţia naturală, se vorbeşte

[1] πάθος(τὸ), Vd. şi *Metaph.*, Δ, 21.

de calități (căci cu privire la ele noi suntem numiți așa sau așa), și nu mai puțin se vorbește astfel, când chiar aceste fenomene, culorile amintite, sunt urmarea unei boli îndelungate sau a căldurii și nu se lasă înlăturate ușor sau rămân chiar toată viața – căci și cu privire la ele noi suntem numiți așa sau așa, deci, toate cele ce se nasc din astfel de presiuni, și se dizolvă lesne și dispar repede se numesc afecțiuni, iar nu calități, dacă nu se spune despre unii că sunt de un fel anume după acestea. Când cineva roșește de rușine, nu se zice că el are o față roșie, iar dacă cineva devine palid de spaimă, nu se zice că are o față palidă, ci dimpotrivă că el a fost afectat așa sau așa. Prin urmare, astfel de fenomene se numesc afectări, nu calități.

Asemănător ca la acestea se vorbește la suflet de calități pasive și de afectări. Toate fenomenele care s-au ivit de la naștere din anumite afectări stabile se cheamă calități; așa nebunia, mânia și altele asemenea. Se vorbește, cu privire la astfel de manifestări, de oameni mânioși și nebuni. Același lucru e valabil pentru toate ciudățeniile care pot fi greu înlăturate sau sunt cu totul incurabile. Tot așa este și cu alte rătăciri nenaturale, ci rezultate din anumite accidente, care au devenit greu de înlăturat sau cu totul de neclintit; și astfel de fenomene sunt calități; doar din pricina lor cineva e numit așa sau așa. Pe de altă parte, toate fenomenele care sunt produse de agenți care dispar repede se numesc afectări. Astfel e o afectare când cineva îndură o neplăcere și se mânie din această cauză. Doar, cine devine mânios, când i se întâmplă așa ceva, nu e numit irascibil, ci despre acela se spune că a fost afectat așa sau așa. Prin urmare, astfel de fenomene se numesc afectări, nu calități.

Un al patrulea gen de calitate, în sfârșit este figura și forma care determină fie ce lucru; pe lângă ele și liniaritatea sau curbura și altele la fel, fiindcă după oricare din acestea ceva se cheamă că este așa sau așa[1]. Într-adevăr se spune despre triunghi și patrulater și despre ceea ce e drept sau strâmb că au un fel de a fi. De asemenea ceva se numește calificat și în temeiul formei.

Rarul și desul și asprul și netedul în schimb par ceva calitativ, totuși lucrurile de acest fel se opun încadrării în diferitele specii ale calității. Cele două diviziuni par, dimpotrivă, a indica o anumită poziție

---

[1] σχῆμα(τὸ), figură, μορφή(ἡ), formă, εὐθύτης(ἡ), în linie dreaptă, liniaritate, καμυλότης(ἡ), curbură

a părților. Densitatea stă în faptul că părțile sunt apropiate unele de altele, raritatea în faptul că ele sunt îndepărtate, netezimea în faptul că părțile se află ca într-un plan, iar asprimea în faptul că o parte e ieșită afară și alta e retrasă. S-ar putea descoperi poate și alte feluri de calitate, dar acestea sunt desigur cele mai obișnuite.[1]

Pe când, deci, cele ce le-am amintit sunt calități, calificate sunt cele despre ce se vorbește, în temeiul calităților, în mod paronimic sau în alt fel oarecare. În cele mai multe, aproape în toate cazurile se vorbește de calități în mod paronimic. Astfel, cineva se numește alb de la albeață, gramatic de la gramatică, drept de la dreptate și așa și despre altele. În unele cazuri însă, deoarece nu există nume pentru calități, nu se pot da nume în mod paronimic după ele. Astfel, cel îndemânatic prin putere naturală pentru alergare sau pugilat nu se numește după nici o calitate în mod paronimic. Căci pentru puterile, mulțumită cărora acești oameni se numesc așa sau altfel, nu există nume, cum există pentru arte, după care ei sunt numiți după dispoziție pugiliști sau luptători. Doar, se vorbește de o artă a pugilatului și a 10b
luptei, iar de la această artă persoanele dispuse pentru ea prin exercițiu își primesc numele în mod paronimic.

Uneori însă, chiar dacă pentru o calitate există un nume, lucrul numit calificat potrivit ei nu se numește în mod paronimic. Astfel, omul cinstit se cheamă așa după virtute. El e numit așa, deoarece este în posesiunea virtuții, dar el se cheamă așa cum se cheamă nu în mod paronimic de la virtute. Acest caz însă nu se găsește adeseori.

Astfel se cheamă de un fel anumit toate cele despre care se vorbește în mod paronimic sau în alt fel oarecare în temeiul calităților arătate.

---

[1] „*Întrebare*: Numai cele patru tipuri descrise sunt speciile de calitate ?
Răspuns: Poate.
Î.: De ce spui «poate» ?
R.: Fiindcă și Aristotel a spus: «s-ar putea descoperi poate și alte feluri de calitate».
Î.: Unde a cercetat-o el ?
R.: În *Metafizica*.
Î.: De ce nu și-a îngăduit aici o cercetare mai amănunțită ?
R.: Pentru că a scris tratatul elementar al categoriilor pentru începători, în timp ce pentru înaintați, a dat *Metafizica*" (Porphyrios, *In Categ.*, 48r, vd. C. Noica, Porfir, Dexip, Ammonius, *Comentarii la Categoriile lui Aristotel*, Ed. Academiei, 1968, p. 136-137. Vd. *Metaph.*, V, 14.

Calității îi aparține contrarietatea[1]: dreptatea este contrară nedreptății, albeața negreții și altele asemenea. Așa și ceea ce se numește după acestea, ca nedreptul opus dreptului și albul negrului. Dar nu pretutindeni este așa: roșul sau galbenul sau alte astfel de culori nu au contrare, deși sunt calități.

De asemenea, dacă unul din contrare este calitate, și celălalt trebuie să o fie, cum se arată când se iau celelalte categorii spre comparație. Dacă, de pildă, dreptatea este contrară nedreptății, iar dreptatea este o calitate, atunci și nedreptatea trebuie să o fie, deoarece nici o altă categorie nu i se potrivește: nici cantitatea, nici relația, nici locul, nici altceva de acest fel, ci numai calitatea. Și tot așa este cu toate celelalte ce sunt contrare în calitate.

Calitățile îngăduie un mai mult și un mai puțin[2]. Ceva alb este ca atare mai mult și mai puțin decât altceva alb, și despre ceva drept se poate spune că e drept mai mult decât altceva drept. Dar calitatea îngăduie și pentru sine singur o sporire; căci ceva ce este alb poate deveni și mai alb. Ceea ce însă nu este totdeauna, ci numai în cea mai mare parte. Doar, ne-am putea îndoi dacă dreptatea este ca atare într-un caz mai mult sau mai puțin decât în alt caz și așa și cu privire la celelalte dispoziții. Căci unii nu admit o astfel de interpretare; anume, zic, ei nu se poate numi în general mai mult sau mai puțin dreptate, nici sănătatea mai multă sau mai puțină; desigur însă trebuie să se spună că cineva posedă sănătatea sau dreptatea mai puțin decât altul; la fel cu gramatica și celelalte dispoziții.

Dacă e vorba numai de aceste lucruri, există nu încape îndoială un mai mult și un mai puțin. Se zice doar că cineva este mai priceput în gramatică, mai sănătos, mai drept și așa mai departe, decât altul. Dar, un triunghi, un patrulater și toate celelalte figuri nu îngăduie desigur o sporire. Pentru că, cele la care se potrivește ideea de triunghi sau de cerc sunt toate în același fel triunghi sau cerc; la cele ce nu se potrivește însă, despre acelea nu se poate spune că într-un caz acel lucru este gândit mai mult decât în alt caz. Căci pătratul este tot atât de puțin un cerc ca și patrulaterul cu laturi inegale, deoarece ideea de cerc nu se potrivește la niciunul din amândouă. În general doar, când ideea în chestiune nu se potrivește la amândouă, una nu poate avea numele respectiv mai mult decât alta.

[1] Prima caracteristică a calității.

[2] Cea de a doua.

Așadar, nu toate calitățile îngăduie un mai mult și mai puțin.

Dintre determinațiile amintite niciuna nu e proprie calității. Însă, de asemănător și neasemănător se vorbește numai la calități[1], căci ceva este asemănător și neasemănător altuia numai întrucât e calitate. Astfel deci trebuie să fie propriu calității întrucât la ea se vorbește de asemănător și neasemănător.

De altminteri să n-avem grijă că ni se va face obiecția că aici, unde calitatea e pusă în discuție, noi enumerăm totodată multe relative.

Am spus că stările, e drept că și dispozițiile fac parte din cele relative, dar aceasta deoarece la ele genurile sunt înțelese aproape totdeauna în mod relativ. Aceasta însă nu este cazul. Știința, fiind gen, se raportează chiar după ceea ce este ea la altceva (se zice doar știință despre ceva), dar cunoștință singulară, ca atare nu e raportată, după ceea ce este ea înșine ca altădată. Astfel la gramatică nu se zice gramatică a ceva și la muzică, muzică a ceva. Acestea când sunt socotite într-o relație, sunt numai după genul lor, spunându-se de pildă că gramatica este cunoaștere a ceva, nu gramatică a ceva, și tot așa că muzica este știință de ceva și, nu muzică a ceva. Astfel, cunoașterile singulare nu pot fi relative. Totuși, noi suntem numiți așa și așa după ele; căci noi le și deținem și: ne numim știutori fiindcă avem o știință anumită. Astfel că, științele singulare, după care noi suntem numiți desigur așa și așa, trebuie să fie și ele calități, dar nu pot fi socotite între cele relative. Apoi, dacă unul și același lucru ar fi în același timp relativ și calitativ, n-ar fi absurd ca același lucru să aparțină ambelor genuri[2].

Capitolul IX

Acțiunea și pătimirea[3] admit și ele contrarietatea și un mai mult și 11b un mai puțin: a îpcălzi e contrar lui a răci, a se încălzi lui a se răci și a se bucura lui a se întrista; astfel deci acțiunea și pătimirea primesc o contrarietate. Dar și un mai mult și mai puțin: încălzirea poate fi în mai mică și mai mare măsură, ceva poate deveni mai mult sau mai puțin cald, și prin urmare acțiunea și pătimirea primesc un mai mult și un mai puțin.

---

[1] Cea de a treia.

[2] Ambelor categorii.

[3] ποιεῖν(τὸ), acțiune, πάσχειν(τὸ), pătimire/pasiune despre pasiune/pătimire vd. și *De Gen. et Corr.*, I, 7, 8, 9.

Atâta spunem deci despre acestea. Despre poziție[1] noi am declarat deja la cele relative că se numește în mod paronimic după așezările corespunzătoare. Despre celelalte, ce mai rămân, adică despre timp, loc și posesiune[2], pentru că sunt clare în sine nu mai e nevoie de spus altceva decât ceea ce am observat deja la început anume, că posesiunea însemnează nu a fi încălțat, a fi înarmat, loc, de pildă o ședere în Liceu (Lykeion), și ceea ce de altminteri s-a mai spus despre ele. Atâta, dar, despre genurile stabilite, căci cele spuse sunt suficiente.

Capitolul X

Acuma rămâne de explicat în câte înțelesuri se vorbește de opuși[3].

Se spune că un lucru este opus altuia în patru sensuri: al relativelor, al contrarietății, al privațiunii față cu posesiunea și, în sfârșit, în acela al afirmației față cu negația[4].

Fiecare, de exemplu, în mod relativ ca dublul jumătății, în mod contrar ca răul față cu binele, în felul privației și posesiunii ca orbirea și vederea și în felul afirmației și negației ca: el șade și el nu șade.

Toate cele ce se opun în modul relativelor[5], sunt chiar ceea ce sunt ca atare, în comparație sau într-o altfel de raportare la celălalt termen.

---

[1] κεῖσθαι(τὸ), poziție.

[2] Ποτέ, când (=timpul), ποῦ, unde (=locul), ἔχειν(τὸ), posesie. Despre *loc*, τοπος, χώρα vd. *Phys.* IV, 1, 208a – 213a; V, 3.226b-227b. Despre *posesie*, vd. și *Metaph.*, Δ, 15. Despre timp (χρόνος), *Phys.*, IV, 10-14, 217b-224a.

[3] *Opusul, opușii* – ὁ ἀντικείμενος, τὰ αντικείμενα (10). *Contrariul, contrariile* – τὸ ἐναντίον, τὰ ἐναντία, (11), *Anterior* – πρότερον (12), *Simultan* – άμα (13), *Mișcarea*, ἡ κίνησις (14) și „A avea"/posesiunea, τὸ ἔχειν (15), post-categoriale, τὰ μετὰ τὰς κατηγορίας, cum le numea Philoponos, sau „postpraedicamenta", „completează doctrina categoriilor" – Η ἀναπλήρωσις τῆς διδασκαλίας τῶν κατηγοριῶν (Coridaleos, Προοιμιον εις λογικην – *Introduction à la logique*, ed. Ath. Papadopoulos – Const. Noica, București, 1970, p. 114-115). Operațiunea, însă, era făcută în școală de un aristotelician fidel, deși cu oarecari „stângăcii" (Ed. Zeller, *Die Philosophie der Griechen*, II, 2, p. 67 și urm.). Andronikos, încă, presupunea că ultimele capitole (10-15) consacrate postpredicamentelor sunt de redactare ulterioară. Ele nu aduc nimic în plus, decât doar că izolează și sistematizează presupoziții anterioare, de bună seamă, cu finalitate didactică. Despre opuși, vd. și *Categ.*, 7.6b.24-33; *Metaph.* V 10, *Phys*, 227a.

[4] τὰ πρός τι, relativii, τὰ ἐναντία, contrariile, στέρεσις, privațiunea, κατάφασις(ἡ) καὶ ἀποφάσις(ἡ), afirmație și negație.

[5] Opoziția relativelor.

Astfel, dublul este ceea ce ca atare este socotit ca dublul unei mărimi anumite. Tot așa cunoașterea de-cunoscutului se opune în modul relativului: doar, ceea ce este ea este în raport cu de-cunoscutul. Și tot astfel de-cunoscutul este ceea ce este în raport cu celălalt termen al opoziției, cu știința, adică. Aceasta, întrucât de-cunoscutul e gândit ca de-cunoscut prin sau pentru ceva, prin știință, adică.

Așadar, toate cele opuse în mod relativ sunt ceea ce sunt, în comparație sau în raport cu altceva, pe când cele opuse în mod contrar[1] sunt ceea ce sunt, nicidecum în comparație cu unele cu altele; cu toate acestea ele sunt lăsate să se opună în mod contrar. Binele nu se cheamă binele răului, ca dublul, dublul jumătății, ci se numește contrarul lui, și albul nu se cheamă albul negrului, ci contrarul lui. Aceste tipuri de opoziții sunt deci distincte.

Dacă opozițiile sunt astfel încât unul din cei doi termeni ai opoziției 12a
trebuie să se afle în subiectele în care se nasc în mod firesc sau în cele despre care sunt enunțate, între acei termeni nu există ceva intermediar. La acelea însă la care nu este necesar ca un termen al opoziției să existe, există totdeauna un intermediar. Astfel, în trupul animalului trebuie să se ivească în mod firesc boala și sănătatea și este necesar să se găsească în el una din amândouă, boala sau sănătatea. Și tot așa se spune despre fără soț sau cu soț, unul din amândouă trebuind să se găsească în număr, fără soț ori cu soț adică, nu este un intermediar, nici între boală și sănătate, nici între impar și par. Dimpotrivă, există un intermediar acolo unde nu trebuie să fie prezent sau unul sau celălalt termen al opoziției. Astfel, negru și alb se ivesc din natură la un corp, iar în acest corp nu se găsește în mod necesar sau unul sau celălalt, întrucât nu fiecare corp este fie alb, fie negru. Tot astfel se spune rău și bun atât despre om cât și despre multe altele, dar în cele despre care se enunță nu e necesar să se găsească fie unul, fie altul, dacă nu toate sunt sau rele sau bune. Acestea au un intermediar: alb și negru, de pildă, sur, galben și celelalte culori, iar rău și bun ceea ce nu este nici rău nici bun.

În unele cazuri intermediarul are un nume propriu, ca la alb și negru, sur, galben și cum s-or mai chema celelalte culorile. Uneori însă intermediarul nu poate fi numit direct și se exprimă prin negația amânduror termenilor opoziției, zicându-se de pildă: ceea ce nu este nici bun nici rău și ceea ce nu este nici drept nici nedrept.

---

[1] Opoziția contrarelor.

Privațiune și posesiune[1] se enunță, înțeleg despre același subiect, astfel văzul și orbirea despre ochi, sau, în genere, amândouă se spun despre un subiect la care posesiunea se ivește din natură. Privațiunea însă se enunță despre tot cum este apt să primească posesiunea, dacă această posesiune nu se găsește în nici un fel în subiectul care ar trebuie să-l aibă din natură, și la timpul când ar trebui să-l aibă. Numim fără dinți nu ceea ce n-are dinți, și orb nu ceea ce n-are văz, ci ceea ce nu le are pe acestea la timpul când ar fi trebuit să le aibă în mod firesc. Doar multe animale n-au din natură nici văz, nici dinți și totuși nu sunt numite fără dinți sau oarbe.

A fi lipsit și a avea o stare anumită nu este privațiune și posesiune a ceva. Doar, este o posesiune orbirea, o privațiune, însă a avea vedere nu este vedere și a fi orb nu este orbire. Orbirea este o privațiune, dar a fi orb este a fi lipsit de ceva, și nu o privațiune.

Deasemeni, dacă orbirea ar fi aceeași cu a fi orb, amândouă s-ar
12b enunța despre același. Dar, un om poate să devină, ce-i drept, orb, dar, prin aceasta nu e numit orbire. Dimpotrivă, acestea amândouă, a fi lipsit și a avea o stare, par a se opune ca privațiunea și posesiunea. Modul opoziției este același: ca orbirea și văzul, tot așa se opun și a fi orb și a avea vedere.

Nici ceea ce cade sub negație și afirmație nu este negație și afirmație. Căci afirmația este o vorbire afirmativă, iar negația o vorbire negativă, dar ceea ce cade sub afirmație și negație nu este o vorbire. Dar și despre acestea se spune că se opun ca afirmația și negația, pentru că și aici modul opoziției este același. Așa cum afirmația se opune negației, ca bunăoară propoziția: el șade, celeilalte propoziții: el nu șade, tot așa se opun și stările însemnate prin cele două propoziții, adică șederea neșederii.

Se vede bine că privațiunea și starea nu se opun ca relativele, fiindcă una nu este ceea ce se spune că este, prin apartenență la apus – vederea nu este vedere a orbirii, nici în sensul unui alt raport oarecare cu aceasta. Tot așa, orbirea nu e înțeleasă ca orbire a vederii, ci orbirea este numită privațiune a vederii, în timp ce orbire a vederii, nu. Mai apoi, toate relativele sunt convertibile, astfel încât și orbirea, dacă aparține relativelor, s-ar putea converti cu aceea la care s-ar raporta. Dar nu este vorba de așa ceva: despre vedere nu se zice vedere a orbirii.

[1] Opoziția privațiunii-posesiunii.

Că toate cele ce exprimă privațiunea și cele ce exprimă posesiunea nu se opun ca și cum ar fi contrare, se vede din următoarele temeiuri. Din acele contrare, care n-au un intermediar, unul sau celălalt trebuie să fie în subiectul în care se ivește din natură sau despre care se enunță. Căci am spus doar că nu este un intermediar la acelea la care unul din ele revenea subiectului primitor precum este cazul bolii și sănătății sau imparului și parului.

La acele contrare însă la care este un intermediar, nu trebuie nicidecum ca unul din ele să aparțină oricăruia. Aceasta întrucât nu toate cele ce au susceptibilitate pentru aceasta trebuie să fie albe sau negre, nici calde sau reci, pentru că aici poate exista fără îndoială un intermediar.

Cum am spus, este un intermediar la acele contrare la care unul sau altul nu aparține în mod necesar subiectului primitor, afară de cazul deosebit al acelora cărora le convine din natură numai unul din termeni, ca focului că este cald și zăpezii că este albă. Aici trebuie să fie totdeauna una și nu poate fi niciodată cealaltă: focul nu poate fi rece, iar zăpada nu poate fi neagră, și astfel nu fiecărui subiect îi convine în mod necesar unul sau celălalt termen al opoziției, ci unde unul este din natură, subiectului respectiv îi și convine acesta într-un 13a
mod exclusiv, nu alternativ.

Despre privațiune și posesiune însă nu e adevărată niciuna din cele două afirmații arătate. Subiectului primitor aici nu trebuie să-i convină totdeauna termenii opoziției în mod alternativ. Ceea ce, de pildă, în temeiul dezvoltării sale firești încă nu are văz, nu se numește nici orb nici având vedere și astfel nu este din acele contrare între care nu există un intermediar. Dar nu este dintre cele care au un intermediar. Căci toate cele ce sunt capabile de aceasta au în mod necesar unul sau altul din cei doi termeni. Astfel, dacă cineva în temeiul dezvoltării sale naturale trebuie să aibă văz, atunci se va chema sau orb sau înzestrat cu văz, nu însă în mod exclusiv, ci alternativ, fiindcă nu trebuie să fie sau orb sau înzestrat cu văz, ci, după împrejurări, una sau alta. Dar, la cele contrare care au un intermediar, un termen al opoziției nu trebuie nicidecum să convină tuturora, ci numai câtorva, și anume acestora unul în mod determinat.

Se vede deci că opoziția între privațiune și posesiune de ceva nu corespunde niciunuia din cele două moduri.

Mai departe, la cele contrare, dacă este prezent un subiect primitor, se poate petrece o prefacere din una în alta, doar că unui lucru i-ar conveni una din natură, ca focului de a fi cald. Doar, ceva sănătos poate deveni bolnav, ceva alb negru și ceva rece cald, și dintr-un om virtuos poate deveni unul rău și din unul rău unul virtuos. Aceasta întrucât cel rău se îndreaptă spre îndeletniciri mai bune și gândește mai bine, el face de bună seamă un început în acest sens, deși poate numai într-un grad redus. Dacă el a făcut odată chiar numai un mic început, el se va putea, se vede bine, sau să se prefacă sau să înainteze totuși foarte mult spre mai bine. Aceasta întrucât, chiar dacă la început el face numai un mic pas, el va deveni totdeauna mai susceptibil pentru virtute decât era înainte, așa că e foarte firesc, să-i fie hărăzite progrese și mai mari. Și dacă aceasta merge tot așa, el va trece în sfârșit în starea contrară, presupunându-se că acest proces nu încetează prin lipsa timpului. Dimpotrivă, la posesiune și privațiune nu se poate petrece o prefacere din una în alta. O prefacere din posesiune în privațiune se petrece, dar o prefacere din privațiune în posesiune nu e posibilă: cine a orbit nu va vedea iarăși, cine e chel nu devine iarăși păros, iar cine e fără dinți nu mai capătă dinți.

13b Cele ce sunt opuse ca afirmația și negația, se vede bine, că nu sunt opuse în niciunul din modurile arătate; căci numai la ele este totdeauna necesar ca una să fie adevărată, iar cealaltă falsă. Nici la cele contrare nu e în mod necesar totdeauna una din enunțări adevărată iar cealaltă falsă, nici la cele relative, nici, în sfârșit, la posesiune și privațiune. Astfel, de pildă, sănătatea și boala sunt contrare și totuși niciuna din amândouă nu este adevărată sau falsă.

Tot așa se dublul și jumătatea se opun ca relative și niciuna din ele nu este adevărată sau falsă. La fel cele în privațiune și posesiune, precum vederea și orbirea. Îndeobște nimic din cele numite în afară de orice legătura nu este adevărat sau fals, dar toate cele amintite au fost menționate pentru sine, fără a fi puse într-o legătură.

Dar, această alternativă pare a fi totuși valabilă în primul rând, la acele contrare care stau într-o legătură. Astfel Socrates este sănătos este contrară față cu Socrates este bolnav.

Totuși și din aceste două propoziții una este în mod necesar totdeauna adevărată, iar cealaltă nu totdeauna falsă, căci, dacă Socrates este, atunci una din propoziții trebuie să fie adevărată iar cealaltă falsă, dacă însă el nu există, amândouă sunt false. Pentru că nu este nici adevărat că Socrates e bolnav, nici că e sănătos, când Socrates nu este.

La privațiune și posesiune, dacă subiectul lor în general nu există, niciuna nu este adevărată, dacă însă există, atunci nu totdeauna una este adevărată iar alta falsă. Căci, faptul că Socrates are simțul văzului se opune aceluia că este orb, ca privațiune și posesiunea, și dacă el există, nu este în mod necesar una din cele două afirmații adevărată sau falsă (întrucât dacă el nu are încă maturitatea firească pentru a avea văzul, amândouă sunt false), dar dacă Socrates ca atare nu există, amândouă sunt false, atât că are văz cât și că este orb.

La afirmație și negație însă, fie că subiectul există fie că nu, totdeauna o propoziție trebuie să fie falsă și una adevărată. Pentru că, de s-ar zice: Socrates e bolnav, sau: Socrates nu e bolnav, se vede bine că, dacă el este, una din cele două propoziții e adevărată sau falsă, și același lucru e valabil, dacă el nu este, întrucât, dacă el nu este, e fals că el e bolnav, și adevărat că el nu este bolnav. Astfel încât numai acelei perechi de contrare îi este propriu că totdeauna un termen este adevărat sau fals, când termenii se opun ca afirmație și negație.

Capitolul XI

Contrar[1] binelui în mod necesar este răul. Aceasta arată lămurit inducția[2] pornind de la cazuri: sănătății îi este opusă în mod contrar boala (dreptății nedreptatea), curajului lașitatea și așa la celelalte. 14a

Răului însă îi este contrar când binele, când răul însuși. Lipsei, care este un rău, îi este contrar excesul, care și el este un rău; tot așa mijlocia, care este un bine, e contrară amândurora. Totuși aceea nu se observă decât în puține cazuri: de cele mai multe ori răului îi este contrar binele.

Apoi, la contrare, nu e necesar, când este unul să fie și altul. Când toți sunt sănătoși, sănătatea, ce-i drept, va fi, dar boala nu; și dacă, tot așa, toți sunt albi, albeața trebuie, să fie, dar negreața nu este. Dacă, apoi, enunțul Socrates e sănătos e contrar celui Socrates e bolnav, și nu amândouă pot conveni în același timp aceluiași, atunci când una din contrare este, nu poate fi și cealaltă. Dacă e adevărat că Socrates e sănătos, nu poate fi adevărat că Socrates e bolnav.

---

[1] ἐναντίον(τὸ), ἐναντία(τὰ), contrar, contrarii. Vd. și *Metaph.*, Δ, 10; I, 1055b.

[2] ἐπαγωγή(ἡ), inducție. Vd. *An.pr.*, II, 23.

Deasemenea e evident că, după natura lor, contrarele se ivesc în lucruri care sunt identice după specie sau gen. Boala și sănătatea se ivesc în mod firesc în corpul animal, albeața și negreața la corp în general, iar dreptatea și nedreptatea în sufletul omenesc.

În mod necesar toate contrarele sunt sau în același gen sau în genuri contrare sau sunt ele însele genuri. Căci alb și negru sunt în același gen – genul e aici culoarea –, dreptatea și nedreptatea sunt în genuri contrare – pentru dreptate genul este virtutea, pentru nedreptate viciul; binele și răul însă nu sunt într-un gen, ci sunt înseși genuri pentru altele.

Capitolul XII

Anterior[1] se numește ceva în față cu altceva în patru înțelesuri. În primul și cel mai propriu sens, după timp, potrivit căruia ceva se numește mai bătrân și mai vechi decât altceva. Doar, se vorbește despre mai bătrân și mai vechi din cauza lungimii mai mari a timpului. În al doilea rând, se cheamă așa ceva ce, în ordinea succesiunii de existență, nu se lasă inversat. Așa, de pildă, unu este anterior lui doi. Căci dacă este doi, urmează imediat că este unu, dacă însă este unu, nu este în mod necesar doi. Prin urmare dacă pornim de la unu nu înseamnă că, reciproc, este și altceva. Pare deci a fi anterior acela de la care începând nu se poate conchide invers, ca la corespondentul său, o existență.

În al treilea rând, ceva se cheamă anterior după o anumită ordine, ca de pildă la științe și la discursuri. Anteriorul și ulteriorul[2] după ordine se întâlnește la științele demonstrative – doar elementele geometrice sunt, după ordine, anterioare propozițiilor geometriei[3]. Și în gramatică elementele sunt anterioare silabelor. Asemenea la discursuri. Pentru că exordiul este, sub raportul ordinii, anterior expunerii.

Mai apoi, în afară de cele numite, mai binele și mai prețiosul par a fi din natură anterioare. Mulțimea și obișnuiește să spună despre cei pe care îi respectă și îi iubesc mai mult că ei sunt înainte. Dintre modurile anteriorității acesta este însă cel mai impropriu.

---

[1] πρότερον(τὸ), înainte, anterior.

[2] ὕστερον(τὸ), după, ulterior. Vd. și *Metaph.* Δ, 11.

[3] διάγραμμα(τὸ), figură geometrică, dar și problemă geometrică (de demonstrat); propoziții ale geometriei. Vd. și *Metaph.*, B, 3, 998a25 și urm.: „La fel numim elemente ale propozițiilor geometriei pe acelea ale căror demonstrații sunt conținute în demonstrațiile altora..." – καί τῶν διαγρα μμάτων ταῦτα στοιχεῖα ...

Atâtea sunt oarecum modurile cum se obișnuiește a se vorbi despre anterioritate. Totuși, în afară de cele arătate, se poate să mai existe încă un fel de anterioritate. Acolo unde două lucruri se lasă convertite sub raportul succesiunii existenței, se poate numi prea bine anterior acela care pentru celălalt, oricum ar fi, este temeiul existenței. Astfel de lucruri există fără îndoială. Faptul de a fi om, de exemplu, se lasă convertit, potrivit cu succesiunea existenței cu adevărata enunțare asupra lui. Căci, dacă un om este, enunțarea după care el este un om este adevărată. Și această enunțare se lasă convertită dacă enunțarea după care el este un om e adevărată, este un om. Dar, enunțarea adevărată desigur că nu este cauza în temeiul căreia este lucrul. Desigur însă lucrul pare într-un fel cauza faptului că enunțul că temeiul este adevărat. Căci întrucât lucrul este sau nu este, enunțarea e numită adevărată sau falsă.

Prin urmare sunt cinci moduri după care ceva este numit anterior altcuiva.

Capitolul XIII

Simultan[1] se spune în mod absolut și în sensul cel mai propriu despre lucruri care devin în același timp, fiindcă niciunul din ele nu este anterior sau ulterior celuilalt. Despre aceste lucruri se zice că ele sunt simultane după timp[2].

Din natură, simultane sunt toate lucrurile care, potrivit cu succesiunea existenței lor, se lasă inversate, fără ca, într-un fel, unul să fie pentru celălalt cauză a existenței. Aceasta se potrivește, de pildă, pentru dublu și jumătate: dublul și jumătatea se lasă, ce e drept, inversate după succesiunea existenței (de este dublu, atunci este jumătatea, iar de este jumătate, este și dublul), dar niciunul din ele nu este cauză al existenței pentru celălalt[3].

Se mai spune însă și despre lucruri din același gen, care se deosebesc unul de altul, că ele sunt din natură simultane[4]. A se deosebi reciproc se spune despre lucruri pe care le dobândim în temeiul aceleiași

---

[1] Simultan (ἅμα): vd. și *Metaph.* K12,1068b26; *Phys.* IV, 14, 223b, V 3, 226b, VII, 1, 242b.

[2] Vd. primul sens al anteriorului (cap. 12).

[3] Vd. cel de al doilea sens.

[4] Vd. cel de al treilea sens.

diviziuni. Astfel, de pildă, se deosebește viețuitoarea înaripată de cea pedestră și de cea acvatică. Fiindcă acestea se opun prin diviziunea înăuntrul aceluiași gen: se ramifică doar animal în animal înaripat, pedestru și acvatic, iar aici nimic nu este anterior sau ulterior, ci toate apar din natură simultane. Dar și aici se ramifică fiecare iarăși în specii: viețuitoare pedestre, înaripate și acvatice. Prin urmare, și aceste specii trebuie să fie toate din natură simultane, de îndată ce aparțin aceluiași gen și în temeiul aceleiași diviziuni.

Genurile, în schimb, sunt totdeauna anterioare speciilor. Aceasta întrucât, aici nu există conversiune potrivit cu succesiunea existenței: dacă este acvaticul, este animalul, dar dacă este animalul, nu este în mod necesar animalul acvatic.

Din natură simultane se spune deci despre cele care, în succesiunea existenței lor se presupun reciproc dar unul nu este pentru altul cauza existenței, iar apoi, despre lucrurile care devin sau se întâmplă în același timp.

Capitolul XIV

Mișcarea[1] are șase moduri: generare, distrugere, creștere, descreștere, alterare și schimbarea locului[2].

Toate mișcările afară de una, sunt, se vede, deosebite între ele: nașterea de dispariție, creșterea de descreștere sau de deplasare și așa mai departe. La alterare în schimb, e o anumită îndoială, dacă nu cumva ceea ce e supus alterării trebuie să îndure această prefacere în temeiul uneia din celelalte mișcări. Dar nu este adevărat.

Căci aproape în toate sau în cele mai multe cazuri unde suferim ceva, îndurăm prefacerea calitativă fără a participa la altă mișcare oarecare. Ceea ce e mișcat în modul pătimirii nu trebuie nici să sporească, nici să descrească sau să fie dealtminteri supus unei mișcări, astfel că

---

[1] κινησις(ἡ).

[2] γένεσις și φθορά, naștere și distrugere: după substanță – κατ'ουσίαν; αὔξησις și μείωσις (sau φθίσις), creștere și descreștere: κατ'ποσόν – după cantitate; ἀλλοίωσις, alterare: κατ'ποιόν – după calitate; μεταβολή (în *Phys.* III, 1, 201a, V, 2, 226a, VIII, 7, 260 a) deplasare: κατ'τόπον, după loc. Vd. și *Metaph.* K, 12.
În *Physica, metabolé* semnifică schimbarea în genere. Mișcarea, în schimb, este numai după cantitate, după calitate și după loc. „După substanță nu există mișcare, pentru că nu există nici un lucru din cele existente contrare substanței“ (Δ, 2, 225b).

alterarea în calitate trebuie să fie desigur deosebită de celelalte mişcări. Altminteri, adică, dacă ar fi aceeaşi, atunci ceea ce e modificat ar trebui de îndată să sporească sau să descrească sau să sufere o altă mişcare, dar aceasta nu e necesar. Tot aşa, ceva ce sporeşte sau e mişcat de altceva ar trebui să se modifice. Dar există multe ce sporesc fără să se modifice. Aşa, de pildă, un pătrat, dacă punem gnomonul[1] în jurul lui, creşte ce e drept, dar nu se modifică. Şi tot aşa e şi cu alte lucruri de acest fel. Prin urmare, mişcările amintite se vor deosebi unele de altele.

Mişcării în mod absolut, îi este contrar repausul[2], dar diferitelor mişcări singulare se opun mişcările singulare, naşterii dispariţia, creşterii 15b
descreşterea şi locomoţiei repausul în acelaşi loc. Cel mai mult însă se opun desigur unele altora schimbările unor locuri contrare, ca mişcării în jos urcarea şi urcării coborârea.

Ce ar mai fi contrar mişcării care mai rămâne din mişcările amintite nu e uşor de spus. Nu pare a-i fi nimic contrar, doar că la ea ar trebui să se conceapă repausul în aceeaşi calitate sau prefacerea în opoziţia ei contrară tot aşa ca opoziţia ca la schimbarea locului repausul în acelaşi loc sau mişcarea spre locul contrar căci schimbarea calitativă este doar o alterare. Mişcării calitative deci i se opune repausul calitativ sau prefacerea în opoziţia contrară a calităţii, ca de pildă a deveni alb lui a deveni negru. Căci lucrul se schimbă aici în contrarul său prin prefacerea calităţii.

Capitolul XV

Despre a avea[3] se vorbeşte în mai multe moduri. Se înţelege ca posesiune sau dispoziţie ori ca o altă însuşire: căci se spune că noi avem o anumită ştiinţă sau o virtute. Sau se înţelege cantitativ, de pildă despre mărimea ce o are ceva spunându-se doar că despre ceva că are o lungime

---

[1] Echer în unghi drept; aplicat pătratului, îl măreşte, fără să-l treacă în altceva.

[2] ἠρεμία, repaus.

[3] Posesiunea/„a avea" – ἔχειν este şi în lista categoriilor, cea de a opta în enumerarea de la 4,2a: ἔχειν δὲ, οἷον ὑποδεδεται, ὥπλισται – posesiune/a avea: de exemplu: este încălţat, este înarmat. La 9, 11b se revine, foarte sumar însă: „despre celelalte (categorii) ce mai rămân, adică despre timp, loc şi posesiune, pentru că sunt clare în sine, nu mai este nevoie de spus altceva decât ceea ce am observat de la început, anume că posesiunea înseamnă a fi încălţat, a fi înarmat..."

de trei sau patru coți; sau despre ceea ce are careva pe corp, o manta, o tunică, sau pe o parte a corpului, ca inelul de pe mână, sau ceea ce are cineva ca o parte a trupului, mâna sau piciorul, sau despre ceea ce ceva are cuprins precum banița[1], grâul sau vasul de lut vinul: căci se zice că vasul cuprinde vin și măsura grâu. Toate acestea au deci ceva ca într-un vas. Sau la fel despre ceea ce are cineva ca proprietate: căci se zice că avem o casă sau un ogor.

Se mai zice că bărbatul are o femeie și că femeia are un bărbat. Dar acest mod al lui a avea pare a fi cu totul impropriu. Căci prin enunțul cineva are o femeie noi nu vrem să exprimăm decât că el locuiește cu ea împreună.

Poate că se mai pot descoperi și alte sensuri ale lui a avea, dar modurile cum se întrebuințează de obicei expresia sunt prin aceasta desigur enumerate aproape toate.

Ca 15,15b se spune mai mult de către cel ce va fi adăugat ultimele 6 capitole, în linii mari după textul *Metafizicii*, Δ, 23.

Reapărând, la 9,4b, se pune întrebarea de ce posesiunea /a avea apare și în lista categoriilor și în aceea a postpredicamentelor Distincția, târzie, de altfel, (sec. VII) nu este de principiu, așa-numitele de către Philoponos τὰ μετὰ τὰς κατηγορίας (postpraedicamenta), originar și, poate că, nu numai având o rațiune doar editorială. Aceasta întrucât termenul era menit să atragă luarea aminte asupra a ceea ce aparținea lui Aristotel și asupra a ceea ce neștiutul autor al capitolelor 10-15 va fi adăugat.

În sine, de bună seamă, postpredicamentele, chiar dacă nu toate, puteau fi categorii. Cel puțin opușii, anteriorul, simultanul și mișcarea. Contrarietatea (contrariile), specie a opoziției (opușilor) („se spune că un lucru este opus altuia în patru sensuri", al doilea privind tocmai pe cele contrare, 10, 11b) este superfluă; la fel și posesiunea. Foarte sumar descrisă de Aristotel în *Categorii*, cel care a continuat tratatul va fi crezut de cuviință că sunt necesare dezvoltări. Ceea ce a și făcut în spirit aristotelic. Poate că și în literă.

[1] Μέδιμνος („măsură" pentru cereale, de diferite mărimi).

POSTFAȚĂ

1. Traian Brăileanu (14 sept. 1882 – 3 oct. 1947) este mai cunoscut ca etician (*Die Grundlegung zu einer Wissenschaft der Ethik*, 1919; *Ethik und Soziologie. Ein Beitrag zur Lösung der Problems: Individuum und Gesellschaft*, 1926; *Statul și comunitatea morală*, 1937/1940) ca sociolog al politicului (*Politica*, 1928; *Teoria comunității omenești*, 1941) decât ca traducător, mai cu seamă din elină. Dar, deja în 1944 publicase la Casa Școalelor *Etica nicomahică. Traducere din limba elină precedată de un „Cuvânt înainte", o scurtă expunere asupra Vieții și Operei lui Aristoteles și o Introducere în teoria lui etică*, după ediția Firmin-Didot (Paris, 1883).

În anul 1863, Alexandru Ioan Cuza instituise „un premiu de o sută de galbeni pentru traduceri din autorii latini și eleni (*Monitorul oficial* din 17 iunie 1863). Nu putem spune că de atunci s-a făcut tot ce s-ar fi putut face în această privință în curs de opt decenii. Dar, cel puțin de azi înainte, până se mai găsesc profesori la limbile clasice, ar fi să se înceapă o revizuire a traducerilor făcute până acuma și să se organizeze o muncă sistematică de traducere a operelor netraduse încă. Dar să fie traduse bine și într-o limbă românească literară și frumoasă. Poate că vor veni și vremuri mai bune când tineretul va avea răgaz să învețe latinește și grecește...

Aristoteles care prin secole a fost cetit, tălmăcit și răstălmăcit în toate școlile Apusului nu s-a bucurat prea mult de atenția traducătorilor noștri. Abia în timpurile mai noi, *Politica* sa a fost tradusă de d-l Șt. Bezdechi, iar din *Retorica* sa a fost tradus capitolul drespre afecte. Dar scrierile logice, *Organonul* său ? Dar *Metafizica* sa ? Se țin la universitățile noastre cursuri de logică, metafizică și etică fără ca studenții să poată cunoaște scrierile lui Aristoteles decât doar din traduceri în franceză sau germană.

În orice caz, traducerea în românește a *Politicei* cere pe cea a *Eticei*, iar cea a *Eticei* va cere pe cea a scrierilor psihologice ș.a.m.d. până ce vom avea în românește întregul sistem de filosofie al lui Aristoteles" (*Cuvânt înainte* la *Etica nicomahică*, p. 5-6).

Până ce aveau să se găsească alții, pornea el însuși, după *Etică*, la traducerea *Organon*-ului. Dacă altele ar fi fost vremile ar fi desăvârșit-o. Numai că, internat în 1943 în lagărul de la Tg. Jiu (fusese Ministru al Educației Naționale, Artelor și Cultelor, între 14 sept. 1940 și ian. 1941, din partea Gărzii de Fier) era învinuit prin hotărârea Consiliului de Miniștri din 29 ianuarie 1945 de complicitate la dezastrul țării (în a doua listă, după aceea care cuprindea „Criminalii de război", alături de MIhail Manoilescu, de Ion Petrovici, de I.Al. Brătescu-Voinești, de Enric Oteteleșanu, de arh. I.D. Enescu, de Horia Cosmovici, de Gheorghe A. Cuza ș.a. Deși „grav bolnav, într-un spital din București" era „păzit ca deținut" (C. Rădulescu-Motru, *Revizuiri și adăugiri*, 16 iulie 1945, Ed. Floarea Darurilor, 1999, vol. III, p. 290). La 17 mai 1946 primea sentința: „20 de ani detențiune riguroasă". Nu peste multă vreme, murea, în închisoarea de la Aiud.

Traian Brăileanu era un foarte bun știutor de greacă și latină. Pe deasupra, mai avea și formație filosofică în cultura limbii germane. Toate acestea se simt fără dificultăți până și de către cititorul neprofesionist, dar amator. *Etica nicomahică*, bunăoară, pare a fi riguros aristotelică până și în noua înveștmântare.

2. Se admite, nu de ieri de azi, existența *necesară* a două tipuri de traducere a unui text clasic: una de interpretare filologică, alta, de interpretare filosofică, științifică, poetică, teologică, depinde de referențial. Ambele, așadar, sunt de interpretare și, prin aceasta, necesare, pentru cultura de receptare dar și una pentru alta, întregindu-se reciproc. Se înțelege că în condiții de idealitate. Vorba, adesea repetată cum că *traduttore tradittore* poate să fie adevărată numai dacă se abdică de la textul-martor. Ceea ce este și mereu posibil să se întâmple, fie din exces de fidelitate, fie prin „adaptare" agresivă. Oricum, sensurile originare, acelea care dau identitate unui text, vor fi transgresate.

„Fidelitatea", prin fetișul obiectivității care prezidă, poate să treacă în cea mai ternă infidelitate. Textul, la urma urmelor, devine el însuși, astfel încât, nemaivorbind de faptul că orizontul de apercepție, al observatorului este mereu altul, pe măsura timpului. De aceea, orice traducere este o interpretare în funcție de contexte, de situări, de limbă ca și de limbajul specializat. Lui M. Nourisson, pe la jumătatea veacului al XIX-lea, „entitate" îi părea a fi „o locuțiune barbară": „les uns affirment que Platon ne place les idées ni dans les choses, ni en Dieu mais qu'il en fait des êtres à part et,

pour employer une locution barbare, mais expressive, des entités" (*Exposition de la théorie platonicienne des Idées*, Paris, de Ladrange, 1858, p. 13). Același text poate fi „citit" thomist sau cartezian, kantian sau hegelian, husserlian sau heideggerian, dinspre filosofia analitică, deconstructivist, ficționalist. Ce ar putea să fie o „lectură" obiectivă (fie ca traducere, interpretare de primul grad, fie ca resemnificare – interpretare de gradul II), când filosofia, presupunând situarea, impune alegerea și raportarea diferențiate în funcție de timp, de spațiu cultural, de opțiune și angajament. Condiționarea „obiectivității" de impersonalitate, admițând că este posibilă, precarizează, dacă nu chiar anulează actul critic. În mod necesar dintr-o situare sau alta, thomistă, carteziană, kantiană, hegeliană etc., nu tot asemenea interpretarea urmează a fi făcută. În acest fel referențialul ar fi adus la măsura thomismului, a hegelianismului etc., ceea ce ar produce grave distorsiuni. Fiind intențională, lectura este determinată de scopul ei. Aceasta nu înseamnă că trebuie să și intre în stilul său. Altfel spus, din situare hegeliană sau heideggeriană, o lectură ca traducere sau interpretare de gradul II) nu are a fi (cât aspiră la autenticitate) hegelianiza(n)tă sau heideggerianiza(n)tă. În măsura în care textul referențial este absorbit stilistic se pierde cel puțin ca interpretare de gradul I, când se face așa ceva. Nu este câștigat nici în cazul simplei literalități, cât se poate vorbi de o trecere nemediată dintr-o limbă în alta. De altfel, rostul traducerii nici nu este acesta, ea nevenind în întâmpinarea celui ce nu-și cunoaște decât propria limbă. Sau nu în primul rând. Mai înainte de orice, traducerea este operațiune de integrare a unei „entități culturale" în altă cultură prin ceea ce este de întemeiere și organizare, adică prin limbă. Astfel încât, o traducere (ca interpretare), utilă celui ce nu are acces la limba de origine, este tot asemenea și pentru cunoscător, poate chiar în mai mare măsură, de îndată ce, acesta din urmă, ca filosof, când este filosof, ca istoric și teoretician al artei când se aplică fenomenului artistic, ca teolog dacă este teolog este interesat de șansele și mecanismele enculturației. O limbă și prin ea, un orizont cultural devin și pe această cale, asimilistă. Toată lumea bună a Romei știa grecește. Dar Cicero a înțeles că latina pentru romani, trebuia să-i fie asemenea, ceea ce nu se putea întâmpla, primar, în exercițiu filosofic, cel puțin, decât prin trecerea filosofiei grecești din greacă în latină. În acest fel, latina romană „învață" să „vorbească" filosofic și, secole de-a rândul, latina medievală avea s-o facă, aproape, competitiv cu greaca lui Platon.

Micul tratat despre *Categorii* (Κατηγορίαι, *Categoriae*) deschide seria cărților de logică (*Organon*) și în genere, catalogul scrierilor aristotelice întocmit de Andronikos din Rhodos. Tratatului îi urmează *Despre interpretare* (Περὶ ἑρμενείας, De interpretatione), *Analiticile prime* (Τὰ πρότερα ἀναλυτικά, Analytica priora), *Analiticile secunde* (Τὰ ὕστερα ἀναλυτικά, Analytica posterioară), *Topicele* (Τὰ τοπικά, Topica), și *Despre respingerile sofistice* (Περὶ τῶν σοφιστικῶν ἐλέγχων, de Sophisticis elenchis).

Când Andronikos din Rhodos așeza în fruntea catalogului scrierilor aristotelice corpus-ul de logică, numit ceva mai târziu „organon", urma unei sugestii din *Metafizica*, Γ (IV) 1005b2-5: „încercările unora de a discuta despre modalitățile de înțelegere a adevărului acelor propoziții veneau din ignoranță, în ordinea *Analiticilor*. Or, acestea trebuie știute deja, iar nu învățate o dată cu cercetarea însăși" – δεῖ γὰρ περὶ τούτων ἥκειν προεπισταμένους ἀλλὰ μὴ ἀκούοντας ζητεῖν. Dar, poate, mai urma și tradiției școlii. Dacă până târziu și încă în medii neoplatonice, este vorba de școala lui Proclos, învățământul începea cu „logica" aristotelică, nu este deloc exclus ca să se fi continuat tradiția Lyceului. Prin urmare poziția în catalog a corpus-ului era hotărâtă de valoarea instrumentală a „logicii". Este însă de discutat asupra scrierilor alăturate. De un criteriu intrinsec nu pare a fi vorba, de îndată ce prima, despre *Categorii*, nu este totuși, carte" de logică, fie și de logică a conceptului, după cum nici *Despre interpretare* nu este, de această dată, de logică a conceptului, după cum nici *Despre interpretare* nu este, de această dată, de logică a judecății. Mai curând, locul celei dintâi, cel puțin, era alături de cele 14 mici tratate strânse, nu întrutotul cu rigoare, de Andronikos sub titlul: *ton meta tà physika*. Sau, poate, abdicările editorului sunt numai aparente, de vreme ce, în cele 14 tratate („cărți") noi vedem atâtea capitole ale unui întreg numit, cu acoperire epistemologică, *Metafizica*. Or, la Amdronikos, *ta meta ta physica* numea cărțile filosofiei prime, în mai mare sau în mai mică măsură. Așa stând lucrurile, tot atât de bine dacă nu, mai bine putea să fie alăturată și micul tratat despre *Categorii*. Andronikos însă a preferat să-l lege de *Despre interpretare* de *Analiticile prime*, de *Analiticile secunde*, de *Topice* și de *Respingerile sofistice*. Aceasta, unde era „cartea cea mai elementară și totodată introductivă în toate părțile filozofiei" (Porphyrios, *Comentariu la Categorii* 2 V). Așa fiind, locul ei putea să fie alături de

celelelate, de „logică“, de îndată ce „logica“, instrumentală fiind, era propedeutică. S-ar mai putea bănui și că Andronikos avea o informație de școală privitoare la locul *Categoriilor* în învățământul Lyceului. Dar și altceva nu este exclus, mai tare. Anume, urmând exemplul geometriei, de altfel apropiată de „logică“, Andronikos, tot ce se poate, va fi căutat s-o structureze asemănător.

Căutarea *elementelor* (*stoicheia*) urcă, în timp, până la Hippocrates din Chios despre care Proclos avea să spună că ar fi făcut-o cel dintâi, ca Euclid s-o ducă la capăt. „Elementologia“, de altminteri, la greci, de întemeiere ontologică, opera și în cosmologie și în „fonologia“ din epocă și în ceea ce s-ar putea numi „logica științei“, cel puțin cum apare aceasta în *Analiticile secunde*. Cu atât mai mult „logica“ pură, însăși. De aceea, Andronikos, este posibil să fi așezat alături (mai înainte) de *Analitice, Topice* (deci de tratatele consacrate apodicticii și dialecticii), *Categoriile* și *Despre interpretare*, din rațiuni de sistematică. *Elementele* lui Euclid, o expunere a sistemului geometriei, erau, mai înainte de aceasta, o *elementologie* centrată în definiții, postulate și axiome.

Despre element(e), se poate vorbi în „două sensuri... mai întâi, element este, ceea ce întemeiază față de ceea ce este întemeiat, așa cum, la Euclid, elementul I este pentru elementul al doilea sau al IV-lea pentru al V-lea... În alt sens, se numește element ceea ce este simplu, sau altfel spus, partea în care se descompune compusul... (Proclos, *In primum Euclidis Elementorum librum Commentarii*, ed. Friedlein, 1873, p. 71.

Și într-un sens și în altul, „cuvintele nelegate“ (ὁ ἄνευ συμπλοκῆς) și cele „legate“ (τὰ μὲν κατὰ συμπλοκὴν), ca și silogismul erau elemente în sistemul logicii aristotelice.

Dacă, în plus, luăm în seamă structura consacrată a logicii: logica noțiunii (conceptului), logica judecății și logica silogismului avem un motiv în plus să admitem ipoteza, chiar dacă, în *Categorii*, cuvântul „nelegat“ nu este tot una cu conceptul, în strictă determinare.

John Burnet încă se îndoia de „conceptualism“ la greci: „termenul λόγος nu poate să semnifice «concept». Dacă există un cuvânt în greacă pentru «concept» acesta este νόημα“. „Conceptualismul este pus, ipotetic, ca soluție a problemei participației, dar este respins de îndată“ (*Greek Philosophy. I. Thales to Plato*, 1914, p. 317).

Încă mai radical avea să fie Nicolai Hartmann, acesta socotind că nici Socrate, nici Platon, nici Aristotel n-au pus problema conceptului *în ordine logică*. Ei se vor fi aplicat universalului (καθόλου), ceea ce este cu totul altceva (*Aristoteles und das Problem des Begriff* că „Abhandlungen der Preussisschen Akademie der Wissenschaften; 1939, Phil.-hist. Kl., nr. 5).

Universalul „nu este concept, decât ca reconstrucție abstractă a spiritului. Aici este punctul capital al problemei...: *cum și prin ce universalul poate să difere de concept* sau încă: *ce este universalul dacă nu este concept* ?" (Aram M. Frenkian, *Note sur le sens primordial du mot καθολου* în *La methode hippocratique dans le „Phèdre" la Platon*, Bucarest, Imprimerie Nationale, 1941, pp. 41, 42).

Poate că de o logică (sau mai curând de o filosofie a conceptului) se poate vorbi doar începând cu stoicii, deși, fie și într-o modalitate ipotetică, Platon încă pare apropiat. *Ideai-eide*, logico-lingvistic, sunt nume ale universaliilor, dar dacă, în sinea lor, și altceva ? Nu cumva „fiecare din aceste *eide* nu este decât un gând și nimic din sine nu poate să ia ființă decât în cuget ? Astfel că fiecare din ele ar fi una..." (*Parmenides*, 132b-133d). S-a găsit aici „un idealism psihologic", cât *eidos* este redus la un fapt „subiectiv" și anticiparea conceptualismului din scolastică – poate că da, numai că Platon se întreabă în retorică ficționalistă: ce-ar fi dacă... (dacă *eide* ar fi gând). Nu avea să-și urmeze intuiția: dacă *eide* erau gând, ori fiecare existent era „făcut din gânduri" și totul gândea, ori toate erau „gânduri care nu gândesc". Totuși, fie și ficționalist, *eide* fuseseră puse în termenul *conceptului*.

Dar, concepte sau nu, cuvintele „nelegate" care, dincolo de lucruri în strictă determinație fizică, înseamnă: substanță, cantitate, relație, loc, timp, poziție, posesie, acțiune și pasiune sunt ca elementele I euclidiene pentru că oricare din ele „nu conține în și pentru sine nici o afirmație sau negație, ci afirmația sau negația se înfăptuiesc abia prin legătura lor" (*Categ.* 4, 1b5-10).

4. Când și cât nu i s-a recunoscut autenticitatea (Andronikos, încă, în vechime apoi în vremurile mai noi, Rose, Prantl, Ziehen, Dupréel), tratatul despre *Categorii* a fost socotit anterior celorlalte din corpus-ul de logică.

„În vechile biblioteci se aflau 40 de cărți ale *Analiticilor* și două ale *Categoriilor*. Una dintre acestea din urmă începeau cu: «dintre cele existente, unele se spun omonime, altele sinonime» – τῶν ὄντων τὰ

μὲν ὁμώνυμα λέγεται τὰ δε συνώνυμα. Cea de a doua este cea pe care o avem acum în față și care purta ca titlu: «Omonime se cheamă cele al căror nume este comun, pe când termenul aplicat substanțelor este diferit» – ὁμώνυμα λέγέται ὧν ὄνομα μόνον κοινόν ὁ δὲ ὅρος τῆς οὐσίας ἕτερος. Datorită superiorității ordinii și modului de tratare ca și faptului că peste tot dovedea paternitatea lui Aristotel, a fost preferată aceasta" (Ammonios, *In Categ* 13.20-25; vd. W.D. Ross, Aristotelis *Fragmenta selecta*, Oxford Classical Texts, 1964, p. 104).

„Toți", mai zicea Ammonios, exagerând puțin vor fi fost „de acord că scrierea era cu adevărat a filosofului, fiindcă în toate lucrările el ținea să învedereze că păstrează principiile de aici. Dacă această lucrare n-ar fi autentică, atunci nu sunt nici acelea, iar dacă acelea sunt, atunci și aceasta va fi autentică" (*ibid.*).

Dar se prea poate ca autorul, un aristotelician fidel să nu fi ieșit nici din literă, nici din spirit utilizând „probabil o operă cu același titlu scrisă de Aristotel însuși", aceea, deci, despre care vorbea Ammonios, ca și Elias, Simplicius, Boethius (vd. Ross).

Dar, oricum, autentică (așa cum avea să facă demonstrația Zeller) sau nu, mica scriere a făcut istorie sub semn aristotelic.

Acroamatică (sau esoterică), destinată cum era învățământului, asemenea celorlalte, din catalogul lui Andronikos, și aceasta, despre *Categorii* păstrează stilul unei gândiri, mai mult decât pe acela al scriiturii Cititorul poate fi „iritat când de turnura eliptică și aluzivă a argumentației, când din contră de o acumulare aparent oțioasă de argumente, simplu coordonate. Dar, pentru a judeca bine, trebuie să ne aducem aminte de finalitatea didactică a acestor texte și încă mai mult de particularitățile învățământului aristotelician..." (Pierre Aubenque, *Aristote et le Lycée*, în *Histoire de la philosophie*, I, Paris, Gallimard, 1969, p. 627).

ANEXĂ

În vederea documentării pentru o *Introducere* la *Organon*, Traian Brăileanu parte prelucra, parte traducea capitolul despre Aristotel din tratatul lui Th. Ziehen (*Lehrbuch der Logik auf positivischer Grundlage mit Berücksichtigung der Geschichte der Logik*) apărut la A. Marcus & E. Weber, Albert Ahn, Bonn, 1920.

***

pg. 29-40.

Aristotel (384-322) e considerat cu drept cuvânt ca întemeietor al Logicii științifice, întrucât, în opoziție cu Platon, el i-a dat în multe privințe o pozițiune mai independentă față de metafizică și a expus, pentru întâiași dată, teoriile logice în mod aproape complet și sistematic.

Operele logice principale ale lui Aristotel sunt: 1. Κατηγορίαι, 2. Περὶ ἑρμηνείας, 3. 'Αναλύτικὰ πρότερα (în două cărți), 4. 'Αναλυτικὰ ὕστερα (în două cărți), 5. Τοπικά (în 8 cărți). 6. Εοφιστικοὶ ἐλεγχοι. Din acestea, prima tratează despre teoria categoriilor, a doua despre teoria judecății, a treia despre teoria silogismului, a patra despre teoria demonstrației și a constituirii științelor, a cincea și a șasea despre arta argumentației. Abia comentatorii de mai târziu au prins aceste opere logice sub titlul colectiv de ˝Οργανον (*Organum*). Citatele se dau, în cele următoarea după ediția Academiei (din Berlin), operele singulare eventual sub titlul latin (*Categoriae, De interpret.* etc.). Și opera numită mai târziu *Metafizica* este un izvor important pentru teoriile logice ale lui Aristotel.

Autenticitatea acestor opere, cel puțin în redactarea ce ni s-a păstrat, nu este nicidecum necontestată. De pildă, tratatul despre *Categorii* se consideră, credem cu drept, ca nearistotelic, deși autorul a utilizat probabil o operă cu același titlu scrisă de Aristotel însuși. Îndeosebi partea de la sfârșit e sigur neautentică. Scrierea Περὶ ἑρμηνείας e declarată de asemeni

adeseori ca neautentică, dar H. Meier a susținut din nou cu argumente puternice opiniunea că e vorba de o scriere autentică dar neterminată a lui Aristotel (*Arch. f. Gesch. d. Philos* 1900, Bd. 13, pg. 23). Celelalte patru opere sunt foarte probabil autentice, deși în unele locuri ceva prelucrate. Scrierea σοφιστικοὶ ἔλεγχοι ar fi să se considere poate ca fiind cartea a 9-a a *Topicelor* (Th. Waitz, *Aristotelis Organon Graece*, Leipzig 1884 și 1886 vol. 2, pg. 528). Multe alte scrieri s-au pierdut, după cum arată listele operelor ce ni s-au păstrat.

Pentru înțelegerea scrierilor lui Aristotel contribuie în oarecare măsură vechile comentarii ale lui Alexandru din Afrodisias, Simplicius etc. O ediție completă a comentariilor grecești a fost făcută de Academia prusacă de științe.

[urmează bibliografie la *Logica lui Aristotel* pg. 30-32.]

[Însemna între traduceri: *J. Barthélemy St.-Hilaire, De la logique d'Aristote*, 2 vol., Paris 1838 – și idem, *Logique d'Aristote* (traducere cu note), Paris, 4 vol. 1839-1844.]

Pentru Aristotel, universalul (das Allgemeine) (τὰ καθόλου) nu este dat, ca pentru Platon, *în afara* particularului (singularului) (παρὰ τὰ πολλά), ci *în* acesta (κατὰ πολλῶν). Singularul (individualul, καδέκαστον)[1] e ceva compus (σύνολον) din εἰδος (numită și μορφή sau λόγος) și ὕλη (vezi de pildă *De anima* B 412a și 414a). Ὕλη – materia (*stoff*) – este numai *capabilă* să fie formată într-o existență individuală determinată (ὅπερ ὄν), ea este numai δύναμις (potență). Εἶδος – în traducere „forma conceptuală" (*begriffliche Form*-Prantl), în latină *species* s. *forma* – *realizează* formațiunea individuală determinată și e numită deci de-a dreptul ἐντελέχεια sau ἐνέργεια (actualizare). Εἶδος coincide cu ideea platonică, întrucât este întotdeauna ceva general (universal) (κατὰ παντός καθόλου)[2], dar se deosebește de ea întrucât e reală (actuală) numai *în* ceva particular (individual), care e format de către ea din ὕλη.

Εἴδη arată întreolaltă diferite trepte de generalitate. De aceea una și aceeași poate fi într-o privință ὕλη, în alta εἶδος. În acest fel vom înțelege că Aristotel vorbește de o πρώτη ὕλη și de o ἐσχάτη ὕλη.

---

[1] E drept că Aristotel întrebuințează acest termen și pentru ceea ce e mai puțin general.
[2] După cum încearcă a arăta Prantl, „κατὰ παντός" înseamnă generalitatea, pe când καθόλου generalitatea în legătură cu „καδ'αὐτό".

Cele mai înalte εἴδη nu sunt însă cumva *genurile* (γένη), ci în mod straniu Aristotel restrânge εἴδη la formele conceptuale ale *speciilor*. Γένη corespund, întrucât diferențierea a rămas aici încă pe o treaptă mai generală, lui ὕλη nediferențiat. De aceea el pune uneori γένη în fața εἴδη de-a dreptul cu ὕλη. Deosebirile prin care εἴδη se diferențiază din γένη sunt διαφοραὶ εἰδονοιοί (differentiae specificae), și din această pricină Aristotel numește γένη „ἀρχαὶ τῶν εἴδῶν" și declară în mod expres: „ἐκ τοῦ γένους καὶ τῶν διαφορῶν τὰ εἴδη (*Metaph.* 1057 b, 7)[1]. Rămâne neclar de unde provin διαφοραί ele însele. Uneori εἶδος apare ca fiind cauza διαφοραί, alteori ca produsul lor, iar alteori identică cu ele (*Metaph.* Z, 1038a, *Top.* 143 b și în alte locuri. Fiecare εἶδος determină „în sine-ul" (τὸ καθ'αὐτό) al singularului realizat de ea, adică notele sale esențiale (συμβεβηκότα καθ'αὐτά) și – după concepția de mai târziu – un purtător neschimbat și permanent al lor[2].

---

[1] Îndoita pozițiune ce i se dă conceptului aristotelic de γένη nu mi se pare încă destul de suficient luată în considerare. Dacă i se atribuie, cu Prantl, „genului" aristotelic și o „existență materială în opoziție cu „forma conceptuală" a lui εἶδος, atunci rezultă pentru teoria lui Aristotel trei diferențieri cu totul deosebite: o autodiferențiere a lui ὕλη, care produce diferitele genuri, o diferențiere, dependentă de „natura" (πεφυκός) genurilor, a genurilor în εἴδη și o diferențiere – așa-zicând regresivă – a lui ὕλη prin εἴδη. Aristotel nu se gândea deloc să înlocuiască dualismul între ὕλη și εἴδη și aceste trei diferențieri prin teoria monistă a unei autodiferențieri progresive a lui ὕλη.

[2] Dar e foarte îndoielnic cât de departe a mers Aristotel însuși în a susține, pe lângă separațiunea în εἶδος și ὕλη, o astfel de despărțire a lui καθ'αὐτό și, prin aceasta, a οὐσία într-un purtător (substanță în înțelesul de mai târziu) care constant, el însuși lipsit de însușiri, dar care poartă însușirile esențiale și neesențiale și, pe de altă parte, însușirile esențiale. În orice caz lipsesc pentru amândouă termeni speciali, constanți și univoci. Vorbind exact, el nu le cunoaște pe amândouă nici chiar în cugetarea logică, nici în judecată, nici în definiție.

În judecată el deosebește, ce-i drept, subiectul, ὑποκείμενον și predicatele, κατηγορούμενα și împarte cele din urmă în esențiale, care se enunță κατὰ τοῦ ὑποκειμένου, și neesențiale, care se enunță ἐν τῷ ὑποκειμένῳ. Dar, aici, subiectul se vede bine că nu este un purtător lipsit de însușiri și οὐσία completă (= εἶδος + ὕλη). Dacă transpunem deci, după paralelismul general aristotelic între fire (εἶναι) și enunțare logică (κατηγορεῖσθαι), conceptul logic al subiectului în sfera ontologică, dobândim οὐσία. Tot astfel, predicatelor esențiale (κατηγορούμενα κατὰ...) le-ar corespunde, pe de o parte, γένη, pe de alta διαφοραὶ εἰδο ποιοὶ, deoarece amândouă pot fi enunțate ca predicate, unde διαφυραὶ εἰδοποιοί trebuie gândite ca dependente de εἴδη și care la Aristotel nu se deosebesc totdeauna în mod strict de ele.

De unde vin notele neesențiale, συμβεβμκός-ul[1] întâmplător al singularului, unde stă hotarul între notele esențiale și neesențiale, și cum trebuie să ne închipuim multiplicarea *unei* εἶδος în multe substanțe individuale (deci așa-numita individuație), acestea Aristotel nu le-a expus cu claritate îndestulătoare în scrierile ce ni s-au păstrat.

Singularul (τόδε τι), fiind format în ὕλη prin εἶδος corespunzător și primind astfel καθ'αὐτό al acestui εἶδος, dobândește prin aceasta o ființă (Wesenheit) (οὐσία, substantiv) ca ἔσχατον εἶδος. Această determinație esențială dependentă deci nemijlocit de εἶδος. Aristotel o numește uneori și „τὸ τί έστι" sau și, întrucât corespunde lui εἶδος ce stă la bază și care este într-un anumit sau mai înainte în timp, τὸ τί ἦν εἶναι (= οὐσία ἄνευ ὕλης).[2] La relația cauzală (realizantă) a εἴδη față de lucrurile singulare, se mai adaugă una finală: ființa individuală (indiv. *Wesenheit*) este totodată ținta finală (τέλος) al procesului e realizare (actualizare) a lui εἶδος. Cu o mutare nu tocmai lipsită de obiecțiuni a conceptelor se poate considera apoi și εἶδος însuși nu numai ca cauză ci și ca țintă – întrucât ea însuși se realizează într-o substanță individuală (d.ex. *Phys.*, 199a).

Predicatelor neesențiale (κατηγούμεπα ἐν...) le-ar corespunde din punct de vedere ontologic neesențialele συμβοβνκότα. Deci și la transpunerea ontologică nu rămâne loc pentru un purtător lipsit de însușiri. De fapt, Aristotel întrebuințează de aceea în sens ontologic termenul ὑπόκείμενον când pentru οὐσία, când – mai puțin corect – pentru ὕλη (vezi *Metaph.* E, 1029a, 1042a, 1024b ș.a.), dar nu introduce nicăieri – nici logic nici ontologic – un subiect pur sau o substanță pură. Prin faptul că Aristotel mai întrebuințează, pe deasupra, nu arareori cuvântul οὐσία și pentru εἶδος, nu schimbă nimic din cele spuse. Abia cu mult mai târziu se ivește separațiunea conceptului de οὐσία într-o substanță pură și o esență constând din însușirile esențiale.

[1] Termenul συμβεβμκός (accidens) are, la Aristotel un înțeles întreit. Mai întâi el înseamnă nota întâmplătoare, adică neesențială, nu necesară și deci nu totdeauna prezentă; în al doilea rând, el înseamnă nota esențială, necesară, totdeauna prezentă și se formulează apoi adeseori mai exact ca συμβεβμκός καθ'αὐτό (aproape identic cu ἴδιον respectiv ἴδιον πάθος; în sfârșit al treilea, el se întrebuințează pentru a însemna îndeobște nota.

[2] Termenii „τὸ τί ἐστι" și „τὸ τί ἦν εἶναι" sunt foarte greu de tradus. Nici Aristotel, în scrierile sale – așa cum ni se prezintă – nu este consecvent în întrebuințarea termenilor. Mai ales el e dispus să întrebuințeze cuvântul οὐσία, care în înțeles strict înseamnă împreunarea lui εἶδος și ὕλη (*Metaph.*, Z, 1035b), uneori și sinonim cu εἶδος. – Denumirea δεύτεραι οὐσίαι pentru γένη și εἴδη (în opoziție cu singularul) se găsește numai în scrierea despre *Categorii* (2a și b). – Și termenul τί ἐστι nu se întrebuințează în mod univoc. Uneori se raportă numai la gen, alteori la διαφοραί (vezi *Metaph.*, E, 1030 a, 18/, alteori la amândouă.

Direcțiile prime (supreme) de diferențiere ale procesului de realizare Aristotel le mai numește și *categorii* (αἱ κατηγορίαι τοῦ ὄντος, d.ex. *Metaph.* H, 1045 b)[1]. Ele sunt deci determinațiunile comune și cele mai generale ce se pot enunța despre ceea ce există (das *Seienden*) (τὰ κοινὰ; οἷς ὥρισται τὸ ὄν) și corespund în multe privințe κοινά ale lui Platon. Categoriile sunt: οὐσια sau τί ἐστι = substantia, ποσόν = quantum, ποιόν = *quale*, πρός τι = *relatio*, ποῦ = *ubi*, ποτέ = *quando*, κεῖσθαι = *situs*, ἔχειν = *habere*, ποιεῖν = *facere*, πάσχειν = *pati*; e îndoielnic dacă numărul de zece a fost dat chiar de Aristotel. Cum acest număr nu se găsește decât în două locuri (*Cat.* 1b, 25 și *Top.* 103b, 21), pe când în alte locuri se dau alte enumerări, putem crede cel puțin că Aristotel, deși la început a propus 10 categorii, mai târziu n-a păstrat acest număr sau că nu s-a atribuit enumerării nici o valoare. Pentru categoria a doua, a treia și a cincea până la zecea se întrebuințează și expresia colectivă de πάθη. Categoria πρός se numește în mod expres secundară (*Metaph.* N, 1088a, 22)[2]. Întrucât diferențierea genurilor celor mai inalte se face în conformitate cu categoriile, acestea din urmă se numesc uneori chiar γένη (*De anima*, A 402a, 23), dar această deplasare a conceptului categoriilor (care ne amintește de Platon) se poate reduce lesne numai la o imprecisie a expresiei. Categoriile rămân deosebite de conceptele fundamentale de ὕλη și εἶδος resp. δύναμις și ἐνέργεια întrucât categoriile se raportează la cugetarea reală și experiența reală, fără ca să implice, ca acelea, o desfacere metafizică în prime principii (ἀρχαι) (Bonitz, Luthe).

---

[1] În același sens: κατηγορήματα și σχήματα sau γένη τῶν κατηγοριῶν. În mod expres Aristotel raportează de altminteri categoriile și la μὴ ὄν (de ex. *Metaph.*, N, 1089 a). Interpretarea lui τὸ ὄν în legătura κατηγορίαι este, pe lângă aceasta, încă contestată (vezi *Metaph.* Δ, 1017a). Bonitz și Schuppe înțeleg prin τὸ ὄν realul (Bonitz, și cugetul); după Apelt τὸ ὄν este acel ἐστι al judecății, deci copula, și originea categoriilor este a se căuta deci în judecată.

[2] În partea finală, neautentică, a scrierii despre *Categorii* (14a, sqq) se mai adaugă în urmă încă următoarele categorii: πρότερον și ἅμα, κίνησις și ἔχειν (aceasta din urmă apare deci a doua oară). Philoponus (*Comment. in Categ.*) le numește pe acestea: τὰ μετὰ τὰς κατηγορίας; logicienii de mai târziu le numesc deci *postpraedicamenta* în opoziție cu categoriile originare, *praedicamenta*. Apariția îndoită a lui ἔχειν se pricepe întrucâtva dacă se consideră că Aristotel, în enumerarea categoriilor omite adeseori cu totul chiar pe ἔχειν.

Omul cunoscător ia față de faptul ontologic o atitudine deosebită (specială). Εἴδη, care sunt „după natură mai înainte“ (πρότερα τῇ φύσει), nu ne sunt date ca atari, ci numai lucrurile individuale (singulare), în care ὕλη și-a luat forme prin εἴδη lucrurile singulare, așa cum le cunoaștem prin percepție (senzație, simțire – αἴσθησις), sunt deci „pentru noi (în raportare la noi) mai înainte" (πρότερα πρὸς ἡμᾶς, *Analyt.post.* A71b, 33). Noi suntem deci nevoiți a cunoaște universalul *în* individual. Partea sufletului (μόριον τῆς φυχῆς), care are facultatea de a cunoaște din percepțiile singulare sau senzații și imaginilor lor amintite (αἰσθήματα și φαντάσματα), universalul, este νοῦς-ul (intelect, rațiunea). Ca νοῦς παθητικός (*intellectus passivus*) el înseamnă numai *facultatea* de a prinde, în temeiul percepțiilor, inteligibilele (τὰ νοητά), în mod asemănător cum facultatea de simțire prinde sensibilul. Numai în mod potențial (mai târziu numit *intelectus possibilis*, Aristotel vorbește numai de δυνάμει) el este în posesiunea lor νοητά (Aristotel zice chiar: δυνάμει πώς ἐστι τὰ νομτά). Abia la reala scoatere cognitivă a εἴδη și, prin aceasta a universalului din percepții el devine activ (mai târziu numit νοῦς ποιητικος, la Aristotel însuși numai τὸ ποιητικόν). În ultima și cea mai înaltă activitate a sa νοῦς-ul e chiar în stare să se cunoască pe sine însuși (αὐτὸς αὐτὸν νεῖν, *De anima* 429b, 9). Aici, el devine identic cu ceea ce a cunoscut[1] (ταὐ τὸν νοῦς καὶ νοητόν, *Metaph.* Δ 1072b, 21) și – așa ca și percepția sensibilă ca atare – el nu este expus erorii. La cunoașterea universului în singular νοῦς-ul se sprijină pe propoziții determinate pe care le cunoaște nemijlocit. Aceste propoziții nemijlocite (προτάσεις ἄμεσοι, *Analyt.post.* A 72a, 7) și experiența simțurilor îngăduie lui νοῦς să determine conceptual γένη și εἴδη (ὅρος, ὁρισμός) și să stabilească pentru fiecare γένος și εἶδος ceea ce îi convine în sine (τὰ τῷ ὄντι ὑπάρχοντα καθ' αὑτό, *Metaph.* Γ, 1003a, 21). Prin aceasta cunoașterea dobândește caracterul necesității și universalității. Metoda pe care omul cunoscător o aplică în acest caz Aristotel o numește *apodeictică* (și pe scurt ἀπόδειξις). Ea este temelia oricărei științe (ἐπιστήμη). Acestei metode Aristotel îi opune oricând metoda *dialectică*, care n-are a face cu adevăruri necesare, ci cu probabilități întâmplătoare. La apodeixis

---

[1] *De anima* 430a: ἐπὶ μέν γὰρ τῶν ἄνευ ὕλης τὸ αὐτό ἐστι τὸ νοοῦν καὶ τὸ νοούμενον.

se desprinde ἐξἀληθῶν καὶ πρώτων direct sau indirect aceea ce-i adevărat (κατ'ἀλήθειαν), la dialectică se scoate ἐξ ἐνδόξων probabil (πρὸς δόξαν) (vezi – *Top.* A 100a și 105b, 30, precum *Analyt.prior.* A 46a și B 65a, 35). Acolo e vorba de ceva necesar care nu poate fi altfel (ἀναγκαῖα – οὐκ ἐνδέχεται ἄλλως ἔχειν), aici de ceva contingent care ar putea fi și nu așa (συμβεβηκότα – ἐνδέχεται μὴ ὑπάρχειν) (vez. *Analyt.post.* A 75a și *Metaph.* Δ 1015a și alte locuri). Acolo esențialul este autoconvingerea (καθ'ἑαυτόν), aici dobândirea aprobării altuia (πρὸς ἕτερον).

De altfel este opoziția între ἀπόδειξις și ἐπαγωγή sau inducție, adică conchiderea din adunarea unor observații singulare. Acestea din urmă sunt necesare pentru a cunoaște εἴδη resp. universalul, dar ἀπόδειξις derivă singularul numai în mod regresiv din universal și se deosebește prin aceasta în mod esențial de ἐπαγωγή. De aceea se spune în mod expres, pe de o parte (vezi *Analyt.post.* A 81a): „ἔστι ἡ μὲν ἀπόδειξις ἐκ τῶν καθόλου, ἡ δ'Επαγωγὴ ἐκ τῶν κατὰ μὲρος" și, pe de altă parte: „ἀδύναιον δὲ τὰ καθόλου θεωρῆσαι μὴ δι'ἐπαγωγῆς". Mijlocul esențial de cugetare care stă la dispoziția lui ἀπόδειξις pentru atingerea scopului ei este silogismul (συλλογισμός), adică procedeul metodic de *conchidere* prin care din propoziții date se derivă una nouă, care urmează din acelea cu necesitate. Întemeierea teoriei silogismului (în sens logic) este meritul principal al lui Aristotel pentru logică.

Și încă o a treia opoziție stabilește Aristotel. Întrucât *apodeixis* reduce ceea ce e mai compus la principii mai simple, metoda ei poate fi numită *analitică*. Aristotel întrebuințează de aceea denumirea de ἀναλυσις (uneori și ἀναγωγή) aproape în același înțeles cu ἀπόδειξις (*Analyt.prior.* A 49a, 18 și *Analyt.post.* 90a, 37), (de aici și titlul celor două scrieri, numite probabil așa chiar de Aristotel). Metodei analitice el îi pune în față pe cea *logică* (λογικος λόγος). Pe când cea dintâi, în sensul apodeixis își derivă concluziile din propoziții și concepte universale (generale), cea din urmă – metoda „logică" în înțelesul lui Aristotel – se mulțumește cu concluzii întemeiate pe argumente în sensul *Dialecticei*. „Logic" și „dialectic" se acoperă deci la Aristotel într-o parte esențială (vezi de ex. *Analyt.post* A 84a și B 93a, 14; *Top.* 162b, 27; pe de altă parte, Aristotel vorbește și de o λογικὴ ἀπόδειξις).

De altminteri, deși Aristotel subordonează Dialectica Apodeicticii, totuși el e departe de a subestima importanța practică și tehnică a celei dintâi. Topica sa tratează în chip special astfel de chestiuni privind tehnica logică și corespunde mai mult metodei dialectice decât celei apodeictice. Îndeosebi, el expune aici și *punctele de vedere* (τόποι), de la care pornind se pot evita și cunoaște concluzii false, și dă reguli practice pentru dobândirea de concluzii lipsite în sine de contradicții în temeiul unor premise probabile. Cele cinci obiecte ale acestei metodice de argumentație sunt: definiția (ὅρος sau ὁρισμός), ἴδιον (notă univocă dar nu esențială), γένος și διαφορά (gen și diferență), συμβεβηκός (însușire întâmplătoare) și ταὐτόν (identitate, adică rămânerea aceeași după număr, specie și gen (vezi *Top.* A 101a). Ταὐτόν ocupă, de altfel, o poziție specială, vezi *Top.* A 103a), o combinație care izbește prin lipsa unui principiu unitar de clasificare.

Dacă ne întrebăm în ce măsură Apodeictica și Analitica lui Aristotel corespund „Logicii" în înțelesul *de azi*, vedem că Apodeictica lui Aristotel se acoperă în cele mai multe privințe cu Logica noastră, dar că ea conține totuși încă o legătură inseparabilă ca teoria cunoașterii și metafizica. Aristotel nu dă cumva numai o fundamentare noologică pentru Logică – așa cum o mai fac foarte adeseori și logicienii moderni –, ci Apodeictica respectiv Analitica este ca totalitate încă aproape cu desăvârșire contopită (*verwoben*) cu teorii noologice și, în primul rând metafizic. Aristotel a dat Logicii o independență mai mare numai în comparație cu Platon și în privința multor expuneri speciale care își dobândesc independență față de teoria cunoașterii și metafizică. Nicidecum. Deci, Apodeictica respectiv Analitica lui Aristotel ca atare – după conținutul lor principal și intenția lor – nu pot fi identificate cu Logica noastră. Ele cuprind un domeniu cu mult mai larg decât aceasta din urmă. Astfel se și înțelege că Logica modernă nu stă în acea opoziție tăioasă față de Dialectica și Logica în înțeles aristotelic, opoziție pe care Aristotel o accentuează neîncetat între cele două din urmă și Apodeictică. Dimpotrivă, multe cele ce Aristotel le socotește a face parte din Dialectică și Logică (în înțelesul *său*), fac fără doar și poate parte din Logica modernă. De asemeni, se poate explica faptul că mai în urmă, când domeniul Logicii moderne se contură tot mai

mult din Apodeictică (Analitică), pentru acest domeniu delimitat s-au putut alege denumirile de *Dialectică* și *Logică*[1], care, la Aristotel, în unele locuri stau chiar în opoziție cu Apodeictica (Analitica).

(Notă. Până aici am tradus din Ziehen; de aici încolo numai rezumat).

Între discipolii nemijlociți ai lui Aristotel au contribuit *Teofrast* (372 ?-285) și *Eudemos* la dezvoltarea logicei. Cele mai importante contribuții le-au dat Stoicienii, *Zenon* din Citium (336 ?-264 ?) și mai ales *Chrisippus* (277 ?-204).

Școala periputetică și-a continuat activitatea, dar în domeniul logicii ei s-au ocupat mai ales în interpretarea doctrinei aristotelice și apărarea ei împotriva altor școli, în primul rând împotriva școlii stoice. Cu privire la interpretarea scrierilor aristotelice avem o serie de *comentatori*. Între aceștia cel mai de seamă este *Alexandru din Aphrodisias*, care profesa sub Septimius Severus filosofia peripatetică la Atena. Din comentariile lui ni s-au păstrat, între altele, cel la prima carte a *Analiticilor* i-a și la *Topice*. Mai puțin pătrunzătoare sunt scrierile lui *Porphyrius* (232-305 ?). Dar, din cauza simplicității lor, ele au avut mai mare influență asupra dezvoltării de mai târziu a logicii. Dintre comentariile lui Porphyrius ni s-a păstrat numai 'Εξήγησις ὕς τὰς'Αριστοτέλους κατηγορίας κατὰ πεῦσιν καὶ ἀπόκριῦν. Iar faima sa se întemeia pe scrierea, ce ni s-a păstrat, Εἰσαγωγὴ εῖς τὰς 'Αριστοτέλοος κατηγορίας (numită și „περὶ τῶν πέντε φωνῶν"). Aceste πέντε φωναί, *quinque voces* sunt: γένος, διαφορά, εῖδος, ἴδιον și συμβεβηκός.

Dintre autorii, scriind latinește și care s-au ocupat de Logica lui Aristotel sunt: *Marcianus Capella* (prima jumătate a sec. V) care a scris o operă cu titlul *Satiricon*, tratând despre cele 7 arte liberale în 9 cărți, din care a patra dă o schiță a logicii. El se sprijină aci mai ales pe Εἰσαγωγή a lui Porphyrius.

[1] Numele de Logică se găsește deja la Peripateticienii mai vechi. Vezi Boethius, *In Top. Ciceron. Comment*, I pg. 760 și *De Diff.top.* I pg. 857 („omnis ratio disserendi quam Logicen Peripatetici veteres appellavere, in duas distribuitur partes, unam inveniendi, alteram judicandi"). Aristotel însuși întrebuințează cuvântul λογικός numai în înțeles adjectival.

(Traducere (din) Ziehen pp. 52-53)

Cu mult mai mare influență dobândi Anicius Manlius Torquatus Severinus *Boëthius* (480-524) prin comentariile și traducerile sale din operele logice ale lui Aristotel și Porphyrius.[1] Până târziu în Evul Mediu cunoașterea Logicii aristotelice n-a fost scoasă direct din operele lui Aristotel, ci mai ales din aceste prelucrări ale lui Boëthius. Înainte de toate el a întemeiat și terminologia latină pentru Logică. Cunoașterea operelor lui, ce ni s-au păstrat într-o mare parte, este deci indispensabilă pentru înțelegerea logicii medievale.

Logica este, după Boëthius, atât *pars rationalis philosophiae* cât și *instrumentum philosophiae*. Tinta ei este *inventio judiciumque rationum*, adică a întemeierilor raționale (vernunftgemisten Begrundungen – argumentărilor raționale). *Categoriile* (praedicamenta) sunt concepute ca „rerum genera" și sunt numite asemănător ca și la Capella (adică: *substantia, qualitas, quantitas, relativum, facere,pati, situs, quando, ubi, habitus*). Cele *quinque voces* par a fi menite numai spre a înlesni învățarea și aplicarea categoriilor. raportul interior al *voces* cu *praedicamenta* nu se cercetează nici sensul mai adânc și raportul reciproc al *praedicamenta* întreolaltă. Prima categorie se pune în fața celorlalte g (accidentia) și în modul devenit obișnuit se deosebește prima și *secunda substantia*. Primae substantiae sunt date în indivizii perceptibili prin simțuri, *secundae substantiae* în conceptele necorporale inteligibile; pe de altă parte totuși deosebirea indivizilor să stea în accidenții (*differentia arcidentalis*).

Următoarele traduceri latine, pe care Boëthius le-a introdus pentru termeni aristotelici, sunt mai ales importanți:

actus – ἐνέργεια, *species* – εἶδος, *principium* – ἀρχή, *universale* – καθ'ὅλου (sinteza din *genus* și *species* !), *affirmatio* – κατάφασις, *negatio* – ἀπόφασις, *dubitatio* – ἀπορία, *differentia* – διαφορά, *divisio* – διαίρεσις, *accidens* – συμβεβηκός, contingens – ἐνδεχόμενον, *appositio* – πρόζθεσις, *potentia* – δύναμις, *subjectum* – ὑποσείμενον, speculatio

[1] Boëthius însuși a tradus numai cele două scrieri aristotelice *De categoriis* și *De interpretatione* și *Isagoge* a lui Porphyrius. Traducerile celor două *Analitice*, a *Topicelor* și a *Elenchi sophist.* sunt făcute de Jacobus din Veneția (în prima jumătate a sec. XII), au fost însă primite din eroare mai târziu (sec. XVI) între operele lui Boëthius. La *Categorii*, Boëthius a scris *un* comentar, la *De interpretatione* și la *Isagoge* câte două comentarii.

– θεωρία, definire – ορίξεσθαι, determinare – πρὸς δρίξεσθαι, διορίξεσθαι, *aequivocum* – ὁμώνυμον, *contradictio* – ἀντίμασις, *contraria* – ἐναντία, *convertitur* – ἀντισρέφει, *alteratio* – ἑτερυτης.

Cu mult mai prejos decât operele lui Boëthius stă scrierea lui Magnus Aurelius Cassiodor(i)us – *De artibus ac disciplinis liberalium litterarum*. El se mărginește a controla pe scurt teoriile lui Boëthius, Appuleius etc.

Diferite probleme logice

A priori și a posteriori (pg. 298). La Aristotel se găsesc termenii „πρότερον πρὸς ἡμᾶς" și „πρότερον τῇ φύσει (ἁπλῶς πρότερον)". Amândoi se raportează după cum stabilește el în mod expres, la experiența sensibilă individuală și singulară (αἴσθηαις 71b sqq). πρότεπον πρὸς ἡμᾶς este ceea ce e mai aproape de această experiență, πρότεπον τῇ φύσει ce e mai îndepărtat. Prin aceasta se statornicește totdeodată că universalul este πρότερον τῇ φύσει. Nu se expune în mod suficient cum ὕστεπον πρὸς ἡμᾶς totuși poate fi considerat ca πρότερον τῇ φύσει. Chiar sensul acestui πρότερον τῇ φύσει rămâne într-atâta nelămurit întrucât acel „înainte" e conceput uneori mai mult logic, alteori mai mult ontologic. În orice caz nici πρότερον πρὸς ἡμᾶς nici πρότερον τῇ φύσει nu se acoperă univoc cu a priori în unul din cele două înțelesuri expuse mai sus.

Separațiunea (pg. 318) La Aristotel, ἀφαίρεσις (opoziția πρόσθεσις) este separațiunea în gând (τῇ διανοίᾳ; opoziția χωρισμός sau διαίρεσις = separațiune materială).

Principiul identității (p. 443). A fost exprimat în chip lămurit mai întâi de *Aristotel*: δεῖ πᾶν τὸ ἀληθὲς αὐτὸ ἑαυτῷ ὁμολογούμενον εἶναι πάντῃ (*Analyt.prior.* A, 32, 47a) și τὸ μὲν λέγειν τὸ ὂν μὴ εἶναι ἢ τὸ μὴ ὂν εἶναι φεῦδος, τὸ δέ τὸ ὂν εἶναι καὶ τὸ μὴ ὂν μὴ εἶναι ἀληθές ... (*Metaph.* Γ, 6, 1011 b). Se vede bine că prin aceasta el se gândește la lipsa de contradicție internă (congruența) cu totul în general, nu la cea specială „concrepanța" întemeiată pe absența tuturor alienațiunilor. Aristotel accentuează de asemeni că e vorba de un principiu fundamental, care acuma e numit de obicei *principium contradictionis*: τὸ αὐτὸ ἅμα ὑπάρχειν τε καὶ μὴ ὑπαρχειν ἀδύνατον τῷ αὐτῷ καὶ κατὰ τὸ αῦτό sau ἀδύνατον ὁντινοῦν τα ὐτὸν ὑπολαμβάνειν εἶναι καὶ μὴ εἶναι (1005b). Din aceste enunțuri rezultă

totodată, că Aristotel nu distinge exact semnificația ontologică și cea logică a principiului (vezi și *Anal.prior.* II, 2). Și discipolii și comentatorii lui Aristotel exprimară principiul mai ales în forma sa negativă și îl numiră deja ἀξίωμα τῆς ἀναιφάσες, așa de pildă Philoponus, *În Analyt. post.* 1, 11, Ed. Acad. nr. 13, partea 3, p. 135 și 34: „τὸ δὲ τῆς ἀντιφάσεως ἀξίωμα επὶ πάντων μὲν τῶν ὄντων μὴ ὄντων διαιρεῖ τὸ ἀληθὲς κὰι τὸ φεῦδος". (vezi și Ammonius, *In libr. de interpret.* 140 și 178, Ed. Acad. vol. 4, partea 5, pg. 174 și 222.

Terminologia cuvântului „concept" sau „noțiune" (Begriff/ Ziehen pg. 463-4).

La *Platon* lipsește însă cu totul un cuvânt *propriu* pentru concept în sensul nostru. Prin cuvântul νόημα el pare a însemna numai reprezentarea psihologică. mai apoi, terminologia sa logică e influențată în mod esențial prin faptul că el pune ca obiecte ale gândirii (ale διάνοια respesctiv νόησις) în locul obiectelor noastre (Ziehen) normale *relativ* neschimbătoare idei (ἰδέαι, εἴδη) *absolut* neschimbătoare și independente de cugetarea individuală limitându-le pe acestea la domeniul conceptelor universale. El întrebuințează, anume, în temeiul acestei concepții a ideilor, adeseori în cursul cercetărilor cuvintele ἰδέα și εἶδος aproape cu totul în același sens cum întrebuințăm noi cuvântul reprezentare normală sau concept, deși totdeauna se păstrează doctrina existenței lor independentă supraindividuală.

La *Aristotel* predomină pentru „concept" denumirea de λόγος, pe care Platon o întrebuințăm în mod exclusiv pentru cugetarea unitară, complexă (*zusammenhängend*) (judecată etc.); totuși, sub influența punctului de vedere neologic și metafizic al lui Aristotel, acest λόγος dobândește un înțeles care în multe privințe se depărtează, după conținut, foarte mult de cel al conceptului în sensul Logicii, mai nou și în înțelesul de reprezentare normală. Mai întâi, Aristotel nu recunoaște un λόγος al obiectelor sensibile singulare ca atari. Prin aceasta, λόγος-ul intră într-o opoziție tranșantă (*scharf*) și cu totul alta față de φαντασία (φάντασμα), adică față de reprezentarea intuitivă și μνημόνευμα, imaginea amintită, adică φαντασία însoțită de relația de amintire. În al doilea rând, în legătură cu aceasta se pune o greutate principală pe definiție cu un caracter esențial al conceptului. Așa se întâmplă că cuvintele ὅρος și ὁρισμος se întrebuințează uneori în înțeles identic cu λόγος. (*Analyt.post.* II, 10; 93b; – *Top.* I, 5; 101b). În al treilea rând,

λόγος are la Aristotel și un înțeles obiectiv: el este totodată firea (*Wesen*) conceptuală obiectivată a lucrurilor. Într-atâta el se apropie în oarecare măsură de ceea ce s-ar putea numi *obiect* normal (Ziehen). Pentru acesta din urmă lipsește la Aristotel o expresie curentă, unitară și cuprinzătoare. Prin cuvintele εἶδος, γενος, οὐσία, τὸ τί ἐστι, τὸ τί ἦν εἶναι înseamnă numai momente determinate care pot deveni obiecte logice, dar nu obiectul în înțelesul general al Logicei moderne (*Metaph.*, Δ, 1018a și alte locuri – ὁλόγος τῆς οὐσίας; ὁλόγοςὁ δηλῶν τὴν οὐσίαν d.ex. *Top.* 130b; οὐσία ἡ κατὰ τὸν λόγος Metaph. 1025b; λόγος εἶδος τοῦ πράγματος. De *anima* 403 b, apoi 996b și 1044b; τὸ εἶδος τὸ κατὰ τοὺ λόγον – d.ex.*Phys.* 193a; οἱ λόγοι τῶν γενῶν *Top* 122b). În sfârșit în rândul al patrulea, Aristotel înclină să înțeleagă prin concept (λόγος etc.) totdeauna în sens pregnant conceptul *exact* (reichtig). Traduceri latine: Cicero: *notio*, ὅρος = *terminus* nu se întrebuințează; ὁρισμός e tradus cu *definitio* și se deosebește mai exact de *notio* (d.ex. la Boëthius). Pe lângă *notio* se găsește termenul *conceptio* și *conceptus* fără delimitare precisă.

Definiția conceptului (Ziehen pg. 518).

La *Platon*, definiția respectiv acțiunea definirii se cheamă ὁρίξεσθαν (*Phaedrus* 265 D, ὅρος 237 D); κοινόν (τῶν κοινῶν τι) corespunde oarecum conceptului de gen supraordonat, δικφορότης sau διαφορὰ oarecum lui *Differentia specifica* (*Theaet.* 209A sqq). Se poate că, pe vremea lui Platon, era deja obișnuit termenul λόγος pentru definiție. (*Theaet* 208D); îndeosebi se atribuia lui Antisthenes propoziția: λόγος εστὶν ὁ τί ἦν ἤ ἐστι δηλῶν (Diog. Laert. *De vitis* etc. VI, 1, 3).

La *Aristotel* se găsesc aproape în același înțeles termenii λόγος și ὁρισμός (În total însă λόγος este un concept mai larg, numai în înțeles pregnant se întrebuințează λόγος simplu (*schlechthin*) pentru definiția și se pune egal cu ὁρισμός). Obiectul definiției este τὸ τί ἦν εἶναι. De aceea el dă explicația: ὁρισμός ἐστι λόγος ὁ τὸ ἦν εἶναι σημαίνων (150a 31; în *Analyt.post.* (90b) se găsește varianta: „εἰ ὁ ὁρισμὸς οὐσίας γνωρισμός..." Conceptul de gen supraordonat, întrebuințat în definiția se numește γένος. *Differentia specifica* διαφοραί sau εἰδο ποιος διαφορά (103b și 143b). Orice definiție e legată de categorii (ἀεὶ γὰρ τὸ συμβεβηκὸς καὶ τὸ γένος καὶ τὸ ἴδιον καὶ ὁ ὁρισμος ἐν μιᾷ τούτων τῶν κατηγοριῶν ἔσται). (Despre semnificația a συμβεβηκότα vezi mai înainte).

Marcianus Capella accentuează mai ales importanța lui *Genus proximum* pentru definiția. Boëthius introduc e terminologia definiției valabilă pentru tot Evul Mediu.

Termenii de „conținut" și „sferă" ale conceptului: (*Inhalt-Umfang*; *extension-comprehesion* – engl. și franc.) (Ziehen pg. 530).

Termenul de „conținut" se poate atribui la originea lui Aristotel, care întrebuințează adeseori expresia ἐνυπάρχειν în înțeles logic; dar el se regândește prin aceasta în primul rând la „A fi conținut" al genului în specii (*Metaph.* Δ, 28 1024b: ἔτι ὡς ἐν τοῖς λόγοις τὸ πρῶτον ἐνυπάρχον, ὅ λέγεται ἐν τῷ τί ἐστι τοῦ τὸ γένος, οὗ διαφογαὶ λέγονται αἱ ποιότητες).

Negațiunea (Ziehen pg. 552). Lipsa de determinație a conceptelor negative i-a dat lui Aristotel prilejul să le numească ἀόριστοι (vezi d.ex. *De interpret.* 16a: Τὸ δ'οὐκ ἄνθρωπος οὐκ ὄνομκ... ἀλλ'ἔστω ὄνομα ἀόριστον, ὅτι ὁμοίως ἐφ'ὁτουοῦν ὑπάρχει καὶ ὄντος καὶ μὴ ὄντος. Vezi și 19b, 8 și 201b, 24 și 1066a, 14 sqq. Aristotel are în primul rând în vedere conceptele total negative). Boëthius (*În libr. de interpret*, ed. Migne, Vol. 64 pg. 341 și 520) traduce apoi ἀόριστος cu *infinitus* în loc cu *indefinitus* (nedeterminat). Poate însă el avea în gând în drept faptul că conceptul negativ non-A, dacă nu poate fi determinat în chip pozitiv în mod complet, cuprinde un număr infinit de concepte coordonate. Mai târziu se vorbea pe scurt de „infinitație". – Aristotel întrebuințează cuvintele ἀόριστος și ἀδιόριστος. Cel dintâi înseamnă propriu-zis „quod nullis finibus circumscriptum est", al doilea „quod certis finibus non circum-scriptum est", dar cel dintâi are uneori și înțelesul de „quod certos fines non habit..." Confuzia sporește încă mai mult și prin faptul că propozițiile nedeterminate după cantitatea lor (*propositiones non cortis finibus circumscriptae = indefinitae*) se numesc la Aristotel προτάσεις ἀδιόριστοι, pe când la Stoicieni ἀξιώματα ἀόριστα, dar ce-i drept într-o delimitare ceva diferită.

Teoria negațiunii (Ziehen pg. 556/7). Cercetările mai vechi se raportau în primul rând la diferitele moduri de negațiune ale judecății, cum de fapt negațiunea judecății precedează, cel puțin din punct de vedere psihologic negațiunea conceptului (din punct de vedere logic nici nu poate fi vorba de o succesiune temporară). Aristoteles numește conceptele total negative ὀνόματα ἀόριστα (vezi mai sus). Negația ca judecată se numește ἀπὄφασις, contradicția (*Widerspruch*). Cu privire

la termenii pentru conceptele negative Aristotel nu este, după cât putem judeca în temeiul scrierilor ce ni s-au păstrat, cu totul consecvent. De obicei el înseamnă opoziția în general cu cuvântul ἀντικεῖσθι. Negația totală (contradictorie) se cheamă ἀντὶφασις, negația parțială (contrapositon) (*înăuntrul* unui gen) ici și colo στέρησις (contrarul-Gegenteil ἕξις). Un caz special al celei din urmă este apoi ἐναντιότης (ἐναντίωσις), adică relația contrară a unor concepte, care nu stă în legătură directă cu negația (d. ex. alb-negru). Vezi mai ales Aristotel, *Metaph.*, I, Cap. 4, 1055a, 3 și 38 și b). Și observațiile mai vechi ale lui *Platon* privind ἕτερον și ἐναντίον (*Sophist*, 257). *Stoicienii* par a fi deosebit deja foarte exact, și cu privire la concepte (nu numai la judecăți) opoziția contradictorie de cea contrară; concepte opuse în mod contradictoriu ce numeau ἀντυκείμενα, contrare ἐναντία. -

(Ziehen pg. 578). Relația contrară, Aristotel a expus-o deja foarte exact ca μεγίστη διαφορά înăuntrul unui gen și a numit-o ἐνατίωσις. Logicienii latini au tradus ἐναντιός cu *contrarius* și au socotit și negațiunea parțială – (care pune în fața unui termen al seriei de concepte coordonate pe toți ceilalți termeni, d.ex. „nu-alb" lui „alb") între relațiile contrare.

Felurile notelor conceptelor (Ziehen, pg. 587)

Aristotel numea notele neesențiale συμβεβηκότα (contrarul καθ'αὑτό), dar produce multă confuzie, numind și notele esențiale reductibile (secundare) tot συμβεβηκότα adeseori cu adaosul καθ'αὑτά, astfel, pentru triunghi, însușirea că suma unghiurilor este 180° este un συμβεβηκός (1025a,30). Note diagnomonice (termen al lui Ziehen) care convin numai *unui* obiect și niciunui altuia, Aristotel le numește ἴδια (102a, 18, dar și 101b, 16).

Diviziunea (Ziehen 599/600)

Teoria despre diviziune (διαίρεσις) începe cu Platon (d.ex. *Phaedrus* 265/6). La Aristotel διαίρεσις (διαιρεῖν și διαιρεῖσθαι, în același înțeles) joacă un rol principal, fără ca teoria sa să fie dezvoltată mai pe larg în mod sistematic (vezi mai ales 96 sqq; 143 sqq; 642b sqq). Stoicienii (vezi Diog.Laert., VII, 61). Deosebeau ἀντιδιαίρεσις acea diviziune ale cărei termeni stau în raport contrapositoriu (κατ'ἀπόφασιν, diviziune logică în sens pregnant). Diviziunea

continuată (fortgesatzte) a fost numită ὑποδιαίρεσις (*subdivisio*). De altminteri se pare că termenul διαίρεσις a fost întrebuințat adeseori și într-un înțeles cu mult mai larg pentru orice împărțire respectiv clasificare (nu numai descompunerea unui gen în specii subordonate respectiv specii respectiv indivizi), vezi Sextus Empiricus *Pyrrh.Hypotyp*, II, 3213. (Raportare la teorii stoiciene foarte probabilă), μερισμός se pare că s-a numit în opoziție cu diviziunea în genuri subordonate etc. mai ales împărțirea unui tot în părțile sale, dar semnificația acestui termen la Stoicieni încă nu este pe deplin lămurită. Logicienii romani au tradus διαίρεσις în sensul descompunerii în genuri subordonate cu „divisio", pe când, pentru împărțirea unui tot în părți ei întrebuințau termenul de „partitio".

Judecata (Ziehen pg. 605). *Platon* nu deosebește îndeobște în mod precis între judecata psihologică și cea logică și nu are încă o terminologie fixă. Adeseori el întrebuințează pentru judecata în general denumirea διάνοια propoziția, el o definește de aceea aproape exact ca τὸ ἀπὸ τῆς διανοίας ῥεῦμα δία τοῦ στόματος ἰὸν μετὰ φθόγγου (*Sophist.* 263 E) și o numește adeseori λόγος. Cum însă uneori el numește și judecata λόγος (uneori chiar numai judecata prin care se definește ceva), se vede că încă nu poate fi vorba de o terminologie fixă. El a văzut însă deja foarte lămurit că simpla succesiune (συέχεια, *Sophist.* 262C) a reprezentărilor nu ajunge pentru a înfăptui o judecată, ci că trebuie să se adauge o legătură (συμπλοκή, σύνθεσις), judecata deci este un πλέγμα.

Și la *Aristotel* nu găsim o deosebire exactă între judecata psihologică și cea logică. De regulă el le prinde pe amândouă sub termenii de ἀπόφανσις sau λόγος ἀποφαντικος și caracterizează judecata în mod special ca acel λόγος ἀποφαντικός, ἐν ᾧ τὸ ἀληθούειν ἢ φεύδεσται ὑπὰρχει [πρότασις numește Aristotel judecata când este membru al unui silogism. Discipolii săi par a fi deosebit între ἀπόφαισις și πρότασις în felul că pentru prima e caracteristic ἀληθὴς ἤφευδὴς εἶναι, pentru a doua καταφατισῶς (afirmativ) ἢ ἀτοφατικῶς (negativ) λέγεσθαι (Alex. Aphrod., *ad. Analyt.prior.*, Ed. Acad. II, 1, Berlin 1883).] Dacă el declară mai în urmă: „ἔστιν ἡ ἁπλῆ ἀπόφανσις φωνὴ σημαντικὴ περὶ τοῦ ὑπάρχειν ἢ μὴ ὑπάρχειν" (17a 22), se vede bine că această definiție, lăsând ca totul la o parte insuficiența ei, nu să acopere pe

deplin cu cea dintâi. Stoicienii numesc judecata ἀξίωμα, expresia ei verbală λέξις; pentru caracterizarea judecății în sens logic ei n-au adus nici o nouă contribuție esențială. Logicienii *romani* numesc judecata – tot încă, fără o distincție exactă a judecății logice și celei psihologice, – *proloquium*, *prolocutum* sau *profatum* (M. Ter. Varro, *De lingua latino*; vezi și Aulus Gellius, *Noct.Att.* XVI, 8) sau *pronuntiatum* sau *enuntiatum* sau *enuntiatio* (Cicero). Appuleius (*De dogm Plat.*, περὶ ἑρμηνείας) întrebuințează cu preferință termenul „propositio" (pe lângă *pronuntiabilis*, *oratio*, *protensio* și *rogamentum*). Augustin întrebuințează în scrierea *Principia dialecticae*, a cărei autenticitate ce-i drept nu este necontestată, termenul *sententia*; simpla exprimare verbală a judecății se numește *eloqui*, aprecierea (*Beurteilen*) unei judecăți *proloqui*... La Boëthius predomină denumirea „enuntiativa", pe lângă aceasta se găsește termenul „propositio", mai ales când sunt numite diferitele forme de judecăți (propositio praedicativa etc.).

La logicienii scolastici: *sermo, praedicatio, enuntiatio praedicati, propositio, enuntiabile, enuntiativa, complexum* etc., numai pe-ncetul se încetățeni termenul „*judicium; identic sententia*... Wolff, pentru judecata exprimată prin vorbire (*verbis efferre*), pune *enuntiatio sive propositio*, aceasta este deci (? !) = *oratio, qua alteri significanus, quid rei conveniat vel non conveniat*. *Enuntiatio* și *judicium* se deosebesc deci asemănător ca *terminus* și *notio*.

(Ziehen pg. 622/3)

Teoria despre părțile constitutive ale judecății și expresia ***ei verbală resp. simbolică și despre terminologia aferentă (zugehörigekeit)***

Aristotel a deosebit, se vede că cel dintâi subiectul logic de predicatul logic. Subiectul el îl numește ὑποκείμενον sau τὸ καθ'οὗ κατηγορεῖται, predicatul κατηγορούμενον (24b, 16 și 29; 189a, 30). Predicatul se enunță despre subiect: καθ'ὑποκειμένου λέγειται. Dar, în aceasta, termenul de ὑποκείμενον rămâne totuși cu două înțelesuri întrucât, în temeiul paralelismului aristotelic al Logicului și Ontologicului, acest termen înseamnă totodată și substanța (οὐσία) ca purtătoare a atributelor. De aceea se înțelege că Aristotel nu cunoaște nici subiectul decât ca substanțiat. Expresia sa regulată (*regelrecht*) subiectul și-o găsește într-un nume (ὄνομα) predicatul în ῥῆμα, care este sau nu verb sau copula cu un nomen (20b, 1 și 16a, 13 sqq).

Boëthius introduce termeni latini de *subiectum* și *praedicatum*. Amândouă sunt prinse la un loc ca termeni ai judecății „est“ și „non est“ nu sunt termeni, ci numai o „significatio qualitatis“ (= denumirea calității judecății).

Clasificarea judecăților după calitate (Ziehen pg. 638)

Aristotel numește judecata afirmativă κατάφασις sau πρότασις καταφατικὴ (mai rar κατηγορικὴ), pe cea negativă ἀπόφασις sau πρότασις, ἀποφατικὴ, mai rar στερητικὴ (ἀπόφανσις – cu ν – este termenul pentru judecată în general). Judecățile limitative îi sunt bine cunoscute (cu ὄνομα sau ῥῆμα ἀόριστον), dar n-au denumire specială (17a, 25 și 19b, 5 sqq). În terminologia latină judecata afirmativă se chema *propositio afirmativa s. aiens s. dedicativa, propositio negativa s. negans s. abdicativa*. Judecățile limitative au fost numite de Boëthius *propositiones infinitae* (*affirmationes* și *negationes ex infinito*), poate că în urma unei înțelegeri greșite a cuvântului ἀόριστος. Aici însă el consideră numai judecățile cu *predicat* negativ și separă, pe lângă aceasta, fără fundamentare suficientă de *propositiones infinitae propositiones privatoriae*, prin care el înțelegea judecăți al căror cuvânt predicat este compus cu „in” privativum.

(Ziehen pg. 651/2)

Opoziția (Gegensatz) la judecăți

Aristotel numește opoziția în general ἀντικεῖσθαι (rareori ἀντίθεσις) și opoziția între judecățile „toți S sunt P“ și „nu toți S sunt P“ ἀντίφασις resp. ἀντιφατικῶς ἀντικεῖσθαι (*De interpret.* 17b). Păcat că uneori Aristotel nu pune ἀντιφατικῶς și întrebuințează ἀντικεῖσθαι în sensul mai pregnant restrâns al lui ἀντιφατικῶς ἀντικεῖσθαι (ibid. 20a,30). În aceasta, Aristotel (după opiniunea lui Ziehen) a conceput judecata „nu toți (οὐπᾶς) S sunt P“ în sensul: cel puțin unii S nu sunt P“. Cum, după această concepție, cele două judecăți, „toți S sunt P“ și „nu toți S sunt P“ istovesc toate posibilitățile, ἀντίφασις dobândește înțelesul opoziției care nu îngăduie termeni intermediari (l.e. 17b și 18a). Totodată însă, Aristotel numește cu privire la judecățile care nu au în subiect o determinare cantitativă ca toți, fiecare etc. negația simplă ἀντίφασις (d.ex. ἔστι Ξωκράτης λευκός

și οὐκ ἔστι Ξωκράτης λευκός). Aristotel n-a reușit să combine, lămurit și în mod firesc (sachgemäß), aceste două înțelesuri ale termenului ἀντίφασις. Opoziția contrară Aristotel o numește ἐναντίως ἀντικεῖσθαι (substantivele ἐναντιότης și ἐνανρίωσις, întrebuințate de altfel adeseori de Aristotel, nu se găsesc în această expunere. Vezi însă 1055b, 1). Despre celelalte două feluri ale lui ἀντικεῖσθαι, adică στέρησις și τὰ πρός τι, vezi *Metaph.* I, 1055a. – ... La logicienii latini, de pildă Marcianus Capella, se traduce ἀντικείμενος în sens general cu *opositus*, ἐναντίος cu *contrarius*. La aceasta adaugă Boëthius *terminus contradictorius* pentru ἀντιφατικός și *terminus subcontrarius* în sensul: judecăți particulare cu schimbarea subiectului având forma „unui S sunt P“ – „unii S nu sunt P“ *subcontrare*. Alt termen al lui Boëthius „subalternus“ privește numai cantitatea judecăților... Ca și Aristotel așa ia în considerare, și Boëthius deja totdeauna chestiunea, dacă cele două judecăți opuse pot fi în același timp adevărate și în același timp false („dividere verum et falsum“).

ARISTOTELES

ORGANON

CATEGORIAE

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΙ.

ARISTOTELIS LIBER DE PRÆDICAMENTIS.

CAP. I.

De homonymis, synonymis et paronymis.

Ὁμώνυμα λέγεται ὧν ὄνομα μόνον κοινόν, ὁ δὲ κατὰ τοὔνομα λόγος τῆς οὐσίας ἕτερος, οἷον ζῷον, ὅ τε ἄνθρωπος καὶ τὸ γεγραμμένον. Τούτων γὰρ ὄνομα μόνον κοινόν, ὁ δὲ κατὰ τοὔνομα λόγος τῆς οὐσίας ἕτερος· ἂν γάρ τις ἀποδιδῷ τί ἐστιν αὐτῶν ἑκατέρῳ τὸ ζῴῳ εἶναι, ἴδιον ἑκατέρου λόγον ἀποδώσει. (2) Συνώνυμα δὲ λέγεται ὧν τό τε ὄνομα κοινὸν καὶ ὁ κατὰ τοὔνομα λόγος τῆς οὐσίας ὁ αὐτός, οἷον ζῷον, ὅ τε ἄνθρωπος καὶ ὁ βοῦς. Ὁ γὰρ ἄνθρωπος καὶ ὁ βοῦς κοινῷ ὀνόματι προσαγορεύεται ζῷον, καὶ ὁ λόγος δὲ τῆς οὐσίας ὁ αὐτός· ἐὰν γὰρ ἀποδιδῷ τις τὸν ἑκατέρου λόγον, τί ἐστιν αὐτῶν ἑκατέρῳ τὸ ζῴῳ εἶναι, τὸν αὐτὸν λόγον ἀποδώσει. (3) Παρώνυμα δὲ λέγεται, ὅσα ἀπό τινος διαφέροντα τῇ πτώσει τὴν κατὰ τοὔνομα προσηγορίαν ἔχει, οἷον ἀπὸ τῆς γραμματικῆς ὁ γραμματικὸς καὶ ἀπὸ τῆς ἀνδρείας ὁ ἀνδρεῖος.

HOMONYMA (*æquivoca*) dicuntur, quorum nomen solum commune est, at secundum illud nomen definitio substantiæ diversa, v. c. ζῷον (*animal*) tum hominem *significare potest*, tum picturam. Horum enim nomen solum commune est, at secundum illud nomen definitio substantiæ diversa: nam si quis explicet, quid sit utrique illorum, cujus ratione animal sit, propriam utriusque definitionem afferet. (2) SYNONYMA (*univoca*) autem dicuntur, quorum et commune nomen est, et secundum illud nomen definitio substantiæ eadem, v. c. animal, et hominem et bovem *significare potest*. Homo enim et bos communi nomine animal dicitur, et definitio substantiæ est eadem: nam si quis explicet quid utrique horum sit, cujus ratione animal sit, eandem reddet definitionem. (3) PARONYMA (*denominativa*) vero dicuntur, quæcunque differentia casu ab aliquo secundum nomen appellationem habent, ut a grammatica grammaticus et a fortitudine fortis.

CAP. II.

De iis quæ dicuntur.

Τῶν λεγομένων τὰ μὲν κατὰ συμπλοκὴν λέγεται, τὰ δ' ἄνευ συμπλοκῆς. Τὰ μὲν οὖν κατὰ συμπλοκήν, οἷον ἄνθρωπος τρέχει, ἄνθρωπος νικᾷ· τὰ δ' ἄνευ συμπλοκῆς, οἷον ἄνθρωπος, βοῦς, τρέχει, νικᾷ. (2) Τῶν ὄντων τὰ μὲν καθ' ὑποκειμένου τινὸς λέγεται, ἐν ὑποκειμένῳ δὲ οὐδενί ἐστιν, οἷον ἄνθρωπος καθ' ὑποκειμένου μὲν λέγεται τοῦ τινὸς ἀνθρώπου, ἐν ὑποκειμένῳ δὲ οὐδενί ἐστι· τὰ δὲ ἐν ὑποκειμένῳ μέν ἐστι, καθ' ὑποκειμένου δὲ οὐδενὸς λέγεται (ἐν ὑποκειμένῳ δὲ λέγω, ὃ ἔν τινι μὴ ὡς μέρος ὑπάρχον, ἀδύνατον χωρὶς εἶναι τοῦ ἐν ᾧ ἐστίν), οἷον ἡ τὶς γραμματικὴ ἐν ὑποκειμένῳ μέν ἐστι τῇ ψυχῇ, καθ' ὑποκειμένου δὲ οὐδενὸς λέγεται· καὶ τὸ τὶ λευκὸν ἐν ὑποκειμένῳ μὲν τῷ σώματί ἐστιν, (ἅπαν γὰρ χρῶμα ἐν σώματι), καθ' ὑποκειμένου δὲ οὐδενὸς λέγεται. Τὰ δὲ καθ' ὑποκειμένου τε λέγεται, καὶ ἐν ὑποκειμένῳ ἐστίν, οἷον ἡ ἐπιστήμη ἐν ὑποκειμένῳ μέν ἐστι τῇ ψυχῇ, καθ' ὑποκειμένου δὲ λέγεται τῆς γραμματικῆς. Τὰ δὲ οὔτε ἐν ὑποκειμένῳ ἐστὶν οὔτε καθ' ὑποκειμένου τινὸς λέγεται· οἷον ὁ τὶς ἄνθρωπος, καὶ ὁ τὶς ἵππος· οὐδὲν γὰρ τῶν τοιούτων οὔτε ἐν ὑποκειμένῳ ἐστὶν οὔτε καθ' ὑποκειμένου [τινὸς] λέγεται.

Eorum quæ dicuntur, alia per conjunctionem dicuntur, alia sine conjunctione. Per conjunctionem, v. c. homo currit, homo vincit; sine conjunctione autem, v. c. homo, bos, currit, vincit. (2) Eorum quæ sunt, alia de subjecto aliquo dicuntur, in subjecto vero nullo sunt; v. c. homo de subjecto dicitur videlicet quodam homine, in subjecto autem nullo est. Alia vero in subjecto quidem sunt, at de subjecto nullo dicuntur; (in subjecto autem esse dico, quod in alio non ut pars illius exsistens, nunquam tamen esse potest separatum ab illo, in quo est;) ut quædam grammatica in subjecto est in anima, at de subjecto nullo dicitur; et quoddam album in subjecto quidem est in corpore (omnis enim color in corpore est), at de nullo subjecto dicitur. Alia de subjecto dicuntur et in subjecto sunt, ut scientia in subjecto est in anima, et de subjecto dicitur de grammatica. Alia denique nec in subjecto sunt, nec de subjecto dicuntur, ut hic ille homo, hic ille equus: nullum enim illorum aut in subjecto est, aut de subjecto quopiam dicitur. Omnino autem individua et quid-

Ἁπλῶς δὲ τὰ ἄτομα καὶ ἓν ἀριθμῷ κατ' οὐδενὸς ὑποκειμένου λέγεται, ἐν ὑποκειμένῳ δὲ ἔνια οὐδὲν κωλύει εἶναι· Ἡ γάρ τις γραμματικὴ τῶν ἐν ὑποκειμένῳ μέν ἐστι, καθ' ὑποκειμένου δὲ οὐδενὸς λέγεται.

[III.] 3. Ὅταν ἕτερον καθ' ἑτέρου κατηγορῆται ὡς καθ' ὑποκειμένου, ὅσα κατὰ τοῦ κατηγορουμένου λέγεται, πάντα καὶ κατὰ τοῦ ὑποκειμένου ῥηθήσεται, οἷον ἄνθρωπος κατὰ τοῦ τινὸς ἀνθρώπου κατηγορεῖται, τὸ δὲ ζῷον κατὰ τοῦ ἀνθρώπου· οὐκοῦν καὶ κατὰ τοῦ τινὸς ἀνθρώπου κατηγορηθήσεται τὸ ζῷον· ὁ γάρ τις ἄνθρωπος καὶ ἄνθρωπός ἐστι καὶ ζῷον. (4) Τῶν ἑτερογενῶν καὶ μὴ ὑπ' ἄλληλα τεταγμένων ἕτεραι τῷ εἴδει καὶ αἱ διαφοραί· οἷον ζῴου καὶ ἐπιστήμης. Ζῴου μὲν γὰρ διαφοραὶ τό τε πεζὸν καὶ τὸ δίπουν, καὶ τὸ πτηνὸν καὶ τὸ ἔνυδρον· ἐπιστήμης δὲ οὐδεμία τούτων· οὐ γὰρ διαφέρει ἐπιστήμη ἐπιστήμης τῷ δίπους εἶναι. (5) Τῶν δέ γε ὑπ' ἄλληλα γενῶν οὐδὲν κωλύει τὰς αὐτὰς διαφορὰς εἶναι· τὰ γὰρ ἐπάνω τῶν ὑπ' αὐτὰ γενῶν κατηγορεῖται· ὥστε ὅσαι τοῦ κατηγορουμένου διαφοραί εἰσι, τοσαῦται καὶ τοῦ ὑποκειμένου ἔσονται.

[IV.] 6. Τῶν κατὰ μηδεμίαν συμπλοκὴν λεγομένων ἕκαστον ἤτοι οὐσίαν σημαίνει, ἢ ποσόν, ἢ ποιόν, ἢ πρός τι, ἢ ποῦ, ἢ ποτέ, ἢ κεῖσθαι, ἢ ἔχειν, ἢ ποιεῖν, ἢ πάσχειν. (7) Ἔστι δὲ οὐσία μέν, ὡς τύπῳ εἰπεῖν, οἷον ἄνθρωπος, ἵππος. Ποσὸν δὲ, οἷον δίπηχυ, τρίπηχυ. Ποιὸν δὲ, οἷον λευκόν, γραμματικόν. Πρός τι δὲ, οἷον διπλάσιον, ἥμισυ, μεῖζον. Ποῦ δὲ, οἷον ἐν Λυκείῳ, ἐν ἀγορᾷ. Ποτὲ δὲ, οἷον ἐχθές, πέρυσι. Κεῖσθαι δὲ, οἷον ἀνάκειται, κάθηται. Ἔχειν δὲ, οἷον ὑποδέδεται, ὥπλισται. Ποιεῖν δὲ, οἷον τέμνει, καίει. Πάσχειν δὲ, οἷον τέμνεται, καίεται. (8) Ἕκαστον δὲ τῶν εἰρημένων αὐτὸ μὲν καθ' αὑτὸ ἐν οὐδεμιᾷ καταφάσει λέγεται ἢ ἀποφάσει· τῇ δὲ πρὸς ἄλληλα τούτων συμπλοκῇ κατάφασις ἢ ἀπόφασις γίνεται. Ἅπασα γὰρ δοκεῖ κατάφασις καὶ ἀπόφασις ἤτοι ἀληθὴς ἢ ψευδὴς εἶναι· τῶν δὲ κατὰ μηδεμίαν συμπλοκὴν λεγομένων οὐδὲν οὔτε ἀληθὲς οὔτε ψευδές ἐστιν, οἷον ἄνθρωπος, λευκόν, τρέχει, νικᾷ.

quid unum numero est, de subjecto quidem nullo dicuntur, in subjecto tamen esse quædam nihil impedit. Hæc enim Grammatica est quidem ex illorum genere, quæ in subjecto sunt, at de subjecto nullo dicitur.

3. Quando unum de altero prædicatur, tanquam de subjecto; quæcunque de illo prædicato dicuntur, illa omnia etiam de subjecto dicentur; velut homo de hoc homine prædicatur, animal autem de homine; ergo et de hoc homine animal prædicabitur; hic enim homo et homo est et animal. (4) Generum diversorum et quorum unum non sub altero positum est, diversæ etiam sunt secundum speciem differentiæ; ut animalis et scientiæ. Animalis enim differentiæ, pedestre et bipes, et volatile et aquatile sunt; scientiæ vero nulla harum *differentia est*. Neque enim differt scientia a scientia, quod *una alterave* bipes sit. (5) Eorum vero generum, quorum unum sub altero ponitur, nihil impedit easdem esse differentias. Superiora enim de generibus quæ sub illis sunt, prædicantur: igitur quotquot sunt prædicati differentiæ, tot etiam subjecti erunt.

6. Eorum quæ sine ulla conjunctione dicuntur, unumquodque aut substantiam significat, aut quantum, aut quale, aut ad aliquid (*relatum*), aut ubi, aut quando, aut situm esse, aut habere, aut agere, aut pati. (7) Est autem substantia, ut universe dicamus, velut homo, equus. Quantum, ut bicubitum, tricubitum. Quale, ut album, grammaticum. Ad aliquid (*relatum*), ut duplum, dimidium, majus. Ubi, ut in Lyceo, in foro. Quando, ut heri, pridie. Situm esse, ut reclinatus est, sedet. Habere, ut calceis indutus est, armatus est. Agere, ut secat, urit. Pati, ut secatur, uritur. (8) Unumquodque eorum, quæ enumerata sunt, ipsum per se nec affirmat quidpiam nec negat, at eorum inter se conjunctione affirmatio constituitur aut negatio. Omnis enim affirmatio aut negatio videtur aut vera aut falsa esse; quæ tamen sine ulla conjunctione dicuntur, eorum nullum vel verum vel falsum est, ut homo, album, currit, vincit.

CAP. III. [V.]

De substantia.

Οὐσία δέ ἐστιν ἡ κυριώτατά τε καὶ πρώτως καὶ μάλιστα λεγομένη, ἣ μήτε καθ' ὑποκειμένου τινὸς λέγεται, μήτε ἐν ὑποκειμένῳ τινί ἐστιν, οἷον ὁ τὶς ἄνθρωπος, ἢ ὁ τὶς ἵππος. (2) Δεύτεραι δὲ οὐσίαι λέγονται, ἐν οἷς εἴδεσιν αἱ πρώτως οὐσίαι λεγόμεναι ὑπάρχουσι· ταῦτά τε καὶ τὰ τῶν εἰδῶν τούτων γένη, οἷον ὁ τὶς ἄνθρωπος ἐν εἴδει μὲν ὑπάρχει τῷ ἀνθρώπῳ, γένος δὲ τοῦ εἴδους ἐστὶ τὸ ζῷον· δεύτεραι οὖν αὗται λέγονται οὐσίαι, οἷον ὅ τε ἄνθρωπος καὶ τὸ ζῷον. (3) Φανερὸν δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι τῶν καθ' ὑποκειμένου λεγομένων ἀναγκαῖον καὶ τοὔνομα καὶ τὸν λόγον κατηγορεῖσθαι τοῦ ὑποκειμένου, οἷον ὁ ἄνθρωπος καθ' ὑποκειμένου λέγεται τοῦ τινὸς ἀνθρώπου, καὶ κατηγο-

Substantia propriissime et primo et maxime sic dicta est, quæ neque de subjecto quopiam dicitur, nec in subjecto quopiam est; ut quidam homo, et quidam equus. (2) Secundariæ autem substantiæ dicuntur, in quibus speciebus primo dictæ substantiæ insunt; hæ quidem et harum specierum genera, velut quidam homo in specie est homine; genus vero speciei est animal: secundariæ igitur hæ dicuntur substantiæ, velut homo et animal. (3) Manifestum autem ex dictis est, quod eorum, quæ de subjecto dicuntur (*prædicatorum*), necesse est et nomen et definitionem prædicari de subjecto; velut homo de subjecto dicitur quodam homine; et prædicatur *de eo* tum nomen; hominem

ρεῖταί γε τοὔνομα· τὸν γὰρ ἄνθρωπον τοῦ τινὸς ἀνθρώπου κατηγορήσεις· καὶ ὁ λόγος δὲ ὁ τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τοῦ τινὸς ἀνθρώπου κατηγορηθήσεται· ὁ γάρ τις ἄνθρωπος καὶ ἄνθρωπός ἐστι καὶ ζῷον. Ὥστε καὶ τοὔνομα καὶ ὁ λόγος κατὰ τοῦ ὑποκειμένου κατηγορηθήσεται. (4) Τῶν δ' ἐν ὑποκειμένῳ ὄντων ἐπὶ μὲν τῶν πλείστων οὔτε τοὔνομα οὔθ' ὁ λόγος κατηγορεῖται τοῦ ὑποκειμένου· ἐπ' ἐνίων δὲ τοὔνομα μὲν οὐδὲν κωλύει κατηγορεῖσθαί ποτε τοῦ ὑποκειμένου, τὸν δὲ λόγον, ἀδύνατον, οἷον τὸ λευκὸν ἐν ὑποκειμένῳ ὂν τῷ σώματι κατηγορεῖται τοῦ ὑποκειμένου (λευκὸν γὰρ σῶμα λέγεται), ὁ δὲ λόγος ὁ τοῦ λευκοῦ οὐδέποτε κατὰ σώματος κατηγορηθήσεται. (5) Τὰ δ' ἄλλα πάντα ἤτοι καθ' ὑποκειμένων λέγεται τῶν πρώτων οὐσιῶν, ἢ ἐν ὑποκειμέναις αὐταῖς ἐστι· τοῦτο δὲ φανερὸν ἐκ τῶν καθ' ἕκαστα προχειριζομένων, οἷον τὸ ζῷον κατὰ τοῦ ἀνθρώπου κατηγορεῖται· οὐκοῦν καὶ κατὰ τοῦ τινὸς ἀνθρώπου κατηγορηθήσεται τὸ ζῷον· εἰ γὰρ κατὰ μηδενὸς τῶν τινῶν ἀνθρώπων, οὐδὲ κατὰ ἀνθρώπου ὅλως. Πάλιν τὸ χρῶμα ἐν σώματι· οὐκοῦν καὶ ἐν τινὶ σώματι· εἰ γὰρ μὴ ἐν τινὶ τῶν καθ' ἕκαστα, οὐδὲ ἐν σώματι ὅλως. Ὥστε τὰ ἄλλα πάντα ἤτοι καθ' ὑποκειμένων λέγεται τῶν πρώτων οὐσιῶν ἢ ἐν ὑποκειμέναις αὐταῖς ἐστι. Μὴ οὐσῶν οὖν τῶν πρώτων οὐσιῶν, ἀδύνατον τῶν ἄλλων τι εἶναι. (6) Τῶν δὲ δευτέρων οὐσιῶν μᾶλλον οὐσία τὸ εἶδος τοῦ γένους· ἔγγιον γὰρ τῆς πρώτης οὐσίας ἐστίν. Ἐὰν γὰρ ἀποδιδῷ τις τὴν πρώτην οὐσίαν, τί ἐστι, γνωριμώτερον καὶ οἰκειότερον ἀποδώσει τὸ εἶδος ἀποδιδοὺς ἤπερ τὸ γένος, οἷον τὸν τινὰ ἄνθρωπον ἀποδιδούς, γνωριμώτερον ἂν ἀποδοίη ἄνθρωπον ἢ ζῷον ἀποδιδούς· τὸ μὲν γὰρ ἴδιον μᾶλλον τοῦ τινὸς ἀνθρώπου, τὸ δὲ κοινότερον· καὶ τὸ τὶ δένδρον ἀποδιδούς, γνωριμώτερον ἀποδώσει δένδρον ἀποδιδοὺς ἢ φυτόν. (7) Ἔτι αἱ πρῶται οὐσίαι, διὰ τὸ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ὑποκεῖσθαι, καὶ πάντα τὰ ἄλλα κατὰ τούτων κατηγορεῖσθαι, ἢ ἐν αὐταῖς εἶναι, διὰ τοῦτο μάλιστα οὐσίαι λέγονται. Ὡς δέ γε αἱ πρῶται οὐσίαι πρὸς τὰ ἄλλα πάντα ἔχουσιν, οὕτω καὶ τὸ εἶδος πρὸς τὸ γένος ἔχει· ὑπόκειται γὰρ τὸ εἶδος τῷ γένει· τὰ μὲν γὰρ γένη κατὰ τῶν εἰδῶν κατηγορεῖται, τὰ δὲ εἴδη κατὰ τῶν γενῶν οὐκ ἀντιστρέφει· ὥστε καὶ ἐκ τούτων τὸ εἶδος τοῦ γένους μᾶλλον οὐσία. (8) Αὐτῶν δὲ τῶν εἰδῶν ὅσα μή ἐστι γένη, οὐδὲν μᾶλλον ἕτερον ἑτέρου οὐσία ἐστίν· οὐδὲν γὰρ οἰκειότερον ἀποδώσεις κατὰ τοῦ τινὸς ἀνθρώπου τὸν ἄνθρωπον ἀποδιδοὺς ἢ κατὰ τοῦ τινὸς ἵππου τὸν ἵππον. (9) Ὡσαύτως δὲ καὶ τῶν πρώτων οὐσιῶν οὐδὲν μᾶλλον ἕτερον ἑτέρου οὐσία ἐστίν· οὐδὲν γὰρ μᾶλλον ὁ τὶς ἄνθρωπος οὐσία ἢ ὁ τὶς βοῦς. (10) Εἰκότως δὲ μετὰ τὰς πρώτας οὐσίας μόνα τῶν ἄλλων τὰ εἴδη καὶ τὰ γένη δεύτεραι οὐσίαι λέγονται· μόνα γὰρ δηλοῖ τὴν πρώτην οὐσίαν τῶν κατηγορουμένων. Τὸν γάρ τινα ἄνθρωπον ἐὰν ἀποδιδῷ τις, τί ἐστι, τὸ μὲν εἶδος ἢ τὸ γένος ἀποδιδοὺς οἰκείως ἀποδώσει, καὶ γνωριμώτερον ποιήσει ἄνθρωπον ἢ ζῷον ἀποδιδούς·

enim de quodam homine prædicabis; tum definitio hominis de quodam homine prædicabitur; quidam enim homo et homo est et animal. Quare et nomen et definitio *prædicati* de subjecto prædicabitur. (4) Eorum vero quæ in subjecto sunt, in plurimis neque nomen neque definitio prædicatur de subjecto, in nonnullis nomen quidem nihil impedit quominus illud prædicetur aliquando de subjecto; definitionem autem *de subjecto prædicari* impossibile est. Velut album in subjecto quum sit corpore, prædicatur de subjecto; album enim corpus dicitur; at definitio albi nunquam de corpore prædicabitur. (5) Reliqua vero omnia aut de subjectis primis substantiis dicuntur, aut in illis ipsis subjectis sunt: patet autem hoc ex singulis propositis; velut animal de homine prædicatur; ergo et de quodam homine prædicabitur; si enim de nullo singulorum hominum, neque de homine omnino *prædicaretur*. Rursus color in corpore; ergo et in quodam corpore; nam si in nullo particulari corpore, nec in corpore omnino *esset*. Quare reliqua omnia aut de subjectis primis substantiis dicuntur, aut in illis ipsis subjectis sunt. Nisi ergo primæ substantiæ sint, reliquorum quidpiam esse impossibile est. (6) E secundariis autem substantiis magis substantia est species, quam genus; propior enim primæ substantiæ est. Si quis enim explicet primam substantiam, quid sit *ea*, notius et magis proprie respondebit, si per speciem, quam si per genus *eam* explicet; veluti quendam hominem explicans, evidentius explicaverit, si hominem dicat, quam si animal; illud enim magis proprium est cujusdam hominis, hoc vero communius; et quandam arborem explicans, evidentius explicaverit, si arborem dicat, quam si plantam. (7) Porro primæ substantiæ, quia ceteris omnibus subjiciuntur et cetera omnia de illis prædicantur, aut in ipsis sunt, propterea maxime substantiæ dicuntur. Quemadmodum autem primæ substantiæ ad cetera omnia se habent, ita species quoque ad genus se habet; nam species generi subjicitur; genera enim de speciebus prædicantur; species autem non vicissim de generibus; quare et ex his rationibus species magis est substantia, quam genus. (8) Ipsarum vero specierum quotquot non genera sunt, nulla magis substantia est, quam altera; nihil enim convenientius explicabis de quodam homine hominem *eum esse* dicens, quam de quodam equo equum. (9) Sic etiam in primis substantiis nulla *earum* magis est substantia, quam altera; neque enim quidam homo magis substantia est, quam quidam bos. (10) Convenienter vero post primas substantias sola inter reliqua species et genera secundariæ substantiæ dicuntur; sola enim declarant primam substantiam eorum quæ prædicantur (i. e. *prædicatorum*). Nam quendam hominem si quis dixerit, quid sit *ille*, explicando per speciem aut per genus, proprie explicabit, et notius faciet, si per hominem,

τῶν δ' ἄλλων ὅ τι ἂν ἀποδιδῷ τις, ἀλλοτρίως ἔσται ἀποδεδωκώς, οἷον λευκὸν ἢ τρέχει, ἢ ὁτιοῦν τῶν τοιούτων ἀποδιδούς· ὥστε εἰκότως τῶν ἄλλων ταῦτα μόνα οὐσίαι λέγονται. (11) Ἔτι αἱ πρῶται οὐσίαι διὰ τὸ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ὑποκεῖσθαι, κυριώτατα οὐσίαι λέγονται. Ὡς δέ γε αἱ πρῶται οὐσίαι πρὸς τὰ ἄλλα πάντα ἔχουσιν, οὕτω τὰ εἴδη καὶ τὰ γένη τῶν πρώτων οὐσιῶν πρὸς τὰ λοιπὰ πάντα ἔχει· κατὰ τούτων γὰρ πάντα τὰ λοιπὰ κατηγορεῖται. Τὸν γάρ τινα ἄνθρωπον ἐρεῖς γραμματικόν· οὐκοῦν καὶ ἄνθρωπον καὶ ζῷον γραμματικὸν ἐρεῖς. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. (12) Κοινὸν δὲ κατὰ πάσης οὐσίας τὸ μὴ ἐν ὑποκειμένῳ εἶναι. Ἡ μὲν γὰρ πρώτη οὐσία οὔτε ἐν ὑποκειμένῳ ἐστὶν οὔτε καθ' ὑποκειμένου λέγεται. Τῶν δὲ δευτέρων οὐσιῶν φανερὸν μὲν καὶ οὕτως, ὅτι οὐκ εἰσὶν ἐν ὑποκειμένῳ· ὁ γὰρ ἄνθρωπος καθ' ὑποκειμένου μὲν τοῦ τινὸς ἀνθρώπου λέγεται, ἐν ὑποκειμένῳ δὲ οὐκ ἔστιν· οὐ γὰρ ἐν τῷ τινὶ ἀνθρώπῳ ὁ ἄνθρωπός ἐστιν. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ ζῷον καθ' ὑποκειμένου μὲν λέγεται τοῦ τινὸς ἀνθρώπου, οὐκ ἔστι δὲ τὸ ζῷον ἐν τῷ τινὶ ἀνθρώπῳ. Ἔτι δὲ τῶν ἐν ὑποκειμένῳ ὄντων τὸ μὲν ὄνομα οὐδὲν κωλύει κατηγορεῖσθαί ποτε τοῦ ὑποκειμένου, τὸν δὲ λόγον, ἀδύνατον. Τῶν δὲ δευτέρων οὐσιῶν κατηγορεῖται καὶ ὁ λόγος κατὰ τοῦ ὑποκειμένου, καὶ τοὔνομα· τὸν γὰρ τοῦ ἀνθρώπου λόγον κατὰ τοῦ τινὸς ἀνθρώπου κατηγορήσεις, καὶ τὸν τοῦ ζῴου ὡσαύτως· ὥστε οὐκ ἂν εἴη ἡ οὐσία τῶν ἐν ὑποκειμένῳ. (13) Οὐκ ἴδιον δὲ τοῦτο τῆς οὐσίας· ἀλλὰ καὶ ἡ διαφορὰ τῶν μὴ ἐν ὑποκειμένῳ ἐστί. Τὸ γὰρ πεζὸν καὶ τὸ δίπουν, καθ' ὑποκειμένου μὲν λέγεται τοῦ ἀνθρώπου, ἐν ὑποκειμένῳ δὲ οὐκ ἔστιν· οὐ γὰρ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐστὶ τὸ δίπουν ἢ τὸ πεζόν. Καὶ ὁ λόγος δὲ κατηγορεῖται ὁ τῆς διαφορᾶς, καθ' οὗ ἂν λέγεται ἡ διαφορά, οἷον εἰ τὸ πεζὸν κατὰ τοῦ ἀνθρώπου λέγηται, καὶ ὁ λόγος ὁ τοῦ πεζοῦ κατηγορηθήσεται τοῦ ἀνθρώπου· πεζὸν γάρ ἐστιν ὁ ἄνθρωπος. (14) Μὴ ταραττέτω δὲ ἡμᾶς τὰ μέρη τῶν οὐσιῶν ὡς ἐν ὑποκειμένοις ὄντα τοῖς ὅλοις, μή ποτε ἀναγκασθῶμεν οὐκ οὐσίας αὐτὰ φάσκειν εἶναι· οὐ γὰρ οὕτω τὰ ἐν ὑποκειμένῳ ἐλέγετο τὰ ὡς μέρη ὑπάρχοντα ἔν τινι. (15) Ὑπάρχει δὲ ταῖς οὐσίαις καὶ ταῖς διαφοραῖς τὸ πάντα συνωνύμως ἀπ' αὐτῶν λέγεσθαι. Πᾶσαι γὰρ αἱ ἀπ' αὐτῶν κατηγορίαι ἤτοι κατὰ τῶν ἀτόμων κατηγοροῦνται, ἢ κατὰ τῶν εἰδῶν. Ἀπὸ μὲν γὰρ τῆς πρώτης οὐσίας οὐδεμία ἐστὶ κατηγορία· κατ' οὐδενὸς γὰρ ὑποκειμένου λέγεται. Τῶν δὲ δευτέρων οὐσιῶν τὸ μὲν εἶδος κατὰ τοῦ ἀτόμου κατηγορεῖται, τὸ δὲ γένος καὶ κατὰ τοῦ εἴδους καὶ κατὰ τοῦ ἀτόμου. Ὡσαύτως δὲ καὶ αἱ διαφοραὶ κατὰ τῶν εἰδῶν καὶ κατὰ τῶν ἀτόμων κατηγοροῦνται. Καὶ τὸν λόγον δὲ ἐπιδέχονται αἱ πρῶται οὐσίαι τὸν τῶν εἰδῶν, καὶ τὸν τῶν γενῶν· καὶ τὸ εἶδος δὲ τὸν τοῦ γένους. Ὅσα γὰρ κατὰ τοῦ κατηγορουμένου λέγεται, πάντα καὶ κατὰ τοῦ ὑποκειμένου ῥηθήσεται. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὸν τῶν διαφορῶν λόγον ἐπιδέχεται τὰ εἴδη καὶ τὰ ἄτομα. Συνώνυμα δέ

quam si per animal explicaverit; reliquorum autem quodcunque aliquis dixerit, non accommodate ille dixerit; velut album, aut currit, aut aliud quodcumque talium dicens; quare convenienter hæc sola inter reliqua [secundariæ] substantiæ dicuntur. (11) Porro primæ substantiæ, quia ceteris omnibus subjiciuntur, propriissime substantiæ dicuntur. Quemadmodum autem primæ substantiæ ad cetera omnia se habent, ita species quoque et genera primarum substantiarum ad reliqua omnia se habent; de his enim omnia reliqua prædicantur. Nam quendam hominem dixeris grammaticum; ergo etiam hominem et animal grammaticum dixeris. Eodem modo etiam in ceteris. (12) Commune vero omni substantiæ est, non in subjecto esse. Nam prima substantia neque in subjecto est, neque de subjecto dicitur. Secundariarum autem substantiarum sic manifestum est nullam in subjecto esse; homo enim de subjecto quodam homine dicitur, in subjecto vero non est; nec enim in quodam homine homo est. Sic et animal de subjecto quidem dicitur quodam homine, non est autem animal in quodam homine. Porro eorum quæ in subjecto sunt, nomen nihil impedit quominus illud aliquando de subjecto prædicetur; definitionem vero *prædicari*, impossibile est. Secundariarum autem substantiarum prædicatur et definitio de subjecto et nomen; nam hominis definitionem de quodam homine prædicabis, et animalis (*definitionem*) similiter: quare substantia non est in eorum numero, quæ in subjecto sunt. (13) Non proprium autem hoc substantiæ est; sed et differentia in eorum numero est, quæ in subjecto non sunt. Pedestre enim et bipes de subjecto quidem dicuntur quodam homine, in subjecto vero non sunt; neque enim in homine est bipes, neque pedestre. Et definitio differentiæ prædicatur de omni, de quo dicitur differentia; veluti si pedestre de homine dicitur, et definitio pedestris prædicabitur de homine; pedestre enim est homo. (14) Ne vero perturbent nos partes substantiarum, ut quæ in subjectis sint tanquam totis, ne aliquando cogamur, non substantias eas dicere; non enim sic res dicebantur in subjecto esse, quæ ut partes insint in aliquo. (15) Est vero hoc substantiarum et differentiarum, quod omnia univoce ab iis dicantur. Omnes enim ab illis prædicationes aut de individuis prædicantur, aut de speciebus. Nam a prima substantia nulla est prædicatio, de nullo enim subjecto *ea* dicitur. Ex secundariis autem substantiis species quidem de individuo prædicatur; genus vero et de speciebus et de individuis. Similiter vero et differentiæ tum de speciebus, tum de individuis prædicantur. Definitionem quoque recipiunt primæ substantiæ et specierum et generum; et species *recipit* definitionem generis. Quæcumque enim de prædicato dicuntur, illa omnia etiam de subjecto dicentur. Similiter vero et differentiarum definitionem recipiunt et species et individua. Univoca (*syno-*

γε ἦν, ὧν καὶ τοὔνομα κοινὸν καὶ ὁ λόγος ὁ αὐτός. Ὥστε πάντα τὰ ἀπὸ τῶν οὐσιῶν καὶ τὰ ἀπὸ τῶν διαφορῶν συνωνύμως λέγεται. (16) Πᾶσα δὲ οὐσία δοκεῖ τόδε τι σημαίνειν. Ἐπὶ μὲν οὖν τῶν πρώτων οὐσιῶν ἀναμφισβήτητον καὶ ἀληθές ἐστιν, ὅτι τόδε τι σημαίνει· ἄτομον γὰρ καὶ ἓν ἀριθμῷ τὸ δηλούμενόν ἐστιν· ἐπὶ δὲ τῶν δευτέρων οὐσιῶν φαίνεται μὲν ὁμοίως τῷ σχήματι τῆς προσηγορίας τόδε τι σημαίνειν, ὅταν εἴπῃ ἄνθρωπον ἢ ζῷον, οὐ μὴν ἀληθές γε· ἀλλὰ μᾶλλον ποιόν τι σημαίνει· οὐ γὰρ ἕν ἐστι τὸ ὑποκείμενον, ὥσπερ ἡ πρώτη οὐσία, ἀλλὰ κατὰ πολλῶν ὁ ἄνθρωπος λέγεται, καὶ τὸ ζῷον. (17) Οὐχ ἁπλῶς δὲ ποιόν τι σημαίνει, ὥσπερ τὸ λευκόν· οὐδὲν γὰρ ἄλλο σημαίνει τὸ λευκὸν, ἀλλ' ἢ ποιόν. Τὸ δὲ εἶδος καὶ τὸ γένος περὶ οὐσίαν τὸ ποιὸν ἀφορίζει· ποιὰν γάρ τινα οὐσίαν σημαίνει. Ἐπὶ πλεῖον δὲ τῷ γένει ἢ τῷ εἴδει τὸν ἀφορισμὸν ποιεῖται· ὁ γὰρ ζῷον εἰπὼν ἐπὶ πλεῖον περιλαμβάνει ἢ ὁ τὸν ἄνθρωπον. (18) Ὑπάρχει δὲ ταῖς οὐσίαις καὶ τὸ μηδὲν αὐταῖς ἐναντίον εἶναι. Τῇ γὰρ πρώτῃ οὐσίᾳ τί ἂν εἴη ἐναντίον, οἷον τῷ τινὶ ἀνθρώπῳ, ἢ τῷ τινὶ ζῴῳ; οὐδὲν γάρ ἐστιν ἐναντίον· οὐδέ γε τῷ ἀνθρώπῳ ἢ τῷ ζῴῳ οὐδέν ἐστιν ἐναντίον. (19) Οὐκ ἴδιον δὲ τοῦτο τῆς οὐσίας, ἀλλὰ καὶ ἐπ' ἄλλων πολλῶν, οἷον ἐπὶ τοῦ ποσοῦ. Τῷ γὰρ διπήχει ἢ τῷ τριπήχει οὐδέν ἐστιν ἐναντίον, οὐδέ γε τοῖς δέκα, οὐδὲ τῶν τοιούτων οὐδενί· εἰ μή τις τὸ πολὺ τῷ ὀλίγῳ φαίη ἐναντίον εἶναι, ἢ τὸ μέγα τῷ μικρῷ. Τῶν δὲ ἀφωρισμένων ποσῶν οὐδὲν οὐδενὶ ἐναντίον ἐστίν. (20) Δοκεῖ δὲ ἡ οὐσία μὴ ἐπιδέχεσθαι τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον. Λέγω δὲ οὐχ, ὅτι οὐσία οὐσίας οὐκ ἔστι μᾶλλον οὐσία καὶ ἧττον οὐσία (τοῦτο μὲν γὰρ εἴρηται, ὅτι ἐστίν), ἀλλ' ὅτι ἑκάστη οὐσία τοῦθ' ὅπερ ἐστίν, οὐ λέγεται μᾶλλον καὶ ἧττον· οἷον εἰ ἔστιν αὕτη ἡ οὐσία ἄνθρωπος, οὐκ ἔσται μᾶλλον καὶ ἧττον ἄνθρωπος, οὔτε αὐτὸς ἑαυτοῦ, οὔτε ἕτερος ἑτέρου. Οὐ γάρ ἐστιν ἕτερος ἑτέρου μᾶλλον ἄνθρωπος, ὥσπερ τὸ λευκὸν ἕτερον ἑτέρου μᾶλλόν ἐστι καὶ ἧττον λευκόν, καὶ καλὸν ἕτερον ἑτέρου μᾶλλον καλὸν καὶ ἧττον λέγεται. Καὶ αὐτὸ δὲ αὑτοῦ μᾶλλον καὶ ἧττον λέγεται, οἷον τὸ σῶμα, λευκὸν ὄν, μᾶλλον λευκὸν εἶναι λέγεται νῦν ἢ πρότερον, καὶ θερμὸν ὄν, μᾶλλον θερμὸν καὶ ἧττον λέγεται. Ἡ δέ γε οὐσία οὐδὲν μᾶλλον καὶ ἧττον λέγεται· οὐδὲ γὰρ ἄνθρωπος μᾶλλον νῦν ἄνθρωπος, ἢ πρότερον, λέγεται· οὐδέ γε τῶν ἄλλων οὐδέν, ὅσα ἐστὶν οὐσίαι. Ὥστε οὐκ ἂν ἐπιδέχοιτο ἡ οὐσία τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον. (21) Μάλιστα δὲ ἴδιον τῆς οὐσίας δοκεῖ εἶναι τὸ ταὐτὸν καὶ ἓν ἀριθμῷ ὂν τῶν ἐναντίων εἶναι δεκτικόν, οἷον ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων οὐκ ἂν ἔχοι τις τὸ τοιοῦτο προενεγκεῖν, ὅσα μή εἰσιν οὐσίαι, ὃ ἓν ἀριθμῷ ὂν τῶν ἐναντίων δεκτικόν ἐστίν, οἷον τὸ χρῶμα, ὃ ἔστιν ἓν καὶ ταὐτὸν τῷ ἀριθμῷ, οὐκ ἔσται λευκὸν καὶ μέλαν· οὐδ' ἡ αὐτὴ πρᾶξις καὶ μία τῷ ἀριθμῷ οὐκ ἔσται φαύλη καὶ σπουδαία· ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, ὅσα μή εἰσιν οὐσίαι. Ἡ δέ γε οὐσία, ἓν καὶ ταὐτὸν ἀριθμῷ ὄν, δεκτικὸν τῶν ἐναντίων ἐστίν, οἷον

nyma) namque erant, quibus et nomen commune est et definitio eadem. Quare omnia a substantiis et differentiis *orta prædicata* univoce dicuntur. (16) Omnis vero substantia videtur hoc aliquid significare. De primis quidem substantiis extra controversiam et verum est, quod illæ hoc aliquid significant. Individuum enim et unum numero est id, quod significatur. In secundis vero substantiis videntur quidem illæ similiter per figuram appellationis hoc aliquid significare, quando quis dixerit hominem aut animal; non tamen verum est; sed magis quale quid significat; non enim unum est subjectum, ut prima substantia, sed de multis dicitur homo et animal. (17) Non simpliciter autem quale quid significant, velut album. Nihil enim aliud significat album, quam quale. Species vero et genus circa substantiam quale denotant; nam aliqualem substantiam significant. Amplior autem genere denotatio fit, quam specie; animal enim dicens plura comprehendit, quam *dicens* hominem. (18) Est quoque substantiis hoc, quod nihil illis contrarium est. Primæ enim substantiæ quid fuerit contrarium, veluti cuidam homini aut cuidam animali? Nihil enim est contrarium: non igitur vel homini vel animali aliquid est contrarium. (19) Non proprium autem substantiæ hoc est, sed et aliis multis, ut Quanto. Nam bicubito aut tricubito nihil est contrarium, nec numero denario, nec horum cuiquam; nisi quis multum pauco contrarium esse dicat, aut magnum parvo. Definitorum autem quantorum nulli ullum contrarium est. (20) Videtur autem substantia non recipere magis aut minus. Dico vero, non, quod substantia substantiâ non sit magis aut minus substantia; hoc enim dictum est, quod sit; sed quod unaquæque substantia id quod est non dicitur magis aut minus; veluti si ipsa substantia est homo, non erit magis et minus homo, nec ipse se ipso, nec alter altero. Nec enim alius alio magis est homo, quomodo album aliud alio magis est et minus album, et pulchrum alterum altero magis et minus pulchrum dicitur; et unum idemque se ipso magis ac minus dicitur, ut corpus quod album est, magis album dicitur nunc, quam antea, et quod calidum est, magis calidum et minus dicitur. Substantia vero nihil magis substantia dicitur, nec minus; neque enim homo magis nunc homo, quam antea, dicitur; nec aliorum quodvis, quæ substantiæ sunt. Quare non recipit substantia magis et minus. (21) Maxime autem proprium substantiæ videtur esse, quod quum idem et unum numero sit, contraria suscipit. Quale quid de ceteris nemo possit affirmare, quotquot non sunt substantiæ, quod quidem unum numero suscipiat contraria: ut color, qui unus et idem est numero, non est albus et niger; nec eadem actio et una numero erit mala et bona; similiter et de aliis, quotquot non sunt substantiæ. Substantia vero, quæ est unum idemque numero, suscipit contraria,

ὁ τὶς ἄνθρωπος, εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ὤν, ὁτὲ μὲν λευκός, ὁτὲ δὲ μέλας γίνεται, καὶ θερμὸς καὶ ψυχρός, καὶ φαῦλος καὶ σπουδαῖος. (22) Ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων οὐδενὸς φαίνεται τὸ τοιοῦτον, εἰ μή τις ἐνίσταιτο τὸν λόγον καὶ τὴν δόξαν φάσκων τῶν ἐναντίων εἶναι δεκτικά. Ὁ γὰρ αὐτὸς λόγος ἀληθὴς καὶ ψευδὴς εἶναι δοκεῖ, οἷον εἰ ἀληθὴς εἴη ὁ λόγος τὸ καθῆσθαί τινα· ἀναστάντος αὐτοῦ, ὁ αὐτὸς οὗτος λόγος ψευδὴς ἔσται. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς δόξης· εἰ γάρ τις ἀληθῶς δοξάζοι τὸ καθῆσθαί τινα, ἀναστάντος αὐτοῦ, ψευδῶς δοξάσει τὴν αὐτὴν ἔχων περὶ αὐτοῦ δόξαν. Εἰ δέ τις καὶ τοῦτο παραδέχοιτο, ἀλλὰ τῷ γε τρόπῳ διαφέρει. Τὰ μὲν γὰρ ἐπὶ τῶν οὐσιῶν αὐτὰ μεταβάλλοντα δεκτικὰ τῶν ἐναντίων ἐστί. Ψυχρὸν γὰρ ἐκ θερμοῦ γενόμενον μετέβαλεν (ἠλλοίωται γάρ) καὶ μέλαν ἐκ λευκοῦ, καὶ σπουδαῖον ἐκ φαύλου. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον αὐτῶν μεταβολὴν δεχόμενον τῶν ἐναντίων δεκτικόν ἐστιν· ὁ δὲ λόγος καὶ ἡ δόξα, αὐτὰ μὲν ἀκίνητα πάντῃ πάντως διαμένει· τοῦ δὲ πράγματος κινουμένου, τὸ ἐναντίον περὶ αὐτὰ γίνεται· ὁ μὲν γὰρ λόγος διαμένει ὁ αὐτὸς τοῦ καθῆσθαί τινα, τοῦ δὲ πράγματος κινηθέντος, ὁτὲ μὲν ἀληθής, ὁτὲ δὲ ψευδὴς λέγεται. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς δόξης. Ὥστε τῷ τρόπῳ γε ἴδιον ἂν εἴη τῆς οὐσίας τὸ κατὰ τὴν ἑαυτῆς μεταβολὴν δεκτικὴν τῶν ἐναντίων εἶναι. Εἰ δέ τις καὶ ταῦτα παραδέχοιτο, τὸν λόγον καὶ τὴν δόξαν δεκτικὰ τῶν ἐναντίων εἶναι, οὐκ ἔστιν ἀληθὲς τοῦτο. Ὁ γὰρ λόγος καὶ ἡ δόξα οὐ τῷ αὐτὰ δεδέχθαι τι τῶν ἐναντίων εἶναι δεκτικὰ λέγεται, ἀλλὰ τῷ περὶ ἕτερόν τι τὸ πάθος γεγενῆσθαι. Τῷ γὰρ τὸ πρᾶγμα εἶναι, ἢ μὴ εἶναι, τούτῳ καὶ ὁ λόγος ἀληθὴς ἢ ψευδὴς εἶναι λέγεται, οὐ τῷ αὐτὸς δεκτικὸς εἶναι τῶν ἐναντίων. Ἁπλῶς γὰρ οὐθὲν ὑπ' οὐδενὸς οὔτε ὁ λόγος κινεῖται, οὔτε ἡ δόξα. Ὥστε οὐκ ἂν εἴη δεκτικὰ τῶν ἐναντίων, μηδενὸς ἐν αὐτοῖς γινομένου πάθους. Ἡ δέ γε οὐσία τῷ αὐτὴ τὰ ἐναντία δέχεσθαι, τούτῳ δεκτικὴ τῶν ἐναντίων εἶναι λέγεται· νόσον γὰρ καὶ ὑγίειαν δέχεται, καὶ λευκότητα καὶ μελανίαν· καὶ ἕκαστον τῶν τοιούτων αὐτὴ δεχομένη τῶν ἐναντίων εἶναι δεκτικὴ λέγεται. Ὥστε ἴδιον ἂν οὐσίας εἴη τὸ ταὐτὸν καὶ ἓν ἀριθμῷ ὂν δεκτικὸν εἶναι τῶν ἐναντίων κατὰ τὴν ἑαυτῆς μεταβολήν. Περὶ μὲν οὖν οὐσίας τοσαῦτα εἰρήσθω.

ut quidam homo, unus et idem exsistens, nunc quidem albus, nunc niger fit; et calidus et frigidus; et malus et bonus. (22) In aliis autem nihil tale apparet, nisi forte quis objiciat dicens orationem et opinionem contraria recipere. Nam eadem oratio vera et falsa videtur esse. Veluti si vera est oratio, sedere aliquem; postquam surrexit, eadem hæc oratio falsa erit. Similiter vero et de opinione: si quis enim vere opinetur, sedere aliquem; postquam surrexit, falso opinabitur, eandem de ipso opinionem habens. Si quis autem et hoc admittat, tamen modo *ea* differunt. Nonnulla enim in substantiis, dum ipsa mutantur, contraria recipiunt. Frigidum enim e calido factum mutabatur; alteratum enim est; et nigrum ex albo, et bonum e malo *factum mutabatur*. Similiter et de reliquis quodque illorum, mutationem recipiens, contraria suscipit; at oratio et opinio, ipsa quidem immota omnino permanent; re autem immutata, contrarium circa illa fit: oratio enim manet eadem, sedere aliquem; re autem mota, vera modo, modo falsa dicitur. Sic et de opinione. Quare modo quidem proprium fuerit substantiæ, secundum sui mutationem contraria suscipere. Si quis autem et hæc admiserit, orationem et opinionem recipere contraria, tamen non est illud verum. Oratio enim et opinio, non quod ipsa aliquod receperint, contraria recipere dicuntur, sed quod circa aliud quid affectio fuerit; propterea enim, quod res sit aut non sit, oratio vera aut falsa esse dicitur; non quod ea recipiat contraria. Nam omnino a nullo oratio mutatur aut opinio. Quare non recipiunt contraria, quum nulla in ipsis affectio fiat. Substantia vero, eo quod ipsa suscipit contraria, recipere contraria dicitur; morbum enim et sanitatem recipit, et albedinem et nigredinem; et unumquodque illorum dum recipit, contraria recipere dicitur. Quare proprium substantiæ fuerit, quod idem et unum numero secundum sui mutationem contraria recipiat. De substantia quidem hæc dicta sunto.

CAP. IV. [VI.]

De Quanto.

Τοῦ δὲ ποσοῦ τὸ μέν ἐστι διωρισμένον, τὸ δὲ συνεχές, καὶ τὸ μὲν ἐκ θέσιν ἐχόντων πρὸς ἄλληλα τῶν ἐν αὐτοῖς μορίων συνέστηκε, τὸ δὲ οὐκ ἐξ ἐχόντων θέσιν. (2) Ἔστι δὲ διωρισμένον μέν, οἷον ἀριθμὸς καὶ λόγος, συνεχὲς δέ, οἷον γραμμή, ἐπιφάνεια, σῶμα· ἔτι δὲ παρὰ ταῦτα χρόνος, καὶ τόπος. (3) Τῶν μὲν γὰρ τοῦ ἀριθμοῦ μορίων οὐδείς ἐστι κοινὸς ὅρος, πρὸς ὃν συνάπτει τὰ μόρια αὐτοῦ, οἷον τὰ πέντε εἰ ἔστι τῶν δέκα μόριον, πρὸς οὐδένα κοινὸν ὅρον συνάπτει τὰ πέντε καὶ τὰ πέντε, ἀλλὰ διώρισται· καὶ τὰ τρία γε καὶ τὰ ἑπτὰ πρὸς οὐ-

Quanti autem aliud est discretum, aliud continuum; et aliud quidem ex partibus positionem inter se invicem habentibus constat, aliud vero ex *partibus* non habentibus *inter se invicem* positionem. (2) Est autem discretum, ut numerus et oratio; continuum vero, ut linea, superficies, corpus; præterea, locus et tempus. (3) Nam numeri partium nullus est communis terminus, quo cohæreant partes illius. Velut si Quinque partes sunt numeri denarii, nullo termino communi cohærent quinque et quinque, sed distincta sunt; et tria quoque et septem nullo

δένα κοινὸν ὅρον συνάπτει. Οὐδ' ὅλως ἂν ἔχοις ἐπ' ἀριθμοῦ κοινὸν ὅρον λαβεῖν τῶν μορίων, ἀλλ' ἀεὶ διώρισται· ὥστε ὁ μὲν ἀριθμὸς τῶν διωρισμένων ἐστίν. (4) Ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ λόγος τῶν διωρισμένων ἐστίν. Ὅτι μὲν γὰρ ποσόν ἐστιν ὁ λόγος, φανερόν· καταμετρεῖται γὰρ συλλαβῇ βραχείᾳ καὶ μακρᾷ· λέγω δὲ αὐτὸν τὸν μετὰ φωνῆς λόγον γινόμενον. Πρὸς οὐδένα γὰρ κοινὸν ὅρον αὐτοῦ τὰ μόρια συνάπτει. Οὐ γάρ ἐστι κοινὸς ὅρος, πρὸς ὃν αἱ συλλαβαὶ συνάπτουσιν, ἀλλ' ἑκάστη διώρισται αὐτὴ καθ' αὑτήν. (5) Ἡ δὲ γραμμὴ συνεχής ἐστιν· ἔστι γὰρ λαβεῖν κοινὸν ὅρον, πρὸς ὃν τὰ μόρια αὐτῆς συνάπτει, στιγμήν· καὶ τῆς ἐπιφανείας, γραμμήν· τὰ γὰρ τοῦ ἐπιπέδου μόρια πρός τινα κοινὸν ὅρον συνάπτει. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος ἔχοις ἂν λαβεῖν κοινὸν ὅρον, γραμμὴν ἢ ἐπιφάνειαν, πρὸς ἃ τὰ τοῦ σώματος μόρια συνάπτει. (6) Ἔστι δὲ καὶ ὁ χρόνος καὶ ὁ τόπος τῶν τοιούτων· ὁ γὰρ νῦν χρόνος συνάπτει πρὸς τὸν παρεληλυθότα καὶ τὸν μέλλοντα. (7) Πάλιν ὁ τόπος τῶν συνεχῶν ἐστι· τόπον γάρ τινα τὰ τοῦ σώματος μόρια κατέχει, ἃ πρός τινα κοινὸν ὅρον συνάπτει· οὐκοῦν καὶ τὰ τοῦ τόπου μόρια, ἃ κατέχει ἕκαστον τῶν τοῦ σώματος μορίων, πρὸς τὸν αὐτὸν ὅρον συνάπτει, πρὸς ὃν καὶ τὰ τοῦ σώματος μόρια. Ὥστε συνεχὴς ἂν εἴη καὶ ὁ τόπος· πρὸς γὰρ ἕνα κοινὸν ὅρον αὐτοῦ τὰ μόρια συνάπτει. (8) Ἔτι δὲ τὰ μὲν ἐκ θέσιν ἐχόντων πρὸς ἄλληλα τῶν ἐν αὐτοῖς μορίων συνέστηκε, τὰ δὲ οὐκ ἐξ ἐχόντων θέσιν, οἷον τὰ μὲν τῆς γραμμῆς μόρια θέσιν ἔχει πρὸς ἄλληλα· ἕκαστον γὰρ αὐτῶν κεῖταί που· καὶ ἔχοις ἂν διαλαβεῖν καὶ ἀποδοῦναι, ὅπου ἕκαστον κεῖται ἐν τῷ ἐπιπέδῳ, καὶ πρὸς ποῖον μόριον τῶν λοιπῶν συνάπτει. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ τοῦ ἐπιπέδου μόρια θέσιν ἔχει τινά· ὁμοίως γὰρ ἂν ἀποδοθείη ἕκαστον οὗ κεῖται, καὶ ποῖα συνάπτει πρὸς ἄλληλα. Καὶ τὰ τοῦ στερεοῦ δὲ ὡσαύτως, καὶ τὰ τοῦ τόπου. Ἐπὶ δέ γε τοῦ ἀριθμοῦ οὐκ ἂν ἔχοι τις ἐπιδεῖξαι ὡς τὰ μόρια αὐτοῦ θέσιν τινὰ ἔχει πρὸς ἄλληλα, ἢ κεῖταί που, ἢ ποῖά γε πρὸς ἄλληλα συνάπτει τῶν μορίων. Οὐδὲ τὰ τοῦ χρόνου· ὑπομένει γὰρ οὐδὲν τῶν τοῦ χρόνου μορίων· ὃ δὲ μή ἐστιν ὑπομένον, πῶς ἂν τοῦτο θέσιν τινὰ ἔχοι; ἀλλὰ μᾶλλον τάξιν τινὰ εἴποις ἂν ἔχειν τῷ τὸ μὲν πρότερον εἶναι τοῦ χρόνου, τὸ δὲ ὕστερον. Καὶ ἐπὶ τοῦ ἀριθμοῦ δὲ ὡσαύτως, τῷ τὸ ἓν πρότερον ἀριθμεῖσθαι τῶν δύο, καὶ τὰ δύο τῶν τριῶν· καὶ οὕτω τάξιν τινὰ ἂν ἔχοι, θέσιν δὲ οὐ πάνυ λάβοις ἄν. Καὶ ὁ λόγος δὲ ὡσαύτως· οὐδὲν γὰρ ὑπομένει τῶν μορίων αὐτοῦ, ἀλλ' εἴρηταί τε καὶ οὐκ ἔστιν ἔτι τοῦτο λαβεῖν· ὥστε οὐκ ἂν εἴη θέσις τῶν μορίων αὐτοῦ, εἴγε μηδὲν ὑπομένει. Τὰ μὲν οὖν ἐκ θέσιν ἐχόντων τῶν μορίων συνέστηκε· τὰ δὲ οὐκ ἐξ ἐχόντων θέσιν. (9) Κυρίως δὲ ποσὰ ταῦτα μόνα λέγεται τὰ εἰρημένα· τὰ δὲ ἄλλα πάντα κατὰ συμβεβηκός· εἰς ταῦτα γὰρ ἀποβλέποντες καὶ τἆλλα ποσὰ λέγομεν, οἷον πολὺ τὸ λευκὸν λέγεται τῷ τὴν ἐπιφάνειαν πολλὴν εἶναι, καὶ ἡ πρᾶξις μακρά, τῷ γε τὸν χρόνον πολὺν εἶναι· καὶ ἡ κίνησις πολλή· οὐ γὰρ καθ' αὑτὸ ἕκαστον τούτων πο-

communi termino cohærent. Neque omnino in numero terminum communem partium sumere possis, sed semper illæ distinctæ sunt; quare numerus ex discretis est. (4) Similiter vero et oratio. Nam, Quantum esse orationem, manifestum *est;* metimur enim eam syllaba brevi et longa: dico autem ipsam orationem voce editam. Nam nullo termino communi ejus partes cohærent. Nec enim est terminus communis, quo syllabæ cohærent, sed unaquæque distincta est ipsa secundum se ipsam. (5) Linea vero continua est: licet enim communem terminum sumere, quo partes ejus cohærent, punctum; et superficiei, lineam; nam plani partes communi termino cohærent. Similiter vero et in corpore sumere poteris communem terminum, lineam aut superficiem, qua corporis partes cohærent. (6) Est autem et tempus et locus in talium numero; præsens enim tempus cohæret cum præterito et futuro. (7) Rursus locus ex continuis est; locum enim quendam corporis partes occupant, quæ communi quodam termino cohærent; ergo loci quoque partes, quas occupat unaquæque corporis pars, eodem termino cohærent, quo et corporis partes. Quare continuus erit et locus; uno enim termino communi partes illius cohærent. (8) Præterea alia *Quanta* ex partibus positionem inter se invicem habentibus constant; alia ex *partibus* non habentibus positionem. Velut lineæ partes positionem habent inter se; quævis enim illarum sita est alicubi; et poteris quidem distinguere et indicare, ubi quæque sita sit in plano, et quanam cum parte e reliquis cohæreat. Eodem modo et plani partes positionem quandam habent; similiter enim indicari poterit, ubi quæque sita sit, et quænam cohæreant inter se. Et corporis *partes* similiter, et *partes* loci. In numero vero non possit quispiam monstrare quod ejus partes positionem quandam habeant inter se, aut sitæ sint alicubi, aut quænam partium inter se cohæreant. Neque quoad partes temporis *quispiam monstrare possit idem;* nulla enim temporis partium permanet; quod autem non est permanens, quomodo illud positionem aliquam habeat? at potius ordinem quendam dixeris *tempus* habere, quo alia temporis pars prior est, alia vero posterior. Et eodem modo in numero, quod unum prius numeretur, quam duo, et duo prius, quam tria; adeoque *numerus* ordinem aliquem habeat; positionem vero *ejus* non sane assumas. Et oratio eodem modo; nihil enim ex partibus ejus permanet; sed dictum est, nec licet deinde illud retrahere; quare non fuerit positio partium illius, si quidem nihil permanet. Alia igitur *Quanta* ex partibus constant positionem habentibus; alia ex *partibus* non habentibus positionem. (9) Proprie vero Quanta dicuntur hæc sola commemorata; reliqua autem omnia secundum accidens; ad hæc enim respicientes et reliqua quanta dicimus. Veluti album dicitur multum, quod superficies ampla sit; et actio longa, quod tempus multum *in ea consumptum* sit; et motus longus; neque enim per se quodcumque horum quantum dici-

σὸν λέγεται. Οἷον ἐὰν ἀποδιδῷ τις, πόση τις ἡ πρᾶξίς ἐστι, τῷ χρόνῳ ὁριεῖ, ἐνιαυσιαίαν ἢ οὕτω πως ἀποδιδούς· καὶ τὸ λευκὸν ποσόν τι ἀποδιδοὺς τῇ ἐπιφανείᾳ ὁριεῖ· ὅση γὰρ ἂν ἡ ἐπιφάνεια ᾖ, τοσοῦτον καὶ τὸ λευκὸν φήσειεν ἂν εἶναι. Ὥστε μόνα κυρίως καὶ καθ' αὑτὰ ποσὰ λέγεται τὰ εἰρημένα· τῶν δὲ ἄλλων οὐδὲν καθ' αὑτό, ἀλλ' εἰ ἄρα, κατὰ συμβεβηκός. (10) Ἔτι τῷ ποσῷ οὐδέν ἐστιν ἐναντίον. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἀφωρισμένων φανερὸν ὅτι οὐδέν ἐστιν ἐναντίον, οἷον τῷ διπήχει, ἢ τριπήχει, ἢ τῇ ἐπιφανείᾳ, ἢ τῶν τοιούτων τινί· οὐδὲν γάρ ἐστιν αὐτοῖς ἐναντίον· (11) εἰ μὴ ἄρα τὸ πολὺ τῷ ὀλίγῳ φαίη τις εἶναι ἐναντίον, ἢ τὸ μέγα τῷ μικρῷ. Τούτων δὲ οὐδέν ἐστι ποσόν, ἀλλὰ τῶν πρός τι· οὐδὲν γὰρ αὐτὸ καθ' αὑτὸ μέγα λέγεται ἢ μικρόν, ἀλλὰ τῷ πρὸς ἕτερον ἀναφέρεσθαι, οἷον ὄρος μὲν μικρὸν λέγεται, κέγχρος δὲ μεγάλη τῷ τὴν μὲν τῶν ὁμογενῶν μείζονα εἶναι, τὸ δὲ ἔλαττον τῶν ὁμογενῶν. Οὐκοῦν πρὸς ἕτερον ἡ ἀναφορά, ἐπεὶ εἴγε καθ' αὑτὸ μικρὸν ἢ μέγα ἐλέγετο, οὐκ ἄν ποτε τὸ μὲν ὄρος μικρὸν ἐλέγετο, ἡ δὲ κέγχρος μεγάλη. Πάλιν ἐν μὲν τῇ κώμῃ φαμὲν πολλοὺς ἀνθρώπους εἶναι, ἐν Ἀθήναις δὲ ὀλίγους, πολλαπλασίους αὐτῶν ὄντας· καὶ ἐν μὲν τῇ οἰκίᾳ πολλούς, ἐν δὲ τῷ θεάτρῳ ὀλίγους, πολλῷ πλείους ὄντας. (12) Ἔτι τὸ μὲν δίπηχυ καὶ τρίπηχυ, καὶ ἕκαστον τῶν τοιούτων, ποσὸν σημαίνει· τὸ δὲ μέγα ἢ μικρὸν οὐ σημαίνει ποσόν, ἀλλὰ μᾶλλον πρός τι. Πρὸς γὰρ ἕτερον θεωρεῖται τὸ μέγα καὶ τὸ μικρόν· ὥστε φανερὸν ὅτι ταῦτα τῶν πρός τι ἐστίν. (13) Ἔτι ἐάν τε τιθῇ τις ταῦτα ποσὰ εἶναι ἐάν τε μὴ τιθῇ, οὐκ ἔστιν αὐτοῖς ἐναντίον οὐδέν· ὃ γὰρ μή ἐστιν αὐτὸ καθ' αὑτὸ λαβεῖν, ἀλλὰ πρὸς ἕτερον ἀναφέρεται, πῶς ἂν φαίη τις τούτῳ τι ἐναντίον; (14) Ἔτι δὲ εἰ ἔσται τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν ἐναντία, συμβήσεται τὸ αὐτὸ ἅμα τὰ ἐναντία ἐπιδέχεσθαι, καὶ αὐτὰ ἑαυτοῖς εἶναι ἐναντία· συμβαίνει γάρ ποτε ἅμα τὸ αὐτὸ μέγα τε καὶ μικρὸν εἶναι. Ἔστι γὰρ πρὸς μὲν τοῦτο μικρόν, πρὸς ἕτερον δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο μέγα· ὥστε τὸ αὐτὸ καὶ μέγα καὶ μικρὸν κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον εἶναι συμβαίνει· ὥστε ἅμα τὰ ἐναντία ἐπιδέχεσθαι. Ἀλλ' οὐδὲν δοκεῖ ἅμα τὰ ἐναντία ἐπιδέχεσθαι, οἷον ἐπὶ τῆς οὐσίας· δεκτικὴ μὲν τῶν ἐναντίων δοκεῖ εἶναι, ἀλλ' οὔτι γε ἅμα νοσεῖ καὶ ὑγιαίνει· ἀλλ' οὐδὲ λευκὸν καὶ μέλαν ἐστὶν ἅμα· ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐδέν ἐστιν ὃ ἅμα τὰ ἐναντία ἐπιδέχεται. Καὶ αὐτὰ δὲ ἑαυτοῖς συμβαίνει ἐναντία εἶναι. Εἰ γάρ ἐστι τὸ μέγα τῷ μικρῷ ἐναντίον, τὸ δ' αὐτό ἐστιν ἅμα μέγα καὶ μικρόν, αὐτὸ ἑαυτῷ εἴη ἂν ἐναντίον. Ἀλλὰ τῶν ἀδυνάτων ἐστὶν αὐτὸ ἑαυτῷ εἶναί τι ἐναντίον. Οὐκ ἔστιν ἄρα τὸ μέγα τῷ μικρῷ ἐναντίον, οὐδὲ τὸ πολὺ τῷ ὀλίγῳ. Ὥστε εἰ καὶ μὴ τῶν πρός τι ταῦτά τις ἐρεῖ, ἀλλὰ τοῦ ποσοῦ, οὐδὲν ἐναντίον ἕξει. (15) Μάλιστα δὲ ἡ ἐναντιότης τοῦ ποσοῦ περὶ τὸν τόπον δοκεῖ ὑπάρχειν. Τὸ γὰρ ἄνω τῷ κάτω ἐναντίον τιθέασι, τὴν πρὸς τὸ μέσον χώραν κάτω λέγοντες, διὰ τὸ πλείστην τῷ μέσῳ διάστασιν πρὸς τὰ

tur. Veluti si quis dixerit, quanta actio sit, tempore definiet, annuam aut simili quodam modo definiens; et album quantum sit indicans, superficie definiet: quanta enim superficies fuerit, tantum etiam album dixerit esse Quare commemorata sola proprie Quanta per se dicuntur; reliquorum autem nullum per se, sed secundum accidens. (10) Porro, quanto nihil est contrarium; in definitis enim *quantis* manifestum est quod nullum habetur contrarium, ut bicubito, aut tricubito, aut superficiei, aut talium alicui; nihil enim est illis contrarium. (11) Nisi forte multum et parum contraria dicat aliquis, aut magnum et parvum. Horum vero nullum est quantum, sed potius relatum ad aliquid; nam nihil per se ipsum magnum dicitur aut parvum, sed hactenus, quatenus ad aliud refertur. Veluti mons quidem parvus dicitur, milium autem magnum; quod hoc in suo genere reliquis majus sit, ille vero in suo genere reliquis minor. Ergo ad aliud est relatio; quandoquidem si per se parvum aut magnum diceretur, nunquam mons quidem vocaretur parvus, milium autem magnum. Rursus in vico quidem dicimus multos esse homines, Athenis vero paucos, quamvis multo plures *hic* sint; et in domo quidem multos, in theatro vero paucos, quamvis multo plures *in hoc* sint. (12) Porro bicubitum et tricubitum, et quodvis talium, significat quantum; magnum vero aut parvum non significat quantum, sed potius relatum ad aliquid. Nam respectu ad aliud consideratur et magnum et parvum; ita ut appareat, ipsa esse relata ad aliquid. (13) Porro sive quis ponat, quanta esse hæc, sive quis non ponat, non est illis contrarium ullum; nam quod nequit ipsum per se accipi, sed ad aliud refertur, quomodo fuerit huic quidpiam contrarium? (14) Porro, si magnum et parvum contraria erunt, accidet unum et idem simul contraria recipere, et eadem sibi ipsis contraria esse; fit enim ut unum idemque simul magnum et parvum sit. Nam est aliquid respectu ad hoc parvum, ad aliud vero idem hoc magnum; adeo ut idem et parvum et magnum eodem tempore esse, adeoque simul contraria recipere accidat. At nihil videtur simul contraria recipere, ut in substantia; hæc enim capax contrariorum videtur esse: at nemo simul ægrotat et bene valet, nec quidquam simul album est et nigrum; nec reliquorum aliquid contraria simul recipit. Atque eadem sibi ipsis accidit contraria esse. Si enim magnum est parvo contrarium, idem vero simul est magnum et parvum; idem sibi ipsi fuerit contrarium. Verum impossibile est ut idem sibi ipsi contrarium sit. Non est ergo magnum parvo contrarium, neque multa paucis. Quare etiamsi quispiam hæc relata ad aliquid esse negaverit, sed quanta dixerit, nihil tamen ea contrarium habebunt. (15) Maxime vero contrarietas quanti circa locum videtur obtinere. Superius enim inferiori contrarium ponunt, locum versus medium inferiorem dicentes, propterea quod maxima sit distantia a medio ad

πέρατα τοῦ κόσμου εἶναι. Ἐοίκασι δὲ καὶ τὸν τῶν ἄλλων ἐναντίων ὁρισμὸν ἀπὸ τούτων ἐπιφέρειν· τὰ γὰρ πλεῖστον ἀλλήλων διεστηκότα τῶν ἐν τῷ αὐτῷ γένει ἐναντία ὁρίζονται. (16) Οὐ δοκεῖ δὲ τὸ ποσὸν ἐπιδέχεσθαι τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, οἷον τὸ δίπηχυ· οὐ γάρ ἐστιν ἕτερον ἑτέρου μᾶλλον δίπηχυ· οὐδ' ἐπὶ τοῦ ἀριθμοῦ, οἷον τὰ τρία τῶν πέντε οὐδὲν μᾶλλον τὰ τρία οὐδὲ τὰ πέντε τῶν τριῶν· οὐδὲ χρόνος ἕτερος ἑτέρου μᾶλλον χρόνος εἶναι λέγεται. Οὐδ' ἐπὶ τῶν εἰρημένων ὅλως οὐδενὸς τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον λέγεται. Ὥστε καὶ τὸ ποσὸν οὐκ ἐπιδέχεται τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον. (17) Ἴδιον δὲ μάλιστα τοῦ ποσοῦ τὸ ἴσον τε καὶ ἄνισον λέγεσθαι· ἕκαστον γὰρ τῶν εἰρημένων ποσῶν ἴσον τε καὶ ἄνισον λέγεται, οἷον σῶμα καὶ ἴσον καὶ ἄνισον λέγεται· καὶ χρόνος, καὶ ἴσος καὶ ἄνισος. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν ῥηθέντων ἕκαστον ἴσον τε καὶ ἄνισον λέγεται. Τῶν δὲ λοιπῶν, ὅσα μή ἐστι ποσά, οὐ πάνυ ἂν δόξαι ἴσα τε καὶ ἄνισα λέγεσθαι, οἷον ἡ διάθεσις οὐ πάνυ ἴση τε καὶ ἄνισος λέγεται, ἀλλὰ μᾶλλον ὁμοία, καὶ τὸ λευκὸν ἴσον τε καὶ ἄνισον οὐ πάνυ, ἀλλ' ὅμοιον. Ὥστε τοῦ ποσοῦ μάλιστα ἂν εἴη ἴδιον τὸ ἴσον τε καὶ ἄνισον λέγεσθαι.

extremos mundi terminos. Videntur autem et reliquorum contrariorum definitionem ab his ducere; nam quæ plurimum in eodem genere distant invicem, ea contraria definiunt. (16) Non videtur autem Quantum suscipere magis et minus, velut bicubitum; nec enim alterum altero magis est bicubitum; neque in numero; velut tria non magis dicuntur esse tria quam quinque *quinque*, nec quinque magis quam tria; neque tempus aliud alio magis tempus dicitur. Nec in commemoratis *quantis* omnino ullum magis et minus *alio quantum* dicitur. Quare quantum non recipit magis et minus. (17) Proprium vero maxime Quanti est, quod id æquale et inæquale dicitur: quodvis enim commemoratorum quantorum æquale et inæquale dicitur. Veluti corpus æquale et inæquale dicitur, et numerus, et tempus, æquale et inæquale dicitur. Sic et in ceteris commemoratis *quantis* quodvis æquale et inæquale dicitur. Ex reliquis, quæcumque non sunt quanta, ea non sane videntur æqualia et inæqualia dici. Velut dispositio æqualis et inæqualis non fere dicitur, sed potius similis et dissimilis. Et album æquale et inæquale non fere *dicitur*, sed potius simile et dissimile. Quare Quanto maxime proprium fuerit, quod id æquale et inæquale dicitur.

CAP. V. [VII.]

De relatis ad aliquid.

Πρός τι δὲ τὰ τοιαῦτα λέγεται, ὅσα αὐτά, ἅπερ ἐστίν, ἑτέρων εἶναι λέγεται, ἢ ὁπωσοῦν ἄλλως πρὸς ἕτερον, (2) οἷον τὸ μεῖζον τοῦθ', ὅπερ ἐστίν, ἑτέρου λέγεται· τινὸς γὰρ λέγεται μεῖζον· καὶ τὸ διπλάσιον τοῦθ', ὅπερ ἐστίν, ἑτέρου λέγεται· τινὸς γὰρ διπλάσιον λέγεται· ὡσαύτως δὲ καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα. Ἔστι δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν πρός τι, οἷον ἕξις, διάθεσις, αἴσθησις, ἐπιστήμη, θέσις. Πάντα γὰρ τὰ εἰρημένα αὐτά, ἅπερ ἐστίν, ἑτέρων εἶναι λέγεται, καὶ οὐκ ἄλλο τι. Ἡ γὰρ ἕξις τινὸς ἕξις λέγεται· καὶ ἡ ἐπιστήμη τινὸς ἐπιστήμη· καὶ ἡ θέσις τινὸς θέσις, καὶ τὰ ἄλλα δὲ ὡσαύτως. Πρός τι οὖν ἐστιν, ὅσα αὐτά, ἅπερ ἐστίν, ἑτέρων εἶναι λέγεται, ἢ ὁπωσοῦν ἄλλως πρὸς ἕτερον, οἷον ὄρος μέγα λέγεται πρὸς ἕτερον· πρός τι γὰρ μέγα λέγεται τὸ ὄρος· καὶ τὸ ὅμοιον τινὶ ὅμοιον λέγεται, καὶ τὰ ἄλλα δὲ τὰ τοιαῦτα ὡσαύτως πρός τι λέγεται. (3) Ἔτι δὲ καὶ ἡ ἀνάκλισις, καὶ ἡ στάσις, καὶ ἡ καθέδρα, θέσεις τινές· ἡ δὲ θέσις τῶν πρός τι. Τὸ δὲ ἀνακεῖσθαι, ἢ ἑστάναι, ἢ καθῆσθαι, αὐτὰ μὲν οὐκ εἰσὶ θέσεις, παρωνύμως δὲ ἀπὸ τῶν εἰρημένων θέσεων λέγεται. (4) Ὑπάρχει δὲ καὶ ἐναντιότης ἐν τοῖς πρός τι, οἷον ἀρετὴ κακίᾳ ἐναντίον, ἑκάτερον ὂν τῶν πρός τι· καὶ ἐπιστήμη ἀγνοίᾳ. (5) Οὐ πᾶσι δὲ τοῖς πρός τι ὑπάρχει τὸ ἐναντίον· τῷ γὰρ διπλασίῳ οὐδέν ἐστιν ἐναντίον, οὐδὲ τῷ τριπλασίῳ, οὐδὲ τῶν τοιούτων οὐδενί. (6) Δοκεῖ δὲ καὶ τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον ἐπιδέχεσθαι τὰ πρός τι. Ὅμοιον γὰρ καὶ ἀνόμοιον μᾶλλον καὶ ἧττον λέγεται, καὶ ἴσον καὶ ἄνισον μᾶλλον καὶ ἧττον λέγεται, ἑκάτερον αὐτῶν πρός τι ὄν· τό τε γὰρ ὅμοιον τινὶ ὅμοιον λέγεται, καὶ τὸ ἀνόμοιον τινὶ ἀνόμοιον. (7) Οὐ πάντα δὲ τὰ πρὸς

Relata ad aliquid talia dicuntur, quæ ipsa, quidquid sunt, aliorum esse dicuntur, aut quocumque modo aliter ad aliud. (2) Velut majus id, quod est, alterius dicitur; aliquo enim majus dicitur: et duplum id, quod est, alterius dicitur; alicujus enim duplum dicitur: similiter vero et quæcumque alia sunt ejusmodi. Sunt autem hæcce relativa, ut habitus, dispositio, sensus, scientia, situs. Nam omnia hæc dicta, quidquid sunt, aliorum esse dicuntur, aut quocumque modo aliter ad aliud, nec *tamen* aliud quid *sunt*. Habitus enim alicujus habitus esse dicitur; et scientia alicujus scientia; et situs alicujus situs; et reliqua similiter. Relata ad aliquid igitur sunt, quæcumque ipsa, quidquid sunt, aliorum esse dicuntur, aut quocumque modo aliter ad aliud *dicuntur*, ut mons magnus dicitur *relatus* ad alium; ad aliquid enim magnus dicitur mons: et simile alicui simile dicitur, et alia ejusmodi similiter ad aliquid dicuntur. (3) Præterea sunt et reclinatio, et statio, et sessio, situs quidam: situs vero ex relativis est. Recubare autem, aut stare, aut sedere, ipsa quidem non sunt situs, at paronymice a dictis situs speciebus denominantur. (4) Est vero etiam contrarietas in relatis; velut virtus vitio contraria, quod utrumque ex relatis est; et scientia ignorantiæ. (5) Non omnibus autem relatis inest contrarietas: nam duplo nihil est contrarium, neque triplo, nec talium ulli. (6) Videntur autem et magis et minus recipere relata. Simile enim et dissimile magis et minus dicitur; et æquale et inæquale magis et minus dicitur; quod utrumque ex relatis est: nam simile alicui simile dicitur, et inæquale alicui inæquale. (7) Non omnia vero relata recipiunt magis et minus. Du-

τι ἐπιδέχεται τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον. Τὸ γὰρ διπλάσιον οὐ λέγεται μᾶλλον καὶ ἧττον διπλάσιον, οὐδὲ τῶν τοιούτων οὐδέν. (8) Πάντα δὲ τὰ πρός τι πρὸς ἀντιστρέφοντα λέγεται, οἷον ὁ δοῦλος δεσπότου δοῦλος λέγεται, καὶ ὁ δεσπότης δούλου δεσπότης· καὶ τὸ διπλάσιον ἡμίσεος διπλάσιον, καὶ τὸ ἥμισυ διπλασίου ἥμισυ· καὶ τὸ μεῖζον ἐλάττονος μεῖζον, καὶ τὸ ἔλαττον μείζονος ἔλαττον. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, πλὴν τῇ πτώσει ἐνίοτε διοίσει κατὰ τὴν λέξιν, οἷον ἡ ἐπιστήμη ἐπιστητοῦ λέγεται ἐπιστήμη, καὶ τὸ ἐπιστητὸν ἐπιστήμῃ ἐπιστητόν, καὶ ἡ αἴσθησις αἰσθητοῦ αἴσθησις, καὶ τὸ αἰσθητὸν αἰσθήσει αἰσθητόν. (9) Οὐ μὴν ἀλλ' ἐνίοτε οὐ δόξει ἀντιστρέφειν, ἐὰν μὴ οἰκείως, πρὸς ὃ λέγεται, ἀποδοθῇ, ἀλλὰ διαμάρτῃ ὁ ἀποδιδούς, οἷον τὸ πτερὸν ἐὰν ἀποδοθῇ ὄρνιθος, οὐκ ἀντιστρέφει ὄρνις πτεροῦ· οὐ γὰρ οἰκείως τὸ πρῶτον ἀποδέδοται πτερὸν ὄρνιθος. Οὐ γὰρ ᾗ ὄρνις, ταύτῃ τὸ πτερὸν αὐτοῦ λέγεται, ἀλλ' ᾗ πτερωτόν ἐστι· πολλῶν γὰρ καὶ ἄλλων πτερά ἐστιν, ἃ οὐκ εἰσὶν ὄρνιθες. Ὥστε ἐὰν ἀποδοθῇ οἰκείως, καὶ ἀντιστρέφει, οἷον τὸ πτερὸν πτερωτοῦ πτερόν, καὶ τὸ πτερωτὸν πτερῷ πτερωτόν. (10) Ἐνίοτε δὲ καὶ ὀνοματοποιεῖν ἴσως ἀναγκαῖον, ἐὰν μὴ κείμενον ᾖ ὄνομα, πρὸς ὃ οἰκείως ἂν ἀποδοθείη, οἷον τὸ πηδάλιον τοῦ πλοίου ἐὰν ἀποδοθῇ, οὐκ οἰκεία ἡ ἀπόδοσις γίνεται· οὐ γὰρ ᾗ πλοῖον, ταύτῃ αὐτοῦ τὸ πηδάλιον λέγεται· ἔστι γὰρ πλοῖα, ὧν οὐκ ἔστι πηδάλια· διὸ οὐκ ἀντιστρέφει· τὸ γὰρ πλοῖον οὐ λέγεται πηδαλίου πλοῖον. Ἀλλ' ἴσως οἰκειοτέρα ἂν ἡ ἀπόδοσις εἴη, εἰ οὕτω πως ἀποδοθείη, τὸ πηδάλιον πηδαλιωτοῦ πηδάλιον, ἢ ὁπωσοῦν ἄλλως· ὄνομα γὰρ οὐ κεῖται. Καὶ ἀντιστρέφει γε, ἐὰν οἰκείως ἀποδοθῇ· τὸ γὰρ πηδαλιωτὸν πηδαλίῳ πηδαλιωτόν· ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, οἷον ἡ κεφαλὴ οἰκειοτέρως ἂν ἀποδοθείη κεφαλωτοῦ, ἢ ζῴου ἀποδιδομένη· οὐ γὰρ ᾗ ζῷον, κεφαλὴν ἔχει· πολλὰ γὰρ τῶν ζῴων κεφαλὴν οὐκ ἔχει. (11) Οὕτω δὲ ῥᾷστα ἂν ἴσως τις λάβοι, οἷς μὴ κεῖται ὀνόματα, εἰ ἀπὸ τῶν πρώτων, καὶ τοῖς πρὸς αὐτὰ ἀντιστρέφουσι, τιθείη τὰ ὀνόματα, ὥσπερ ἐπὶ τῶν προειρημένων ἀπὸ τοῦ πτεροῦ τὸ πτερωτόν, καὶ ἀπὸ τοῦ πηδαλίου τὸ πηδαλιωτόν. (12) Πάντα οὖν τὰ πρός τι, ἐάνπερ οἰκείως ἀποδιδῶται, πρὸς ἀντιστρέφοντα λέγεται, ἐπεί, ἐάν γε πρὸς τὸ τυχὸν ἀποδιδῶται, καὶ μὴ πρὸς αὐτό, ὃ λέγεται, οὐκ ἀντιστρέφει. Λέγω δὲ ὅτι οὐδὲ τῶν ὁμολογουμένως πρὸς ἀντιστρέφοντα λεγομένων, καὶ ὀνομάτων αὐτοῖς κειμένων, οὐδὲν ἀντιστρέφει, ἐὰν πρός τι τῶν συμβεβηκότων ἀποδιδῶται, καὶ μὴ πρὸς αὐτὸ ὃ λέγεται, οἷον ὁ δοῦλος, ἐὰν μὴ δεσπότου ἀποδοθῇ, ἀλλὰ ἀνθρώπου, ἢ δίποδος, ἢ ὁτουοῦν τῶν τοιούτων, οὐκ ἀντιστρέφει· οὐ γὰρ οἰκεία ἡ ἀπόδοσίς ἐστιν. (13) Ἔτι δ' ἐὰν μέν τι οἰκείως ἀποδεδομένον ᾖ, πρὸς ὃ λέγεται, πάντων περιαιρουμένων τῶν ἄλλων, ὅσα συμβεβηκότα ἐστί, καταλειπομένου δὲ μόνου τούτου, πρὸς ὃ ἀπεδόθη οἰκείως, ἀεὶ πρὸς αὐτὸ ῥηθήσεται, οἷον ὁ δοῦλος ἐὰν πρὸς δεσπότην λέγηται, περιαιρουμένων τῶν ἄλλων ἁπάντων, ὅσα συμβεβη-

plum enim non dicitur magis aut minus duplum; nec talium ullum. (8) Omnia autem relata conversim dicuntur; ut servus domini servus dicitur, et dominus servi dominus; et duplum dimidii duplum, et dimidium dupli dimidium; et majus minore majus, et minus majore minus. Similiter vero etiam in aliis; præterquam quod casu nonnunquam different secundum dictionem; ut scientia scibilis dicitur scientia; et scibile scientiâ scibile, et sensus *rei* sensibilis sensus; et sensibile sensu sensibile. (9) Enimvero nonnunquam non videbitur reciprocari, si non proprie id, ad quod refertur, expressum fuerit, sed peccaverit proponens. Velut ala si proposita fuerit avis, non reciprocatur avis cum ala; neque enim proprie primum proponitur, ala avis. Non enim, quatenus avis *est*, catenus ala ejus dicitur, sed quatenus alatum est: multorum enim aliorum quoque alæ sunt, quæ non sunt aves. Quare si proprie expressum fuerit, reciprocatur etiam; velut ala alati ala; et alatum alâ alatum. (10) Nonnunquam vero etiam nomen fingere fortasse necessarium; si non positum sit nomen, ad quod proprie quidem conferatur; ut clavus navis si dicatur, non propria est expressio; (non enim quatenus navis est, catenus ejus clavus dicitur; nam sunt naves, quibus non sunt clavi; quare non reciprocatur; navis enim non dicitur clavi navis;) sed fortasse convenientior expressio fuerit, si ita dictum fuerit: clavus clavati clavus, aut quocumque modo aliter; nomen enim non positum est; et reciprocatur quidem, si proprie expressum fuerit; nam clavatum clavo clavatum: similiter etiam in aliis; ut caput magis proprie quidem diceretur capitati, quam si animalis dicatur; non enim, quatenus animal est, caput habet; nam multa animalia caput non habent. (11) Sic vero facillime quidem aliquis fortasse constituerit, quibus nomina posita non sunt, si a primis, et ab illis, cum quibus reciprocantur, nomina posuerit; ut in prædictis ab ala alatum, et a clavo clavatum. (12) Omnia igitur relata, si quidem convenienter traduntur, conversim dicuntur; quum, temere ad quodcumque si conferantur, nec ad id ipsum, quod dicuntur, non reciprocentur. Dico autem quod nec eorum, quæ omnium consensu conversim dicuntur, et quibus nomina posita sunt, quidquam reciprocatur, si ad aliquod accidens conferatur, nec ad id ipsum, quod dicitur; ut servus, si non domini servus dictus fuerit, sed hominis, aut bipedis, aut cujuscumque talium, non reciprocatur; non enim propria est expressio. (13) Si tamen proprie expressum fuerit, ad quod dicitur, separatis ceteris, quotquot accidentia sunt, relicto autem illo solo, ad quod collatum sit proprie, semper ad illud dicetur; velut servus si *respectu* ad dominum dicitur, ceteris omnibus, quot-

κότα ἐστὶ τῷ δεσπότῃ, οἷον τὸ δίποδι εἶναι καὶ τὸ ἐπιστήμης δεκτικῷ, καὶ τὸ ἀνθρώπῳ, καταλειπομένου δὲ μόνου τοῦ δεσπότην εἶναι, ἀεὶ ὁ δοῦλος πρὸς αὐτὸ ῥηθήσεται· ὁ γὰρ δοῦλος δεσπότου δοῦλος λέγεται. (14) Ἐὰν δέ γε μὴ οἰκείως ἀποδοθῇ, πρὸς ὅ ποτε λέγεται, περιαιρουμένων μὲν τῶν ἄλλων, καταλειπομένου δὲ μόνου τοῦ πρὸς ὃ ἀπεδόθη, οὐ ῥηθήσεται πρὸς αὐτό. Ἀποδεδόσθω γὰρ ὁ δοῦλος ἀνθρώπου, καὶ τὸ πτερὸν ὄρνιθος, καὶ περιῃρήσθω τοῦ ἀνθρώπου τὸ δεσπότην αὐτὸν εἶναι· οὐ γὰρ ἔτι ὁ δοῦλος πρὸς ἄνθρωπον ῥηθήσεται· μὴ γὰρ ὄντος δεσπότου, οὐδὲ δοῦλός ἐστιν. Ὡσαύτως καὶ τοῦ ὄρνιθος περιῃρήσθω τὸ πτερωτῷ εἶναι· οὐ γὰρ ἔτι ἔσται τὸ πτερὸν τῶν πρός τι· μὴ γὰρ ὄντος πτερωτοῦ, οὐδὲ πτερὸν ἔσται τινός. (15) Ὥστε δεῖ μὲν ἀποδιδόναι, πρὸς ὅ ποτε οἰκείως λέγεται. Κἂν μὲν ὄνομα ᾖ κείμενον, ῥᾳδία ἡ ἀπόδοσις γίνεται· μὴ ὄντος δέ, ἀναγκαῖον ἴσως ὀνοματοποιεῖν. Οὕτω δὲ ἀποδιδομένων, φανερὸν ὅτι πάντα τὰ πρός τι πρὸς ἀντιστρέφοντα λέγεται. (16) Δοκεῖ δὲ τὰ πρός τι ἅμα τῇ φύσει εἶναι, καὶ ἐπὶ μὲν τῶν πλείστων ἀληθές ἐστιν· ἅμα γὰρ διπλάσιόν τέ ἐστι καὶ ἥμισυ, καὶ ἡμίσεος ὄντος, διπλάσιόν ἐστι· καὶ δεσπότου ὄντος, δοῦλός ἐστι· καὶ δούλου ὄντος, δεσπότης ἐστίν. Ὁμοίως δὲ τούτοις καὶ τὰ ἄλλα. Καὶ συναναιρεῖ δὲ ταῦτα ἄλληλα· μὴ γὰρ ὄντος διπλασίου, οὐκ ἔστιν ἥμισυ, καὶ ἡμίσεος μὴ ὄντος οὐκ ἔστι διπλάσιον. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, ὅσα τοιαῦτα. (17) Οὐκ ἐπὶ πάντων δὲ τῶν πρός τι ἀληθὲς δοκεῖ τὸ ἅμα τῇ φύσει εἶναι. Τὸ γὰρ ἐπιστητὸν πρότερον ἂν δόξειε τῆς ἐπιστήμης εἶναι· ὡς γὰρ ἐπὶ τὸ πολύ, προϋπαρχόντων τῶν πραγμάτων, τὰς ἐπιστήμας λαμβάνομεν· ἐπ' ὀλίγων γὰρ ἂν ἢ ἐπ' οὐδενὸς ἴδοι τις ἂν ἅμα τῷ ἐπιστητῷ τὴν ἐπιστήμην γινομένην. (18) Ἔτι τὸ μὲν ἐπιστητὸν ἀναιρεθὲν συναναιρεῖ τὴν ἐπιστήμην, ἡ δὲ ἐπιστήμη τὸ ἐπιστητὸν οὐ συναναιρεῖ· ἐπιστητοῦ μὲν γὰρ μὴ ὄντος, οὐκ ἔστιν ἐπιστήμη (οὐδενὸς γὰρ ἔσται ἐπιστήμη), ἐπιστήμης δὲ μὴ οὔσης, οὐδὲν κωλύει ἐπιστητὸν εἶναι· οἷον καὶ ὁ τοῦ κύκλου τετραγωνισμός· εἴ γέ ἐστιν ἐπιστητόν, ἐπιστήμη μὲν αὐτοῦ οὐκ ἔστιν οὐδέπω, αὐτὸς δὲ ἐπιστητόν ἐστιν. Ἔτι ζῴου μὲν ἀναιρεθέντος, οὐκ ἔσται ἐπιστήμη, τῶν δὲ ἐπιστητῶν πολλὰ ἐνδέχεται εἶναι. (19) Ὁμοίως δὲ τούτοις καὶ τὰ ἐπὶ τῆς αἰσθήσεως ἔχει. Τὸ γὰρ αἰσθητὸν πρότερον τῆς αἰσθήσεως δοκεῖ εἶναι. Τὸ μὲν γὰρ αἰσθητὸν ἀναιρεθὲν συναναιρεῖ τὴν αἴσθησιν· ἡ δὲ αἴσθησις τὸ αἰσθητὸν οὐ συναναιρεῖ· αἱ γὰρ αἰσθήσεις περὶ σῶμα καὶ ἐν σώματί εἰσιν. Αἰσθητοῦ δὲ ἀναιρεθέντος, ἀναιρεῖται καὶ τὸ σῶμα (τῶν γὰρ αἰσθητῶν τὸ σῶμα)· σώματος δὲ μὴ ὄντος, ἀναιρεῖται καὶ ἡ αἴσθησις. Ὥστε συναναιρεῖ τὸ αἰσθητὸν τὴν αἴσθησιν. Ἡ δέ γε αἴσθησις τὸ αἰσθητὸν οὐ συναναιρεῖ. Ζῴου γὰρ ἀναιρεθέντος, αἴσθησις μὲν ἀναιρεῖται· αἰσθητὸν δὲ ἔσται, οἷον σῶμα, θερμόν, γλυκύ, πικρόν, καὶ τἆλλα πάντα, ὅσα ἐστὶν αἰσθητά. (20) Ἔτι ἡ μὲν αἴσθησις ἅμα τῷ αἰσθητικῷ γίνεται· ἅμα γὰρ τῷ ζῴῳ νίνεται καὶ αἴσθησις. Τὸ δέ γε αἰ-

quot accidentia sunt domini, (velut esse bipedem, et scientiæ capacem, et hominem,) relicto autem solo, quod sit dominus, semper servus *respectu* ad illum dicetur; servus enim domini servus dicitur. (14) Si vero non proprie designatum fuerit id, ad quod dicitur, separatis reliquis, relicto autem illo solo, ad quod dictum fuerit, non dicetur ad illud. Designetur enim servus hominis, et ala avis, et separetur ab homine, quod dominus ille est: non amplius servus ad hominem dicetur; nam si non sit dominus, nec servus est. Similiter et ab ave separetur alatum esse; non amplius erit alatum inter relativa; nam si non sit alatum, nec ala erit alicujus. (15) Quare oportet designari id, ad quod proprie dicitur. Et si quidem nomen sit positum, facilis est designatio; sin vero minus, necessarium fortasse est nomen fingere. Quæ autem ita si designantur, manifestum est, omnia relativa ad ea dici, quæ reciprocantur. (16) Videntur autem relativa simul naturâ esse; et de plurimis hoc verum est. Simul enim duplum est et dimidium; et dimidium quum est, duplum est; et dominus quum est, servus est; et servus quum est, dominus est. Similiter vero his sese habent et cetera. Et tollunt hæc quoque sese mutuo: si enim non est duplum, nec dimidium est; et si non est dimidium, nec duplum est. Similiter vero etiam in ceteris, quæcumque talia sunt. (17) Non de omnibus autem relatis verum videtur, simul ea naturâ esse. Scibile enim scientia prius forte esse videatur; nam utplurimum, rebus jam exsistentibus, earum scientiam consequimur; in paucis enim aut in nullo viderit aliquis, simul cum scibili scientiam oriri. (18) Porro, scibile quidem sublatum tollit scientiam; scientia vero sublata scibile non tollit: nam si non est scibile, non est scientia; nullius enim amplius erit scientia: si scientia vero non est, nihil prohibet scibile esse; veluti circuli quadratura; si quidem ea scibile est, scientia tamen ejus nondum est, ipsa autem scibile est. Porro, sublato quidem animali, non erit scientia, scibilium vero multa esse possunt. (19) Similiter etiam his se habent, quæ ad sensum spectant; nam sensibile prius videtur esse sensu. Sensibile enim sublatum una tollit sensum; sensus vero sensibile non una tollit: nam sensus circa corpus et in corpore sunt. Sensibili autem sublato, tollitur etiam corpus; (ex rebus sensibilibus enim corpus est;) corpus vero si non est, tollitur etiam sensus. Quare una tollit sensibile sensum. At sensus sensibile non tollit. Nam animali sublato, sensus quidem tollitur; sensibile vero erit, ut corpus, calidum, dulce, amarum, et reliqua omnia, quæcumque sunt sensibilia. (20) Porro sensus quidem simul fit cum eo, quod sentiendi vi præditum est; nam simul cum animale fit etiam sensus. Sen-

σθητόν ἐστι καὶ πρὸ τοῦ ζῷον ἢ αἴσθησιν εἶναι· πῦρ γὰρ καὶ ὕδωρ καὶ τὰ τοιαῦτα, ἐξ ὧν καὶ τὸ ζῷον συνίσταται, ἔστι καὶ πρὸ τοῦ ζῷον ὅλως εἶναι ἢ αἴσθησιν. Ὥστε πρότερον ἂν τῆς αἰσθήσεως τὸ αἰσθητὸν εἶναι δόξειεν. (21) Ἔχει δὲ ἀπορίαν, πότερον οὐδεμία οὐσία τῶν πρός τι λέγεται, καθάπερ δοκεῖ, ἢ τοῦτο ἐνδέχεται κατά τινας τῶν δευτέρων οὐσιῶν. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν πρώτων οὐσιῶν ἀληθές ἐστιν· οὔτε γὰρ τὰ ὅλα οὔτε τὰ μέρη πρός τι λέγεται. Ὁ γάρ τις ἄνθρωπος οὐ λέγεται τινός τις ἄνθρωπος, οὐδὲ ὁ τὶς βοῦς τινός τις βοῦς. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ μέρη· ἡ γάρ τις χεὶρ οὐ λέγεται τινός τις χείρ, ἀλλὰ τινὸς χείρ, καὶ ἡ τὶς κεφαλὴ οὐ λέγεται τινός τις κεφαλή, ἀλλὰ τινὸς κεφαλή. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν δευτέρων οὐσιῶν, ἐπί γε τῶν πλείστων, οἷον ὁ ἄνθρωπος οὐ λέγεται τινὸς ἄνθρωπος, οὐδὲ ὁ βοῦς τινὸς βοῦς· οὐδὲ τὸ ξύλον τινὸς ξύλον, ἀλλά τινος κτῆμα λέγεται. Ἐπὶ μὲν οὖν τῶν τοιούτων φανερὸν ὅτι οὐκ ἔστι τῶν πρός τι. Ἐπ' ἐνίων δὲ τῶν δευτέρων οὐσιῶν ἔχει ἀμφισβήτησιν, οἷον ἡ κεφαλὴ τινὸς λέγεται κεφαλή, καὶ ἡ χεὶρ τινὸς λέγεται χείρ, καὶ ἕκαστον τῶν τοιούτων, ὥστε ταῦτα τῶν πρός τι δόξειεν ἂν εἶναι. (22) Εἰ μὲν οὖν ἱκανῶς ὁ τῶν πρός τι ὁρισμὸς ἀποδέδοται, ἢ τῶν πάνυ χαλεπῶν ἢ τῶν ἀδυνάτων ἐστὶ τὸ δεῖξαι, ὡς οὐδεμία οὐσία τῶν πρός τι λέγεται. Εἰ δὲ μὴ ἱκανῶς, ἀλλ' ἔστι τὰ πρός τι, οἷς τὸ εἶναι ταὐτόν ἐστι τῷ πρός τί πως ἔχειν, ἴσως ἂν ῥηθείη τι πρὸς αὐτά. (23) Ὁ δὲ πρότερος ὁρισμὸς παρακολουθεῖ μὲν πᾶσι τοῖς πρός τι, οὐ μὴν ταὐτόν γέ ἐστι τῷ πρός τι αὐτοῖς εἶναι τῷ αὐτά, ἅπερ ἐστίν, ἑτέρων λέγεσθαι. (24) Ἐκ δὲ τούτων δῆλόν ἐστιν ὅτι, ἐάν τις εἰδῇ τι ὡρισμένως τῶν πρός τι, κἀκεῖνο, πρὸς ὃ λέγεται, ὡρισμένως εἴσεται. Φανερὸν μὲν οὖν καὶ ἐξ αὐτῶν ἐστιν· εἰ γὰρ οἶδέ τις, τόδε τι ὅτι ἐστὶ τῶν πρός τι· ἔστι δὲ τὸ εἶναι τοῖς πρός τι ταὐτὸν τῷ πρός τί πως ἔχειν· κἀκεῖνο οἶδε, πρὸς ὃ τοῦτό πως ἔχει. Εἰ γὰρ οὐκ οἶδεν ὅλως, πρὸς ὃ τοῦτό πως ἔχει, οὐδ', εἰ πρός τί πως ἔχει, εἴσεται. (25) Καὶ ἐπὶ τῶν καθ' ἕκαστα δὲ δῆλον τὸ τοιοῦτον, οἷον τόδε τι εἰ οἶδε ἀφωρισμένως ὅτι ἐστὶ διπλάσιον, καὶ ὅτου διπλάσιόν ἐστιν, εὐθὺς ἀφωρισμένως οἶδεν· εἰ γὰρ μηδενὸς τῶν ἀφωρισμένων οἶδεν αὐτὸ διπλάσιον, οὐδ', εἰ διπλάσιόν ἐστιν ὅλως, οἶδεν. Ὡσαύτως δὲ καὶ τόδε τι εἰ οἶδεν ὅτι κάλλιόν ἐστι, καὶ ὅτου κάλλιόν ἐστιν, εὐθὺς ἀφωρισμένως ἀναγκαῖον εἰδέναι διὰ ταῦτα. Οὐκ ἀορίστως δὲ εἴσεται, ὅτι τοῦτό ἐστι χείρονος κάλλιον· ὑπόληψις γὰρ τὸ τοιοῦτο γίνεται, οὐκ ἐπιστήμη· οὐ γὰρ ἔτι ἀκριβῶς εἴσεται, ὅτι ἐστὶ χείρονος κάλλιον. Εἰ γὰρ οὕτως ἔτυχεν, οὐδέν ἐστι χεῖρον αὐτοῦ· ὥστε φανερὸν ὅτι ἀναγκαῖόν ἐστιν, ὃ ἂν εἰδῇ τις τῶν πρός τι ἀφωρισμένως, κἀκεῖνο, πρὸς ὃ λέγεται, ἀφωρισμένως εἰδέναι. (20) Τὴν δέ γε κεφαλὴν καὶ τὴν χεῖρα, καὶ ἕκαστον τῶν τοιούτων, ἅ εἰσιν οὐσίαι, αὐτὸ μέν, ὅπερ ἐστίν, ὡρισμένως ἔστιν εἰδέναι. Πρὸς ὃ δὲ λέγεται, οὐκ ἀναγκαῖον· τίνος γὰρ αὕτη ἡ κεφαλὴ ἢ τίνος ἡ χείρ, οὐκ ἔστιν εἰδέναι ὡρισμένως. Ὥστε οὐκ ἂν εἴη

sibile vero est, antequam vel animal sit vel sensus. Ignis enim et aqua, et similia, e quibus etiam animal constituitur, sunt etiam antequam omnino animal constituitur, aut sensus exstat. Quare prius sensu sensibile esse videri possit. (21) Dubitationi autem obnoxium est, utrum nulla substantia inter relata ad aliquid dicatur, quemadmodum videtur, an vero accidat hoc in nonnullis secundarum substantiarum. Nam in primis quidem substantiis verum est, *eas non esse relata;* neque enim Tota, nec partes *primarum substantiarum*, relata ad aliquid dicuntur; quidam enim homo non dicitur alicujus quidam homo, nec quidam bos alicujus quidam bos. Similiter et partes; quædam enim manus non dicitur alicujus quædam manus, sed alicujus manus; et quoddam caput, non dicitur alicujus quoddam caput, sed alicujus caput. Similiter vero et in secundis substantiis, in plurimis sane; ut homo non dicitur alicujus homo, nec bos alicujus bos, nec lignum alicujus lignum, sed alicujus possessio. De talibus igitur manifestum est quod non inter relata ad aliquid sunt. In nonnullis vero secundarum substantiarum dubitationem res affert; ut caput alicujus dicitur caput, et manus alicujus dicitur manus, et unumquodque talium, quare hæc inter relata videantur esse. (22) Si ergo sufficienter relatorum definitio constituta est; aut valde difficile est, aut impossibile, monstrare nullam substantiam relatam ad aliquid dici. Si vero non sufficienter, sed sunt relata, quorum essentia nihil aliud est, quam ad aliquid modo quopiam esse affectum; forte ad hæc aliquid diceretur. (23) Prior autem definitio convenit quidem omnibus relatis. At non idem est, eorum essentiam esse relatam, et ipsa, id quod sunt, aliorum dici. (24) Ex his vero perspicuum est quod, si quis sciat aliquid definite esse relatum, et illud, ad quod dicitur, definite sciet. Manifestum ergo hoc etiam ex illis est : si enim novit quis, hoc aliquid quod relatum est; (est autem relatorum essentia nihil aliud, quam modo quopiam ad aliquid esse affectum;) etiam illud novit, ad quid hoc modo quopiam affectum sit. Si enim nescit omnino, ad quid modo quopiam affectum sit; neque, num ad aliquid modo quopiam referatur, sciet. (25) Et in singulis rebus hoc manifestum est, ut hoc aliquid, si quis sciat definite, esse duplum; etiam, cujus duplum sit, statim definite scit : si enim nullius definitorum scit ipsum esse duplum, nec, num sit duplum omnino, scit. Similiter vero et hoc aliquid, si scit, esse pulchrius, et cujus sit pulchrius, statim definite necesse est *cum* scire eo ipso. Non indefinite autem sciet, esse hoc turpiore pulchrius; suspicio enim tale fit, non scientia : non enim jam accurate sciet, turpiori *illud* pulchrius esse; si enim hoc contingeret, nihil illo *pulchriori* turpius esset; quare manifestum est, necessarium esse, quidquid aliquis e relatis definite sciat, cum illud etiam, ad quod dicitur, definite scire. (26) At caput, et manum, et quodque talium, quæ sunt substantiæ, ipsa, quidquid sunt, definite cognosci possunt. Ad quod vero dicuntur, non est necesse *definite cognosci* : nam cujus hoc caput sit, et cujus hæc manus, definite cognosci non potest. Quare non fuerint hæc relata.

ταῦτα τῶν πρός τι. Εἰ δὲ μή ἐστι ταῦτα τῶν πρός τι, ἀληθὲς ἂν εἴη λέγειν, ὅτι οὐδεμία οὐσία τῶν πρός τί ἐστιν. (27) Ἴσως δὲ χαλεπὸν ὑπὲρ τῶν τοιούτων σφοδρῶς ἀποφαίνεσθαι, μὴ πολλάκις ἐπεσκεμμένον. Τὸ μέντοι διηπορηκέναι περὶ ἑκάστου αὐτῶν, οὐκ ἄχρηστόν ἐστι.

Si vero hæc relata non sunt; verum fuerit, si dicamus, nullam substantiam inter relata esse. (27) Fortasse autem difficile est, de talibus certum quid statuere, qui non sæpe consideraverit. Dubitare tamen et disceptare de singulis eorum non est inutile.

CAP. VI. [VIII.]

De Quali et Qualitate.

Ποιότητα δὲ λέγω, καθ' ἣν ποιοί τινες εἶναι λέγονται. (2) Ἔστι δὲ ἡ ποιότης τῶν πλεοναχῶς λεγομένων. (3) Ἓν μὲν οὖν εἶδος ποιότητος ἕξις καὶ διάθεσις λεγέσθωσαν. (4) Διαφέρει δὲ ἕξις διαθέσεως τῷ πολὺ χρονιώτερον εἶναι καὶ μονιμώτερον. Τοιαῦται δὲ αἵ τε ἐπιστῆμαι καὶ αἱ ἀρεταί· ἥ τε γὰρ ἐπιστήμη δοκεῖ τῶν παραμονίμων εἶναι καὶ δυσκινήτων, ἐὰν καὶ μετρίως τις ἐπιστήμην λάβῃ, ἐάνπερ μὴ μεγάλη μεταβολὴ γένηται ὑπὸ νόσου ἢ ἄλλου τινὸς τοιούτου. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ ἀρετή, οἷον ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ σωφροσύνη καὶ ἕκαστον τῶν τοιούτων, οὐκ εὐκίνητον δοκεῖ εἶναι, οὐδ' εὐμετάβολον. Διαθέσεις δὲ λέγονται ἅ ἐστιν εὐκίνητα καὶ ταχὺ μεταβάλλοντα, οἷον θερμότης καὶ κατάψυξις, καὶ νόσος καὶ ὑγίεια, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα. Διάκειται μὲν γάρ πως κατὰ ταύτας ὁ ἄνθρωπος, ταχὺ δὲ μεταβάλλει, ἐκ θερμοῦ ψυχρὸς γενόμενος, καὶ ἐκ τοῦ ὑγιαίνειν εἰς τὸ νοσεῖν· ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, εἰ μή τις καὶ αὐτῶν τούτων τυγχάνοι διὰ χρόνου πλῆθος ἤδη πεφυσιωμένη, καὶ ἀνίατος ἢ πάνυ δυσκίνητος οὖσα· ἣν ἄν τις ἴσως ἕξιν ἤδη προσαγορεύοι. (5) Φανερὸν δὲ ὅτι ταῦτα βούλονται ἕξεις λέγειν, ἅ ἐστι πολυχρονιώτερα καὶ δυσκινητότερα· τοὺς γὰρ τῶν ἐπιστημῶν μὴ πάνυ κατέχοντας, ἀλλ' εὐκινήτους ὄντας, οὔ φασιν ἕξιν ἔχειν· καίτοι διάκεινταί γέ πως κατὰ τὴν ἐπιστήμην, ἢ χεῖρον ἢ βέλτιον. Ὥστε διαφέρει ἕξις διαθέσεως τῷ τὴν μὲν εὐκίνητον εἶναι, τὴν δὲ πολυχρονιωτέραν τε καὶ δυσκινητοτέραν. (6) Εἰσὶ δὲ αἱ μὲν ἕξεις καὶ διαθέσεις, αἱ δὲ διαθέσεις οὐκ ἐξ ἀνάγκης ἕξεις. Οἱ μὲν γὰρ ἕξεις ἔχοντες καὶ διάκεινταί γέ πως κατ' αὐτάς, οἱ δὲ διακείμενοι οὐ πάντως καὶ ἕξιν ἔχουσιν. (7) Ἕτερον δὲ γένος ποιότητος, καθ' ὃ πυκτικοὺς ἢ δρομικοὺς ἢ ὑγιεινοὺς ἢ νοσώδεις λέγομεν· καὶ ἁπλῶς, ὅσα κατὰ δύναμιν φυσικὴν ἢ ἀδυναμίαν λέγεται· οὐ γὰρ τῷ διακεῖσθαί γέ πως ἕκαστον τῶν τοιούτων ποιὸν λέγεται, ἀλλὰ τῷ δύναμιν ἔχειν φυσικὴν ἢ ἀδυναμίαν τοῦ ποιῆσαί τι ῥᾳδίως, ἢ μηδὲν πάσχειν, οἷον πυκτικοὶ ἢ δρομικοὶ οὐ τῷ διακεῖσθαί πως λέγονται, ἀλλὰ τῷ δύναμιν ἔχειν φυσικὴν τοῦ ποιῆσαί τι ῥᾳδίως. Ὑγιεινοὶ δὲ λέγονται τῷ δύναμιν ἔχειν φυσικὴν τοῦ μηδὲν πάσχειν ὑπὸ τῶν τυχόντων ῥᾳδίως, νοσώδεις δὲ τῷ ἀδυναμίαν ἔχειν φυσικὴν τοῦ μηδὲν πάσχειν ῥᾳδίως ὑπὸ τῶν τυχόντων. Ὁμοίως δὲ τούτοις καὶ τὸ σκληρὸν καὶ τὸ μαλακὸν ἔχει. Τὸ μὲν γὰρ σκληρὸν λέγεται τῷ δύναμιν ἔχειν τοῦ μὴ ῥᾳ-

Qualitatem vero dico, secundum quam quales aliqui esse dicuntur. (2) Est autem qualitas ex illorum numero, quæ multis modis dicuntur. (3) Una quidem species qualitatis habitus et dispositio nuncupantor. (4) Differt autem habitus a dispositione, quod multo diuturnior sit et firmior. Tales vero sunt scientiæ et virtutes: nam scientia videtur ex eorum numero esse, quæ diutius permanent et difficulter amoventur, si vel mediocriter scientiam aliquis consecutus sit, nisi forte magna mutatio fiat a morbo, aut alio quopiam ejusmodi. Similiter vero et virtus, velut justitia et temperantia et id genus cetera, non videtur facile amoveri aut mutari posse. Dispositiones vero dicuntur, quæ facile amoveri et celeriter mutari possunt; ut calor et frigus, morbus et sanitas, et quæcumque sunt talia. Disponitur enim quodammodo secundum has homo, celeriter autem mutatur, et e calido fit frigidus, e valente ægrotus; similiter vero etiam in aliis; nisi quæpiam harum ipsarum *qualitatum* ob temporis longitudinem in naturam transierit, nec moveri, aut difficulter moveri possit; quam igitur quis fortasse habitum jam appellaverit. (5) Manifestum vero, quod habitus dicere volunt hæc, quæ diuturniora sunt, nec tam facile mutantur: eos enim, qui scientias non satis bene didicerunt, et facile oblivisci possunt, non dicunt habitu præditos, licet aliquo modo dispositi sint ad scientiam, aut deterius, aut melius. Quare differt habitus a dispositione, quod hæc facile amitti potest, ille est diuturnior, nec tam facile amovendus. (6) Sunt autem ipsi quidem habitus quoque dispositiones; dispositiones vero non necessario habitus. Habitu enim præditi dispositi etiam sunt quodam modo secundum illum; qui autem dispositi sunt, non omnino et habitu præditi sunt. (7) Aliud vero genus qualitatis est, secundum quod aptos ad pugilatum aut cursum, aut sanos, aut ægrotos dicimus; et simpliciter, quæcumque secundum potentiam naturalem aut impotentiam dicuntur: non enim, quod aliquo modo dispositum sit, unumquodque horum dicitur, sed quod potentiam habeat naturalem aut impotentiam aliquid facile agendi, aut nihil patiendi. Sic ad pugilatum apti aut ad cursum non dicuntur, quod quodammodo dispositi sint, sed quod facultatem habeant naturalem aliquid facile agendi. Sani vero dicuntur, quod facultatem habent naturalem nihil facile ab accidentibus patiendi; morbidi vero, quod impotentiam habent naturalem nihil facile patiendi ab accidentibus. Similia autem his sunt durum et molle. Durum enim dicitur, quoniam facultatem

δίως διαιρεῖσθαι, τὸ δὲ μαλακὸν τῷ ἀδυναμίαν ἔχειν τοῦ αὐτοῦ τούτου. (8) Τρίτον δὲ γένος ποιότητος παθητικαὶ ποιότητες καὶ πάθη. Ἔστι δὲ τὰ τοιάδε, οἷον γλυκύτης τε καὶ πικρότης καὶ στρυφνότης, καὶ πάντα τὰ τούτοις συγγενῆ· ἔτι δὲ θερμότης καὶ ψυχρότης καὶ λευκότης καὶ μελανία. (9) Ὅτι μὲν οὖν αὗται ποιότητές εἰσι, φανερόν· τὰ γὰρ δεδεγμένα αὐτὰ ποιὰ λέγεται κατ' αὐτάς, οἷον τὸ μέλι τῷ γλυκύτητα δεδέχθαι γλυκὺ λέγεται· καὶ τὸ σῶμα λευκὸν τῷ λευκότητα δεδέχθαι. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἔχει. (10) Παθητικαὶ δὲ ποιότητες λέγονται, οὐ τῷ αὐτὰ τὰ δεδεγμένα τὰς ποιότητας πεπονθέναι τι· οὔτε γὰρ τὸ μέλι τῷ πεπονθέναι τι λέγεται γλυκύ, οὔτε τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων οὐδέν. Ὁμοίως δὲ τούτοις καὶ ἡ θερμότης καὶ ἡ ψυχρότης παθητικαὶ ποιότητες λέγονται, οὐ τῷ αὐτὰ τὰ δεδεγμένα πεπονθέναι τι· τῷ δὲ κατὰ τὰς αἰσθήσεις ἑκάστην τῶν εἰρημένων ποιοτήτων πάθους εἶναι ποιητικὴν παθητικαὶ ποιότητες λέγονται. Ἥ τε γὰρ γλυκύτης πάθος τι κατὰ τὴν γεῦσιν ἐμποιεῖ, καὶ ἡ θερμότης κατὰ τὴν ἁφήν· ὁμοίως δὲ καὶ αἱ ἄλλαι. (11) Λευκότης δὲ καὶ μελανία, καὶ αἱ ἄλλαι χροιαί, οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον τοῖς εἰρημένοις παθητικαὶ ποιότητες λέγονται, ἀλλὰ τῷ αὐτὰς ἀπὸ πάθους γεγονέναι. Ὅτι μὲν οὖν γίνονται διὰ πάθος πολλαὶ μεταβολαὶ χρωμάτων, δῆλον· αἰσχυνθεὶς γάρ τις ἐρυθρὸς ἐγένετο· καὶ φοβηθεὶς ὠχρός· καὶ ἕκαστον τῶν τοιούτων. Ὥστε καὶ, εἴ τις φύσει τῶν τοιούτων τι παθῶν πέπονθεν ἔκ τινων φυσικῶν συμπτωμάτων, τὴν ὁμοίαν χροιὰν εἰκός ἐστιν ἔχειν αὐτόν. Ἥτις γὰρ νῦν ἐν τῷ αἰσχυνθῆναι διάθεσις τῶν περὶ τὸ σῶμα ἐγένετο, καὶ κατὰ φυσικὴν σύστασιν ἡ αὐτὴ γένοιτ' ἄν, ὥστε φύσει καὶ τὴν χροιὰν ὁμοίαν γίγνεσθαι. (12) Ὅσα μὲν οὖν τῶν τοιούτων συμπτωμάτων ἀπό τινων παθῶν δυσκινήτων καὶ παραμονίμων τὴν ἀρχὴν εἴληφε, παθητικαὶ ποιότητες λέγονται. Εἴτε γὰρ ἐν τῇ κατὰ φύσιν συστάσει ὠχρότης ἢ μελανία γεγένηται, ποιότητες λέγονται (ποιοὶ γὰρ κατὰ ταύτας λεγόμεθα), εἴτε διὰ νόσον μακρὰν ἢ διὰ καῦμα τὸ αὐτὸ τοῦτο συμβέβηκεν ὠχρότης ἢ μελανία, καὶ μὴ ῥᾳδίως ἀποκαθίστανται, ἢ καὶ διὰ βίου παραμένουσι, ποιότητες καὶ αὗται λέγονται· ὁμοίως γὰρ ποιοὶ κατὰ ταύτας λεγόμεθα. Ὅσα δὲ ἀπὸ ῥᾳδίως διαλυομένων καὶ ταχὺ ἀποκαθισταμένων γίνεται, πάθη λέγεται, ποιότητες δὲ οὔ· οὐ γὰρ λέγονται ποιοί τινες κατὰ ταύτας. Οὔτε γὰρ ὁ ἐρυθριῶν διὰ τὸ αἰσχυνθῆναι ἐρυθρίας λέγεται, οὔτε ὁ ὠχριῶν διὰ τὸ φοβηθῆναι ὠχρίας, ἀλλὰ μᾶλλον πεπονθέναι τι· ὥστε πάθη μὲν τὰ τοιαῦτα λέγεται, ποιότητες δὲ οὔ. (13) Ὁμοίως δὲ τούτοις καὶ κατὰ τὴν ψυχὴν παθητικαὶ ποιότητες καὶ πάθη λέγεται. Ὅσα γὰρ ἐν τῇ γενέσει εὐθὺς ἀπό τινων παθῶν δυσκινήτων γεγένηται, ποιότητες λέγονται, οἷον ἥ τε μανικὴ ἔκστασις, καὶ ἡ ὀργή, καὶ τὰ τοιαῦτα· ποιοὶ γὰρ κατὰ ταύτας λέγονται ὀργίλοι τε καὶ μανικοί. Ὁμοίως δὲ καὶ ὅσαι ἐκστάσεις μὴ φυσικαί, ἀλλ' ἀπό τινων ἄλλων συμπτωμάτων γεγένηνται δυσ-

habet naturalem, ut non facile dividatur; molle autem, quoniam impotentiam hujus ejusdem habet. (8) Tertium genus qualitatis patibiles sunt qualitates et passiones. Sunt autem talia, ut dulcedo, amaritudo, acerbitas, et omnia his cognata; præterea etiam calor et frigus, et albedo et nigredo. (9) Quod vero hæ qualitates sunt, manifestum est: nam quæ eas receperunt, qualia dicuntur secundum illas. Velut mel, quia dulcedinem recepit, dicitur dulce; et corpus, album, quia albedinem recepit. Similiter etiam in aliis se habet. (10) Patibiles vero qualitates dicuntur, non quod ea ipsa, quæ qualitates receperunt, passa quidpiam sint; neque enim mel, quod aliquid passum sit, dicitur dulce; nec aliorum talium quidquam. Similiter vero his et calor et frigus patibiles qualitates dicuntur, non quod ipsa, quæ receperunt, aliquid passa sint; sed, quod circa sensus unaquæque harum qualitatum passionem faciat, patibiles qualitates dicuntur. Dulcedo enim passionem quandam circa gustum efficit, et calor circa tactum. Similiter vero et aliæ. (11) Albedo autem et nigredo, et ceteri colores, non eundem ad modum, ut quæ ante commemorata sunt, patibiles qualitates dicuntur, sed quod a passione quapiam ortæ sint; quod quidem per passionem multæ colorum mutationes oriuntur, manifestum est; pudore enim suffusus aliquis erubuit; et timore perculsus expalluit, et quodque ejusmodi. Quare etiam, si quis natura talium quampiam passionum passus est ex naturalibus quibusdam accidentibus, similem colorem habere illum consentaneum est. Nam quæ nunc, dum pudefieret, orta est dispositio circa corpus, secundum constitutionem naturalem eadem quoque oriretur; quare natura etiam similis color oritur. (12) Quotcumque ergo talium accidentium a passionibus quibusdam non facile mobilibus et permanentibus originem sumpserunt, patibiles qualitates dicuntur. Sive enim in constitutione naturali pallor aut nigredo fiat, qualitates dicuntur; nam quales secundum has dicimur: sive per diuturnum morbum aut per inustionem idem hoc nobis accidit, pallor aut nigredo, nec facile depelluntur, aut per totam vitam permanent, et ipsæ qualitates dicuntur; similiter enim secundum has quales dicimur. Quotquot vero a talibus oriuntur passionibus, quæ facile dissolvuntur et celeriter depelluntur, passiones dicuntur, non autem qualitates: non enim dicuntur quales secundum illas; neque enim erubescens, qui pudefit, rubicundus dicitur; nec qui pallet per timorem, pallidus; sed potius *dicitur* aliquid passus esse; quare hæc passiones quidem dicuntur, at non qualitates. (13) Similiter vero ut illa etiam circa animam patibiles qualitates et passiones dicuntur. Quæcumque enim in ortu statim a quibusdam passionibus difficulter mutabilibus oriuntur, qualitates dicuntur; velut amentia, et ira, et talia: quales enim secundum illas dicuntur irati et furiosi. Similiter vero et quæcumque aliæ mentis alienationes non naturales, sed a quibusdam aliis accidentibus ortæ, difficulter depellendæ, aut etiam omnino

ἀπάλλακτοι ἢ καὶ ὅλως ἀκίνητοι, ποιότητες καὶ τὰ τοιαῦτα· ποιοὶ γὰρ κατὰ ταύτας λέγονται. Ὅσα δὲ ἀπὸ ταχὺ ἀποκαθισταμένων γίνεται, πάθη λέγεται, οἷον εἰ λυπούμενός τις ὀργιλώτερός ἐστιν· οὐδὲ γὰρ λέγεται ὀργίλος ὁ ἐν τῷ τοιούτῳ πάθει ὀργιλώτερος ὤν, ἀλλὰ μᾶλλον πεπονθέναι τι· ὥστε πάθη μὲν λέγεται τὰ τοιαῦτα, ποιότητες δὲ οὔ. (14) Τέταρτον δὲ γένος ποιότητος σχῆμά τε καὶ ἡ περὶ ἕκαστον ὑπάρχουσα μορφή· ἔτι δὲ πρὸς τούτοις εὐθύτης καὶ καμπυλότης, καὶ εἴ τι τούτοις ὅμοιόν ἐστι· καθ' ἕκαστον γὰρ τούτων ποιόν τι λέγεται. Τὸ γὰρ τρίγωνον ἢ τετράγωνον εἶναι ποιόν τι λέγεται, καὶ τὸ εὐθὺ ἢ καμπύλον· καὶ κατὰ τὴν μορφὴν δὲ ἕκαστον ποιόν τι λέγεται. (15) Τὸ δὲ μανὸν καὶ τὸ πυκνὸν καὶ τὸ τραχὺ καὶ τὸ λεῖον δόξειε μὲν ἂν ποιόν τι σημαίνειν· ἔοικε δὲ ἀλλότρια τὰ τοιαῦτα εἶναι τῆς περὶ τὸ ποιὸν διαιρέσεως. Θέσιν γὰρ μᾶλλόν τινα φαίνεται τῶν μορίων ἑκάτερον δηλοῦν. Πυκνὸν μὲν γὰρ τῷ τὰ μόρια σύνεγγυς εἶναι ἀλλήλοις· μανὸν δὲ τῷ διεστάναι ἀπ' ἀλλήλων· καὶ λεῖον μὲν τῷ ἐπ' εὐθείας πως τὰ μόρια κεῖσθαι· τραχὺ δὲ τῷ τὸ μὲν ὑπερέχειν, τὸ δὲ ἐλλείπειν. (16) Ἴσως μὲν οὖν καὶ ἄλλος ἄν τις φανείη τρόπος ποιότητος· ἀλλ' οἵ γε μάλιστα λεγόμενοι σχεδὸν οὗτοί εἰσι. (17) Ποιότητες μὲν οὖν εἰσιν αἱ εἰρημέναι, ποιὰ δὲ τὰ κατὰ ταύτας παρωνύμως λεγόμενα, ἢ ὁπωσοῦν ἄλλως ἀπ' αὐτῶν. Ἐπὶ μὲν οὖν τῶν πλείστων καὶ σχεδὸν ἐπὶ πάντων παρωνύμως λέγεται, οἷον ἀπὸ τῆς λευκότητος λευκός, καὶ ἀπὸ τῆς γραμματικῆς γραμματικός, καὶ ἀπὸ τῆς δικαιοσύνης δίκαιος· ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Ἐπ' ἐνίων δὲ διὰ τὸ μὴ κεῖσθαι ταῖς ποιότησιν ὀνόματα οὐκ ἐνδέχεται παρωνύμως ἀπ' αὐτῶν λέγεσθαι, οἷον δρομικὸς ἢ πυκτικὸς ὁ κατὰ δύναμιν φυσικὴν λεγόμενος, ἀπ' οὐδεμιᾶς ποιότητος παρωνύμως λέγεται· οὐ γὰρ κεῖται ὀνόματα ταῖς δυνάμεσι, καθ' ἃς οὗτοι ποιοὶ λέγονται, ὥσπερ ταῖς ἐπιστήμαις, καθ' ἃς πυκτικοὶ ἢ παλαιστρικοὶ κατὰ διάθεσιν λέγονται· πυκτικὴ γὰρ λέγεται ἐπιστήμη, καὶ παλαιστρική· ποιοὶ δ' ἀπὸ τούτων παρωνύμως οἱ διακείμενοι λέγονται. Ἐνίοτε δὲ καὶ ὀνόματος κειμένου οὐ λέγεται παρωνύμως τὸ κατ' αὐτὴν ποιὸν λεγόμενον, οἷον ἀπὸ τῆς ἀρετῆς ὁ σπουδαῖος· τῷ γὰρ ἀρετὴν ἔχειν σπουδαῖος λέγεται, ἀλλ' οὐ παρωνύμως ἀπὸ τῆς ἀρετῆς. Οὐκ ἐπὶ πολλῶν δὲ τὸ τοιοῦτόν ἐστι. Ποιὰ τοίνυν λέγεται τὰ παρωνύμως ἀπὸ τῶν εἰρημένων ποιοτήτων λεγόμενα, ἢ ὁπωσοῦν ἄλλως ἀπ' αὐτῶν. (18) Ὑπάρχει δὲ καὶ ἐναντιότης κατὰ τὸ ποιόν, οἷον δικαιοσύνη ἀδικίᾳ ἐναντίον, καὶ λευκότης μελανίᾳ, καὶ τἆλλα δὲ ὡσαύτως· καὶ τὰ κατ' αὐτὰς ποιὰ λεγόμενα· οἷον τὸ ἄδικον τῷ δικαίῳ, καὶ τὸ λευκὸν τῷ μέλανι. (19) Οὐκ ἐπὶ πάντων δὲ τὸ τοιοῦτο· τῷ γὰρ πυρρῷ, ἢ ὠχρῷ ἢ ταῖς τοιαύταις χροιαῖς, οὐδέν ἐστιν ἐναντίον, ποιοῖς οὖσιν. (20) Ἔτι δέ, ἐὰν τῶν ἐναντίων θάτερον ᾖ ποιόν, καὶ τὸ λοιπὸν ἔσται ποιόν. Τοῦτο δὲ δῆλον προχειριζομένῳ τὰς ἄλλας κατηγορίας· οἷον, εἰ ἔστιν ἡ δικαιοσύνη τῇ

non amovendæ, qualitates sunt; quales enim secundum illas dicuntur. Quæcumque vero ab accidentibus brevi abeuntibus oriuntur, passiones dicuntur. Velut, si quis tristitia affectus fit iracundior; neque enim dicitur iracundus, qui in tali passione iracundior fit, sed potius *dicitur* aliquid passus esse; quare passiones talia dicuntur, non autem qualitates. (14) Quartum genus qualitatis sunt figura et quæ circa unumquodque est forma; præterea vero rectitudo et obliquitas, et si quid his simile est; nam secundum quodque horum quale quid dicitur. Triangulare enim et quadrangulare esse quale quid dicitur; et rectum aut obliquum; et secundum formam unumquodque quale dicitur. (15) Rarum autem, et densum, et asperum, et læve, videantur forte quale quid significare; apparet tamen, aliena hæc esse a qualitatis divisione. Positionem enim potius quandam partium apparet utrumque significare: densum quidem eo, quod partes inter se proxime junctæ sint; rarum vero eo, quod inter se distent; et læve quidem, quod secundum rectam quodammodo partes positæ sint; asperum vero, quod hæc quidem pars emineat, illa vero subsideat. (16) Fortasse autem etiam alius apparere poterit modus qualitatis; sed maxime fere dici soliti hi sunt. (17) Qualitates ergo sunt, quas diximus, Qualia vero ea, quæ secundum illas denominative dicuntur, aut quocumque alio modo ab ipsis denominantur. Pleraque quidem et fere omnia denominative dicuntur; ut ab albedine albus, et a grammatica grammaticus, et a justitia justus; similiter etiam reliqua. In nonnullis vero, quod nomina qualitatibus posita non sunt, non contingit ea denominative ab his dici; ut ad cursum aut ad pugilatum aptus dicitur secundum naturalem potentiam, idem tamen a nulla qualitate denominative dicitur; non enim posita sunt nomina potentiis, secundum quas hi quales dicuntur; sicut scientiis, secundum quas ad pugilatum apti aut palæstrici secundum dispositionem dicuntur; pugilatoria enim scientia dicitur et palæstrica; ita autem dispositi quales ab his denominative dicuntur. Nonnunquam etiam posito nomine *qualitatis* non denominative dicitur, quod ab ipsa quale dicitur; ut a virtute *dicitur* honestus; nam eo, quod virtutem habet, honestus dicitur, sed non denominative a virtute. Non de multis vero hoc valet. Qualia ergo dicuntur, quæ denominative a dictis qualitatibus dicuntur, vel quovis alio modo ab illis. (18) Est autem et contrarietas circa quale, ut justitia injustitiæ contraria, et albedo nigredini, et reliqua similiter; nec non quæ secundum has dicuntur qualia; ut injustum justo, et album nigro. (19) Non in omnibus autem hoc contingit; rufo enim, aut pallido, aut similibus coloribus, nihil est contrarium, licet qualia sint. (20) Porro, si contrariorum unum sit quale, reliquum etiam erit quale. Hoc vero perspicuum est ex singulis percensenti alias categorias. Velut, si est

ἀδικίᾳ ἐναντίον, ποιὸν δὲ ἡ δικαιοσύνη· ποιὸν ἄρα καὶ ἡ ἀδικία· οὐδεμία γὰρ τῶν ἄλλων κατηγοριῶν ἐφαρμόσει τῇ ἀδικίᾳ, οὔτε γὰρ τὸ ποσὸν οὔτε τὸ πρός τι, οὔτε ποῦ, οὐδ' ὅλως τι τῶν τοιούτων οὐδέν, ἀλλ' ἢ ποιόν. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν κατὰ τὸ ποιὸν ἐναντίων. (21) Ἐπιδέχεται δὲ τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον τὰ ποιά. Λευκὸν γὰρ μᾶλλον καὶ ἧττον ἕτερον ἑτέρου λέγεται, καὶ δίκαιον ἕτερον ἑτέρου μᾶλλον. Καὶ αὐτὸ δὲ ἐπίδοσιν λαμβάνει· λευκὸν γὰρ ὂν ἔτι ἐνδέχεται λευκότερον γενέσθαι. (22) Οὐ πάντα δέ, ἀλλὰ τὰ πλεῖστα. Δικαιοσύνη γὰρ δικαιοσύνης εἰ λέγεται μᾶλλον καὶ ἧττον, ἀπορήσειεν ἄν τις· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων διαθέσεων. Ἔνιοι γὰρ διαμφισβητοῦσι περὶ τῶν τοιούτων· δικαιοσύνην μὲν γὰρ δικαιοσύνης οὐ πάνυ φασὶ δεῖν λέγεσθαι μᾶλλον καὶ ἧττον, οὐδὲ ὑγίειαν ὑγιείας· ἧττον μέντοι ἔχειν ἕτερον ἑτέρου ὑγίειαν, καὶ δικαιοσύνην ἕτερον ἑτέρου, ὡσαύτως δὲ καὶ γραμματικὴν καὶ τὰς ἄλλας διαθέσεις. Ἀλλ' οὖν τά γε κατὰ ταύτας λεγόμενα ἀναμφισβητήτως ἐπιδέχεται τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον· γραμματικώτερος γὰρ ἕτερος ἑτέρου λέγεται, καὶ ὑγιεινότερος καὶ δικαιότερος, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὡσαύτως. (23) Τρίγωνον δὲ καὶ τετράγωνον οὐ δοκεῖ τὸ μᾶλλον ἐπιδέχεσθαι, οὐδὲ τῶν ἄλλων σχημάτων οὐδέν. Τὰ μὲν γὰρ ἐπιδεχόμενα τὸν τοῦ τριγώνου λόγον ἢ τὸν τοῦ κύκλου, πάνθ' ὁμοίως τρίγωνα ἢ κύκλοι εἰσί. Τῶν δὲ μὴ ἐπιδεχομένων οὐδὲν μᾶλλον ἕτερον ἑτέρου ῥηθήσεται· οὐδὲν γὰρ μᾶλλον τὸ τετράγωνον τοῦ ἑτερομήκους κύκλος ἐστίν· οὐδέτερον γὰρ ἐπιδέχεται τὸν τοῦ κύκλου λόγον. Ἁπλῶς δέ, ἐὰν μὴ ἐπιδέχηται ἀμφότερα τὸν τοῦ προκειμένου λόγον, οὐ ῥηθήσεται τὸ ἕτερον τοῦ ἑτέρου μᾶλλον· οὐ πάντα οὖν τὰ ποιὰ ἐπιδέχεται τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον. (24) Τῶν μὲν οὖν εἰρημένων οὐδὲν ἴδιον ποιότητος. (25) Ὅμοια δὲ καὶ ἀνόμοια κατὰ μόνας τὰς ποιότητας λέγεται. Ὅμοιον γὰρ ἕτερον ἑτέρῳ οὐκ ἔστι κατ' ἄλλο οὐδὲν ἢ καθ' ὃ ποιόν ἐστιν· ὥστε ἴδιον ἂν εἴη τῆς ποιότητος τὸ ὅμοιον ἢ ἀνόμοιον λέγεσθαι κατ' αὐτήν. (26) Οὐ δεῖ δὲ ταράττεσθαι, μή τις ἡμᾶς φήσῃ ὑπὲρ ποιότητος τὴν πρόθεσιν ποιησαμένους πολλὰ τῶν πρός τι συγκαταριθμεῖσθαι· τὰς γὰρ ἕξεις καὶ διαθέσεις τῶν πρός τι εἶναι ἐλέγομεν. Σχεδὸν γὰρ ἐπὶ πάντων τῶν τοιούτων τὰ γένη πρός τι λέγεται, τῶν δὲ καθ' ἕκαστα οὐδέν. Ἡ μὲν γὰρ ἐπιστήμη, γένος οὖσα, αὐτό, ὅπερ ἐστίν, ἑτέρου λέγεται (τινὸς γὰρ ἐπιστήμη λέγεται)· τῶν δὲ καθ' ἕκαστα οὐδὲν αὐτό, ὅπερ ἐστίν, ἑτέρου λέγεται· οἷον ἡ γραμματικὴ οὐ λέγεται τινὸς γραμματική, οὐδὲ ἡ μουσικὴ τινὸς μουσική· ἀλλ' εἰ ἄρα κατὰ τὸ γένος καὶ αὗται τῶν πρός τι λέγονται, οἷον ἡ γραμματικὴ λέγεται τινὸς ἐπιστήμη, οὐ τινὸς γραμματική· καὶ ἡ μουσικὴ τινὸς ἐπιστήμη λέγεται, οὐ τινὸς μουσική. Ὥστε αἱ καθ' ἕκαστα οὐκ εἰσὶ τῶν πρός τι. Λεγόμεθα δὲ ποιοὶ ταῖς καθ' ἕκαστα· ταύτας γὰρ καὶ ἔχομεν· ἐπιστήμονες γὰρ λεγόμεθα τῷ ἔχειν τῶν καθ' ἕκαστα ἐπιστημῶν τινά. Ὥστε αὗται ἂν καὶ ποιότητες εἴησαν αἱ καθ' ἕκαστα, καθ' ἅς ποτε καὶ ποιοὶ λεγόμεθα. Αὗται δὲ οὐκ εἰσὶ τῶν πρός

justitia injustitiæ contrarium, justitia vero quale quid, quale ergo et injustitia *erit*; nulla enim reliquarum categoriarum conveniet injustitiæ, nec quantum, nec relatum, nec Ubi, nec omnino talium quidquam, præter quale. Similiter vero et in ceteris circa quale contrariis. (21) Recipiunt vero qualia magis et minus: album enim magis et minus dicitur alterum altero, et justum alterum altero magis et minus dicitur. Et hæc ipsamet intensionem accipiunt: quod enim album est, magis album fieri potest. (22) Non omnia vero, sed plurima *magis et minus recipiunt*. Justitia enim justitiâ si dicatur magis et minus, dubitaverit forte aliquis: similiter vero et in aliis dispositionibus. Quidam enim de talibus ancipites hærent: nam justitiam non omnino volunt magis et minus justitiam dici, nec sanitatem sanitate *magis et minus dici*; minus quidem sanitatis habere alterum altero dicunt, et justitiæ minus alterum altero *habere*; similiter et de grammatica, et aliis dispositionibus. Enimvero quæ secundum has *qualitates* dicuntur *qualia*, sine controversia recipiunt magis et minus; excellentior enim grammaticus alter altero dicitur, et justior esse, et magis valere; et cetera similiter. (23) Trigonum autem et tetragonum non videtur magis et minus recipere, nec aliarum figurarum ulla. Quæcumque enim recipiunt trigoni definitionem, et circuli, ea omnia similiter trianguli et circuli sunt. Quæcumque autem non recipiunt eandem definitionem, eorum nullum altero magis dicetur *tale*; nec enim tetragonum magis, quam id, quod altera parte longius est, circulus est; neutrum enim recipit circuli definitionem. Simpliciter vero, si non recipiant utraque propositi definitionem, non dicetur alterum altero magis; non omnia ergo qualia recipiunt magis et minus. (24) Ex iis, quæ dicta sunt, nullum proprium est qualitatis. (25) Similia autem et dissimilia secundum solas qualitates dicuntur. Simile enim alterum alteri non est secundum aliud quid, quam quatenus quale est; quare proprium fuerit qualitatis, quod simile aut dissimile secundum ipsam dicuntur. (26) Non oportet autem perturbari, ne quis dicat, de qualitate quum agere instituerimus, multa nos e relatis una commemorasse: habitus enim et dispositiones e numero relatorum dicebamus esse. Fere enim omnium talium *qualitatum* genera relata dicuntur; singularium autem nullum. Nam scientia quidem, quum genus sit, id, quod est, alterius esse dicitur; alicujus enim scientia dicitur. Singularium autem nullum id ipsum, quod est, alterius esse dicitur; ut grammatica non dicitur alicujus grammatica, nec musica alicujus musica: sed si forte secundum genus *loquimur*, etiam hæc relata dicuntur; ut grammatica dicitur alicujus scientia, non alicujus grammatica; et musica alicujus scientia, non alicujus musica. Quare singulares *qualitates* non sunt e numero relatorum. Dicimur vero quales per singulares *qualitates*; has enim habemus quoque; nam scientes dicimur, quod ex singulis scientiis hæc vel illa habemus. Quare hæ etiam qualitates fuerint, quæ singulares sunt, secundum quas aliquando etiam quales dicimur. Hæ vero non

τι. Ἔτι, εἰ τυγχάνοι τὸ αὐτὸ πρός τι καὶ ποιὸν ὄν, οὐδὲν ἄτοπον, ἐν ἀμφοτέροις τοῖς γένεσι αὐτὸ καταριθμεῖσθαι.

sunt e relatis. Porro, si contingat, idem et relatum et quale esse, non absurdum, in utrisque illud generibus recenseri.

CAP. VII. [IX.]

De actione, passione et reliquis categoriis.

Ἐπιδέχεται δὲ καὶ τὸ ποιεῖν καὶ τὸ πάσχειν ἐναντιότητα, καὶ τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον. (2) Τὸ γὰρ θερμαίνειν τῷ ψύχειν ἐναντίον, καὶ τὸ θερμαίνεσθαι τῷ ψύχεσθαι, καὶ τὸ ἥδεσθαι τῷ λυπεῖσθαι, ὥστε ἐπιδέχεται ἐναντιότητα. (3) Καὶ τὸ μᾶλλον δὲ καὶ ἧττον· θερμαίνειν γὰρ μᾶλλον καὶ ἧττον ἔστι, καὶ θερμαίνεσθαι μᾶλλον καὶ ἧττον. Ἐπιδέχεται οὖν τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον τὸ ποιεῖν καὶ τὸ πάσχειν. Ὑπὲρ μὲν οὖν τούτων τοσαῦτα λέγεται. (4) Εἴρηται δὲ καὶ ὑπὲρ τοῦ κεῖσθαι ἐν τοῖς πρός τι, ὅτι παρωνύμως ἀπὸ τῶν θέσεων λέγεται. (5) Ὑπὲρ δὲ τῶν λοιπῶν, τοῦ τε ποτὲ καὶ τοῦ πού, καὶ τοῦ ἔχειν, διὰ τὸ προφανῆ εἶναι, οὐδὲν ὑπὲρ αὐτῶν ἄλλο λέγεται, ἢ ὅσα ἐν ἀρχῇ ἐρρέθη, ὅτι τὸ ἔχειν μὲν σημαίνει τὸ ὑποδεδέσθαι, τὸ ὡπλίσθαι, τὸ δὲ πού, οἷον ἐν Λυκείῳ, καὶ τὰ ἄλλα δέ, ὅσα ὑπὲρ αὐτῶν ἐρρέθη. (6) Ὑπὲρ μὲν οὖν τῶν προτεθέντων γενῶν ἱκανὰ τὰ εἰρημένα.

Recipit vero et Agere et Pati contrarietatem, et magis ac minus. (2) Nam calefacere et refrigerare sunt contraria, et calefieri et frigefieri, et lætari et dolere; quare recipiunt contrarietatem. (3) *Recipiunt* etiam magis et minus. Potest enim aliquid calefacere magis et minus, et calefieri magis et minus. Recipiunt ergo Agere et Pati magis et minus. De his quidem hæc dicuntur. (4) Dictum vero est et de eo, *quod est*, situm esse in *doctrina de relatis*, quod denominative a positionibus dicatur. (5) Quod vero ad reliquas *categorias attinet*, Quando, et Ubi, et Habere, quod hæc manifesta sunt, nihil de illis aliud dicitur, præter id, quod in principio dictum est, quod Habere quidem significat, indutum esse, armatum esse; Ubi, e. c. Lyceo, et reliqua, quæ de ipsis dicta sunt. (6) De propositis igitur generibus sufficiunt dicta.

CAP. VIII. [X.]

De oppositis.

Περὶ δὲ τῶν ἀντικειμένων, ποσαχῶς εἴωθεν ἀντικεῖσθαι, ῥητέον. (2) Λέγεται δὲ ἕτερον ἑτέρῳ ἀντικεῖσθαι τετραχῶς· ἢ ὡς τὰ πρός τι, ἢ ὡς τὰ ἐναντία, ἢ ὡς στέρησις καὶ ἕξις, ἢ ὡς κατάφασις καὶ ἀπόφασις. (3) Ἀντίκειται δὲ ἕκαστον τῶν τοιούτων, ὡς τύπῳ εἰπεῖν· ὡς μὲν τὰ πρός τι, οἷον τὸ διπλάσιον τῷ ἡμίσει· ὡς δὲ τὰ ἐναντία, οἷον τὸ κακὸν τῷ ἀγαθῷ· ὡς δὲ τὰ κατὰ στέρησιν καὶ ἕξιν, οἷον τυφλότης καὶ ὄψις· ὡς δὲ κατάφασις καὶ ἀπόφασις, οἷον κάθηται, οὐ κάθηται. (4) Ὅσα μὲν οὖν ὡς τὰ πρός τι ἀντίκειται, αὐτά, ἅπερ ἐστί, τῶν ἀντικειμένων λέγονται, ἢ ὁπωσοῦν ἄλλως πρὸς αὐτά· οἷον τὸ διπλάσιον αὐτό, ὅπερ ἐστίν, ἑτέρου διπλάσιον λέγεται· τινὸς γὰρ διπλάσιον· καὶ ἡ ἐπιστήμη δὲ τῷ ἐπιστητῷ, ὡς τὰ πρός τι, ἀντίκειται· καὶ λέγεταί γε ἡ ἐπιστήμη αὐτό, ὅπερ ἐστί, τοῦ ἐπιστητοῦ· καὶ τὸ ἐπιστητὸν δὲ αὐτό, ὅπερ ἐστί, πρὸς ἀντικείμενον λέγεται, τὴν ἐπιστήμην. Τὸ γὰρ ἐπιστητὸν τινὶ λέγεται ἐπιστητόν, τῇ ἐπιστήμῃ. Ὅσα οὖν ἀντίκειται ὡς τὰ πρός τι, αὐτά, ἅπερ ἐστί, ἑτέρων λέγεται, ἢ ὅπως δήποτε πρὸς ἄλληλα, λέγεται. (5) Τὰ δὲ ὡς τὰ ἐναντία, αὐτὰ μέν, ἅπερ ἐστίν, οὐδαμῶς πρὸς ἄλληλα λέγεται, ἐναντία μέντοι ἀλλήλων λέγεται. Οὔτε γὰρ τὸ ἀγαθὸν τοῦ κακοῦ λέγεται ἀγαθόν, ἀλλ' ἐναντίον· οὔτε τὸ λευκὸν τοῦ μέλανος λευκόν, ἀλλὰ ἐναντίον· ὥστε διαφέρουσιν αὗται αἱ ἀντιθέσεις ἀλλήλων. (6) Ὅσα δὲ τῶν ἐναντίων τοιαῦτά ἐστιν ὥστε

De Oppositis vero, quot modis illa opponi soleant, dicendum est. (2) Dicitur autem alterum alteri opponi quadrifariam: aut ut relata ad aliquid, aut ut contraria, aut ut privatio et habitus, aut ut affirmatio et negatio. (3) Opponitur autem unumquodque illorum, summatim ut dicam, ut relata ad aliquid, v. c. duplum dimidio; ut contraria vero, v. c. malum bono; secundum privationem vero et habitum, v. c. cæcitas et visus; secundum affirmationem et negationem, v. c. sedet, non sedet. (4) Quæcumque igitur ut relata opponuntur, ipsa, quidquid sunt, oppositorum esse dicuntur, aut quocumque modo aliter ad ea relata, velut duplum ipsum, quod est, alterius duplum dicitur; alicujus enim duplum *dicitur*; et scientia scibili, ut relatum, opponitur; et dicitur quidem scientia id, quod est, τοῦ scibilis esse; et scibile rursus id, quod est, respectu ad oppositum dicitur, ad scientiam. Scibile enim per aliquid dicitur scibile, per scientiam. Quæcumque ergo opponuntur ut relata, ipsa, quod sunt, aliorum dicuntur, aut quocumque modo respectu ad se invicem dicuntur. (5) Quæ autem ut contraria opponuntur, ipsa, quod sunt, minime invicem alterum alterius dicuntur; contraria vero inter se dicuntur. Neque enim bonum mali dicitur bonum, sed contrarium; neque album nigri album, sed contrarium: quare differunt hæ oppositiones inter se. (6) Quæcumque

ἐν οἷς πέφυκε γίνεσθαι, ἢ ὧν κατηγορεῖται, ἀναγκαῖον αὐτῶν θάτερον ὑπάρχειν, τούτων οὐδέν ἐστιν ἀνὰ μέσον. Ὧν δέ γε μὴ ἀναγκαῖον θάτερον ὑπάρχειν, τούτων ἔστι τι ἀνὰ μέσον πάντως· οἷον νόσος καὶ ὑγίεια ἐν σώματι ζῴου πέφυκε γίνεσθαι· καὶ ἀναγκαῖόν γε θάτερον ὑπάρχειν τῷ τοῦ ζῴου σώματι, ἢ νόσον ἢ ὑγίειαν. Καὶ περιττὸν δὲ καὶ ἄρτιον ἀριθμοῦ κατηγορεῖται· καὶ ἀναγκαῖόν γε θάτερον τῷ ἀριθμῷ ὑπάρχειν, ἢ περιττὸν ἢ ἄρτιον. Καὶ οὐκ ἔστι γε τούτων οὐδὲν ἀνὰ μέσον, οὔτε νόσου καὶ ὑγιείας, οὔτε περιττοῦ καὶ ἀρτίου. Ὧν δέ γε μὴ ἀναγκαῖον θάτερον ὑπάρχειν, τούτων ἔστι τι ἀνὰ μέσον· οἷον μέλαν καὶ λευκὸν ἐν σώματι πέφυκε γίνεσθαι· καὶ οὐκ ἀναγκαῖόν γε θάτερον αὐτῶν ὑπάρχειν τῷ σώματι· οὐ γὰρ πᾶν [σῶμα] ἤτοι λευκὸν ἢ μέλαν ἐστί. Καὶ φαῦλον δὲ καὶ σπουδαῖον κατηγορεῖται μὲν καὶ κατ' ἀνθρώπου καὶ κατὰ ἄλλων πολλῶν· οὐκ ἀναγκαῖον δὲ θάτερον αὐτῶν ὑπάρχειν ἐκείνοις, ὧν ἂν κατηγορῆται· οὐ γὰρ πάντα ἤτοι φαῦλα ἢ σπουδαῖά ἐστι· καὶ ἔστι γέ τι τούτων ἀνὰ μέσον, οἷον τοῦ μὲν λευκοῦ καὶ μέλανος τὸ φαιὸν καὶ τὸ ὠχρόν, καὶ ὅσα ἄλλα χρώματα· τοῦ δὲ φαύλου καὶ σπουδαίου τὸ οὔτε φαῦλον οὔτε σπουδαῖον. (7) Ἐπ' ἐνίων μὲν οὖν ὀνόματα κεῖται τοῖς ἀνὰ μέσον, οἷον λευκοῦ καὶ μέλανος, τὸ φαιὸν καὶ τὸ ὠχρόν, καὶ ὅσα ἄλλα χρώματα. Ἐπ' ἐνίων δὲ ὀνόματι μὲν οὐκ εὔπορον τὸ ἀνὰ μέσον ἀποδοῦναι, τῇ δ' ἑκατέρου τῶν ἄκρων ἀποφάσει τὸ ἀνὰ μέσον ὁρίζεται, οἷον τὸ οὔτε ἀγαθὸν οὔτε κακόν, καὶ οὔτε δίκαιον οὔτε ἄδικον. (8) Στέρησις δὲ καὶ ἕξις λέγεται μὲν περὶ ταὐτόν τι, οἷον ἡ ὄψις καὶ ἡ τυφλότης περὶ ὀφθαλμόν. Καθόλου δὲ εἰπεῖν, ἐν ᾧ ἡ ἕξις πέφυκε γίνεσθαι, περὶ τοῦτο λέγεται ἑκάτερον αὐτῶν. (9) Ἐστερῆσθαι δὲ τότε λέγομεν ἕκαστον τῶν τῆς ἕξεως δεκτικῶν, ὅταν ἐν ᾧ πέφυκεν ὑπάρχειν, καὶ ὅτε πέφυκεν ἔχειν, μηδαμῶς ὑπάρχῃ. Νωδόν τε γὰρ λέγομεν οὐ τὸ μὴ ἔχον ὀδόντας, καὶ τυφλὸν οὐ τὸ μὴ ἔχον ὄψιν· ἀλλὰ τὸ μὴ ἔχον, ὅτε πέφυκεν ἔχειν· τινὰ γὰρ ἐκ γενετῆς καὶ οὔτε ὄψιν ἔχει οὔτε ὀδόντας, ἀλλ' οὐ λέγεται οὔτε νωδὰ οὔτε τυφλά. (10) Τὸ δὲ ἐστερῆσθαι καὶ τὸ τὴν ἕξιν ἔχειν, οὐκ ἔστι στέρησις καὶ ἕξις. Ἕξις μὲν γάρ ἐστιν ἡ ὄψις, στέρησις δὲ ἡ τυφλότης· τὸ δὲ ἔχειν τὴν ὄψιν οὐκ ἔστιν ὄψις, οὐδὲ τὸ τυφλὸν εἶναι τυφλότης· στέρησις γάρ τις ἡ τυφλότης ἐστί· τὸ δὲ τυφλὸν εἶναι ἐστερῆσθαι, οὐ στέρησίς ἐστιν. Ἔτι εἰ ἦν ἡ τυφλότης ταὐτὸν τῷ τυφλὸν εἶναι, κατηγορεῖτο ἂν ἀμφότερα κατὰ τοῦ αὐτοῦ· ἀλλὰ τυφλὸς μὲν λέγεται ὁ ἄνθρωπος, τυφλότης δὲ οὐδαμῶς λέγεται ὁ ἄνθρωπος. (11) Ἀντικεῖσθαι δὲ καὶ ταῦτα δοκεῖ, τὸ ἐστερῆσθαι, καὶ τὸ τὴν ἕξιν ἔχειν, ὡς στέρησις καὶ ἕξις· ὁ γὰρ τρόπος τῆς ἀντιθέσεως ὁ αὐτός. Ὡς γὰρ ἡ τυφλότης τῇ ὄψει ἀντίκειται, οὕτω καὶ τὸ τυφλὸν εἶναι τῷ ὄψιν ἔχειν ἀντίκειται. (12) Οὐκ ἔστι δὲ οὐδὲ τὸ ὑπὸ τὴν ἀπόφασιν καὶ κατάφασιν, ἀπόφασις καὶ κατάφασις· ἡ μὲν γὰρ κατάφασις λόγος ἐστὶ καταφατικός, καὶ ἡ ἀπόφασις λόγος ἀποφατικός· τῶν δὲ ὑπὸ τὴν κατάφασιν καὶ ἀπό-

autem e contrariis talia sunt, ut, in quibus natura esse possunt, aut de quibus prædicantur, necessarium sit eorum alterutrum adesse; inter hæc nihil est medium. Quorum autem non est necessarium alterutrum adesse, inter hæc utique medium quodpiam est. Velut morbus et sanitas in corpore animalis natura esse possunt; ac necesse est alterutrum in animalis corpore adesse, aut morbum, aut sanitatem. Et impar vero et par de numero prædicantur; ac necesse est alterutrum numero adesse, aut impar, aut par. Neque est inter hæc medium aliquod, nec inter morbum et sanitatem, nec inter impar et par. Quorum autem non est necessarium alterutrum adesse, inter hæc aliquod medium est. Velut nigrum et album in corpore natura esse possunt; nec necessarium tamen alterutrum eorum corpori inesse: non omne enim corpus aut album est aut nigrum. Et turpe quidem et honestum prædicatur et de homine et de aliis multis; non necessarium autem, alterutrum eorum adesse in illis, de quibus prædicatur; nec enim omnia aut turpia sunt, aut honesta; et est inter hæc aliquod medium; velut inter album et nigrum cinericium et pallidum, et quicumque alii sunt colores; inter turpe autem et honestum id, quod neque turpe est neque honestum. (7) In nonnullis quidem nomina posita sunt mediis; velut *medio* inter album et nigrum, cinericium et pallidum, et quicumque alii colores sunt. In nonnullis vero haud facile est nomine medium exprimere; at negatione utriusque extremi medium definitur, ut quod nec bonum est nec malum, nec justum nec injustum. (8) Privatio autem et habitus dicuntur quidem de eodem; ut visus et cæcitas de oculo. In universum vero ut dicamus, in quocumque habitus naturâ inesse potest, de hoc utrumque dicitur. (9) Privatum esse autem tum dicimus quodque eorum quæ habitum recipere possunt, quando, in quo natura inesse debent, et quando natura habere debent, omnino non adsunt. Edentulum enim dicimus non quod dentes non habet, et cæcum non quod visum non habet; sed quod non habet, quando naturâ habere debet: nam quædam a prima nativitate nec visum nec dentes habent, sed non dicuntur edentula aut cæca. (10) Privatum esse autem et habere habitum, non est privatio et habitus. Habitus enim est visus, privatio vero cæcitas; habere autem visum non est visus, nec esse cæcum cæcitas; privatio enim aliqua cæcitas est; cæcum vero esse est privatum esse, non privatio. Porro, si idem esset cæcitas et cæcum esse, prædicarentur utraque de eodem; verum cæcus quidem dicitur homo, at cæcitas nunquam homo dicitur. (11) Opponi vero et hæc videntur, privatum esse, et habitum habere, quemadmodum privatio et habitus; modus enim oppositionis idem est. Quemadmodum enim cæcitas visui opponitur, ita etiam cæcum esse et visum habere sibi invicem opponuntur. (12) Neque etiam id, quod est sub negatione et affirmatione, est negatio et affirmatio: nam affirmatio est oratio affirmativa, et negatio oratio negativa; eorum vero, quæ sub affirmatione et negatione sunt, nullum est

φασιν οὐδέν ἐστι λόγος. (13) Λέγεται δὲ καὶ ταῦτα ἀντικεῖσθαι ἀλλήλοις, ὡς κατάφασις καὶ ἀπόφασις· καὶ γὰρ ἐπὶ τούτων ὁ τρόπος τῆς ἀντιθέσεως ὁ αὐτός. Ὡς γάρ ποτε ἡ κατάφασις πρὸς τὴν ἀπόφασιν ἀντίκειται, οἷον τὸ κάθηται τῷ οὐ κάθηται· οὕτω καὶ τὸ ὑφ' ἑκάτερον πρᾶγμα ἀντίκειται, τὸ καθῆσθαι τῷ μὴ καθῆσθαι. (14) Ὅτι δὲ ἡ στέρησις καὶ ἡ ἕξις οὐκ ἀντίκειται, ὡς τὰ πρός τι, φανερόν· οὐ γὰρ λέγεται αὐτό, ὅπερ ἐστί, τοῦ ἀντικειμένου· ἡ γὰρ ὄψις οὐκ ἔστι τυφλότητος ὄψις, οὐδ' ἄλλως οὐδαμῶς πρὸς αὐτὸ λέγεται. Ὡσαύτως δὲ οὐδὲ ἡ τυφλότης λέγοιτ' ἂν τυφλότης ὄψεως, ἀλλὰ στέρησις μὲν ὄψεως ἡ τυφλότης λέγεται, τυφλότης δὲ ὄψεως οὐ λέγεται. (15) Ἔτι τὰ πρός τι πάντα πρὸς ἀντιστρέφοντα λέγεται, ὥστε καὶ ἡ τυφλότης, εἴπερ ἦν τῶν πρός τι, ἀντέστρεφεν ἂν κἀκεῖνο πρὸς ὃ λέγεται· ἀλλ' οὐκ ἀντιστρέφει· οὐ γὰρ λέγεται ἡ ὄψις τυφλότητος ὄψις. (16) Ὅτι δὲ οὐδ' ὡς τὰ ἐναντία ἀντίκειται τὰ κατὰ στέρησιν καὶ ἕξιν λεγόμενα, ἐκ τῶνδε δῆλον· τῶν μὲν γὰρ ἐναντίων, ὧν μηδέν ἐστιν ἀνὰ μέσον, ἀναγκαῖον, ἐν ᾧ πέφυκε γίνεσθαι, ἢ ὧν κατηγορεῖται, θάτερον αὐτῶν ὑπάρχειν ἀεί· τούτων γὰρ οὐδὲν ἦν ἀνὰ μέσον, ὧν θάτερον ἦν ἀναγκαῖον τῷ δεκτικῷ ὑπάρχειν, οἷον ἐπὶ νόσου καὶ ὑγιείας, καὶ περιττοῦ καὶ ἀρτίου. Ὧν δὲ ἔστι τι ἀνὰ μέσον, οὐδέποτε ἀνάγκη παντὶ ὑπάρχειν θάτερον· οὔτε γὰρ λευκὸν ἢ μέλαν ἀνάγκη πᾶν εἶναι τὸ δεκτικόν, οὔτε θερμὸν οὔτε ψυχρόν· τούτων γὰρ ἀνὰ μέσον τι οὐδὲν κωλύει ὑπάρχειν. Ἔτι δὲ καὶ τούτων ἦν τι ἀνὰ μέσον, ὧν μὴ ἀναγκαῖον θάτερον ὑπάρχειν ἦν τῷ δεκτικῷ· εἰ μὴ οἷς φύσει τὸ ἓν ὑπάρχει, οἷον τῷ πυρὶ τὸ θερμῷ εἶναι, καὶ τῇ χιόνι τὸ λευκῇ· ἐπὶ δὲ τούτων ἀφωρισμένως ἀναγκαῖον θάτερον ὑπάρχειν, καὶ οὐχ ὁπότερον ἔτυχεν· οὐ γὰρ ἐνδέχεται τὸ πῦρ ψυχρὸν εἶναι, οὐδὲ τὴν χιόνα μέλαιναν· ὥστε παντὶ μὲν οὐκ ἀνάγκη τῷ δεκτικῷ θάτερον αὐτῶν ὑπάρχειν, ἀλλὰ μόνον οἷς φύσει τὸ ἓν ὑπάρχει, καὶ τούτοις ἀφωρισμένως τὸ ἕν, καὶ οὐχ ὁπότερον ἔτυχεν. Ἐπὶ δὲ τῆς στερήσεως καὶ τῆς ἕξεως οὐδέτερον τῶν εἰρημένων ἀληθές· οὐδὲ γὰρ ἀεὶ τῷ δεκτικῷ ἀναγκαῖον θάτερον αὐτῶν ὑπάρχειν· τὸ γὰρ μήπω πεφυκὸς ὄψιν ἔχειν οὔτε τυφλὸν οὔτε ὄψιν ἔχον λέγεται· ὥστε οὐκ ἂν εἴη ταῦτα τῶν τοιούτων ἐναντίων, ὧν οὐδέν ἐστιν ἀνὰ μέσον· ἀλλ' οὐδ' ὧν τι ἔστιν ἀνὰ μέσον. Ἀναγκαῖον γάρ ποτε παντὶ τῷ δεκτικῷ θάτερον αὐτῶν ὑπάρχειν. Ὅταν γὰρ ἤδη πεφυκὸς ᾖ ὄψιν ἔχειν, τότε ἢ τυφλὸν ἢ ὄψιν ἔχον ῥηθήσεται· καὶ τούτων οὐκ ἀφωρισμένως θάτερον, ἀλλ' ὁπότερον ἔτυχεν· οὐ γὰρ ἀναγκαῖον ἢ τυφλὸν ἢ ἔχον ὄψιν εἶναι, ἀλλ' ὁπότερον ἔτυχεν· ἐπὶ δὲ τῶν ἐναντίων, ὧν ἔστι τι ἀνὰ μέσον, οὐδέποτε ἀναγκαῖον ἦν παντὶ θάτερον ὑπάρχειν, ἀλλὰ τισί, καὶ τούτοις ἀφωρισμένως τὸ ἕν, ὥστε δῆλον, ὅτι κατ' οὐδέτερον τῶν τρόπων, ὡς τὰ ἐναντία, ἀντίκειται τὰ κατὰ στέρησιν καὶ ἕξιν ἀντικείμενα. (17) Ἔτι ἐπὶ μὲν τῶν ἐναντίων, ὑπάρχοντος τοῦ δεκτικοῦ, δυνατὸν εἰς ἄλληλα μεταβολὴν γίνε-

oratio, *sed res.* (13) Dicuntur vero et hæc inter se opponi, ut affirmatio et negatio; etenim et in his modus oppositionis idem est. Nam sicut aliquando affirmatio et negatio invicem opponuntur, ut sedet illi *quod est* non sedet; sic et res, quæ sub utroque sunt, opponuntur, sedere ei *quod est* non sedere. (14) Quod vero privatio et habitus non opponuntur ut relata, manifestum est: non enim dicitur ipsum, quod est, oppositi *esse*; visus enim non est cæcitatis visus, nec alio quocumque modo ad eam dicitur. Similiter vero nec cæcitas dici possit visus cæcitas, sed privatio quidem visus cæcitas dicitur, cæcitas visus vero non dicitur. (15) Porro, relata omnia conversim dicuntur. Quare et cæcitas, si quidem e numero relatorum esset, conversim prædicaretur de eo, ad quod dicitur: at non convertitur; non enim dicitur visus cæcitatis visus. (16) Quod vero nec ut contraria opponuntur ea, quæ secundum privationem et habitum dicuntur, ex hisce manifestum est. Contrariorum enim, inter quæ medium nullum est, semper necessarium est, alterutrum in illis, in quibus natura inesse possunt, aut de quibus prædicantur, inesse: inter hæc enim nullum esse medium vidimus, quorum alterutrum necessarium erat inesse illi, quod ea recipit, ut in morbo et sanitate, in impari et pari. Quorum vero medium aliquod est, nequaquam necessarium est omni inesse alterutrum; nec enim album aut nigrum esse necesse est omne id, quod ea recipit, nec calidum aut frigidum: horum enim nihil impedit medium aliquod inesse. Porro et horum erat aliquod medium, quorum non erat necessarium alterutrum inesse illi, quod ea recipit. Nisi his, quibus natura unum insit, ut igni *inest* calidum esse, et nivi album; in his, inquam, definite necesse est alterutrum inesse, nec quodcumque contingit, non enim contingit ignem esse frigidum, nivem esse nigram. Quare non est necessarium omni illi, quod *contraria* recipit, eorum alterutrum inesse, sed illis solis, quibus unum natura inest, et his definite unum, nec utrumque contigerit. De privatione vero et habitu nullum eorum, quæ dicta sunt, verum est. Nec enim necessarium est, semper alterutrum illi, quod recipit, adesse: quod enim nondum aptum natum est ut visum habeat, id nec cæcum, nec visum habere dicitur. Quare non fuerint hæc ex illorum contrariorum numero, quæ medium non habent; at nec ex horum numero, quorum aliquod medium est. Necessarium enim est, aliquando tandem omni illi, quod *privationem aut habitum* recipit, alterutrum adesse eorum; nam quando aptum fuerit ut natura visum habeat, tum aut cæcum aut visum habere dicetur; et vero horum non definite alterutrum, sed utrumcumque contigerit. Nec enim necessarium est, aut cæcum esse, aut visum habere, sed utrumcumque contigerit. In contrariis vero, quorum aliquod medium est, nequaquam necessarium erat omni alterutrum inesse, sed quibusdam, et his definite unum. Quare manifestum est quod neutro modo ut contraria opponuntur, quæ secundum privationem et habitum opposita sunt. (17) Præterea, in contrariis, si recipiens adest, mutuo

σθαι, εἰ μή τινι φύσει τὸ ἓν ὑπάρχει, οἷον τῷ πυρὶ τὸ θερμῷ εἶναι· καὶ γὰρ τὸ ὑγιαῖνον δυνατὸν νοσῆσαι, καὶ τὸ λευκὸν μέλαν γενέσθαι, καὶ τὸ ψυχρὸν θερμόν, καὶ ἐκ σπουδαίου γε φαῦλον καὶ ἐκ φαύλου σπουδαῖον δυνατὸν γενέσθαι. Ὁ γὰρ φαῦλος εἰς βελτίους διατριβὰς ἀγόμενος καὶ λόγους, κἂν μικρόν γέ τι ἐπιδοίη εἰς τὸ βελτίων εἶναι· ἐὰν δὲ ἅπαξ κἂν μικρὰν ἐπίδοσιν λάβῃ, φανερὸν ὅτι ἢ τελείως ἂν μεταβάλοι, ἢ πάνυ πολλὴν ἐπίδοσιν λάβοι· ἀεὶ γὰρ εὐκινητότερος πρὸς ἀρετὴν γίνεται, κἂν ἡντινοῦν ἐπίδοσιν εἰληφὼς ἐξ ἀρχῆς ᾖ· ὥστε καὶ πλείω εἰκὸς ἐπίδοσιν αὐτὸν λαμβάνειν· καὶ τοῦτο ἀεὶ γινόμενον τελείως εἰς τὴν ἐναντίαν ἕξιν ἀποκαθίστησιν, ἐάν περ μὴ χρόνῳ ἐξείργηται. Ἐπὶ δέ γε τῆς ἕξεως καὶ τῆς στερήσεως ἀδύνατον εἰς ἄλληλα μεταβολὴν γενέσθαι. Ἀπὸ μὲν γὰρ τῆς ἕξεως ἐπὶ τὴν στέρησιν γίνεται μεταβολή· ἀπὸ δὲ τῆς στερήσεως ἐπὶ τὴν ἕξιν, ἀδύνατον· οὔτε γὰρ τυφλὸς γενόμενός τις πάλιν ἀνέβλεψεν, οὔτε φαλακρὸς ὢν πάλιν κομήτης ἐγένετο· οὔτε νωδὸς ὢν ὀδόντας ἔφυσεν. (18) Ὅσα δὲ ὡς κατάφασις καὶ ἀπόφασις ἀντίκειται, φανερὸν ὅτι κατ' οὐδένα τῶν εἰρημένων τρόπων ἀντίκειται· ἐπὶ γὰρ μόνων τούτων ἀναγκαῖον ἀεὶ τὸ μὲν ἀληθές, τὸ δὲ ψευδὲς αὐτῶν εἶναι. Οὔτε γὰρ ἐπὶ τῶν ἐναντίων ἀναγκαῖον ἀεὶ θάτερον ἀληθὲς εἶναι, θάτερον δὲ ψεῦδος, οὔτε ἐπὶ τῶν πρός τι, οὔτε ἐπὶ τῆς ἕξεως καὶ τῆς στερήσεως. Οἷον ἡ ὑγίεια καὶ ἡ νόσος ἐναντία, καὶ οὐδέτερόν γε οὔτε ἀληθές, οὔτε ψεῦδός ἐστιν. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ διπλάσιον καὶ τὸ ἥμισυ ὡς τὰ πρός τι ἀντίκειται, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτῶν οὐδέτερον οὔτε ἀληθὲς οὔτε ψεῦδος· οὐδέ γε τὰ κατὰ στέρησιν καὶ ἕξιν, οἷον ἡ ὄψις καὶ ἡ τυφλότης· ὅλως δὲ τῶν κατὰ μηδεμίαν συμπλοκὴν λεγομένων οὐδὲν οὔτε ἀληθὲς οὔτε ψεῦδός ἐστιν· πάντα δὲ τὰ εἰρημένα ἄνευ συμπλοκῆς λέγεται. (19) Οὐ μὴν ἀλλὰ μάλιστα ἂν δόξειε τὸ τοιοῦτο συμβαίνειν ἐπὶ τῶν κατὰ συμπλοκὴν ἐναντίων λεγομένων. Τὸ γὰρ ὑγιαίνειν Σωκράτην τῷ νοσεῖν Σωκράτην ἐναντίον ἐστίν. Ἀλλ' οὐδὲ ἐπὶ τούτων ἀναγκαῖον ἀεὶ θάτερον μὲν ἀληθές, θάτερον δὲ ψεῦδος εἶναι· ὄντος μὲν γὰρ Σωκράτους, ἔσται τὸ μὲν ἀληθές, τὸ δὲ ψεῦδος· μὴ ὄντος δέ, ἀμφότερα ψευδῆ· οὔτε γὰρ τὸ νοσεῖν Σωκράτην, οὔτε τὸ ὑγιαίνειν ἐστὶν ἀληθές, αὐτοῦ μὴ ὄντος ὅλως τοῦ Σωκράτους. (20) Ἐπὶ δὲ τῆς στερήσεως καὶ τῆς ἕξεως, μὴ ὄντος τε ὅλως, οὐδέτερον ἀληθές· ὄντος τε, οὐκ ἀεὶ θάτερον μὲν ἀληθές, θάτερον δὲ ψεῦδος· τὸ γὰρ ὄψιν ἔχειν Σωκράτην τῷ τυφλὸν εἶναι Σωκράτην ἀντίκειται, ὡς στέρησις καὶ ἕξις· καὶ ὄντος τε, οὐκ ἀναγκαῖον θάτερον ἀληθὲς εἶναι, ἢ ψεῦδος (ὅτε γὰρ μήπω πέφυκεν ἔχειν, ἀμφότερα ψευδῆ), μὴ ὄντος τε ὅλως τοῦ Σωκράτους, καὶ οὕτω ψευδῆ ἀμφότερα, καὶ τὸ ὄψιν ἔχειν, καὶ τὸ τυφλὸν αὐτὸν εἶναι. (21) Ἐπὶ δέ γε τῆς καταφάσεως καὶ τῆς ἀποφάσεως ἀεί, ἐάν τε ᾖ ἐάν τε μὴ ᾖ, τὸ ἕτερον ἔσται ψεῦδος, καὶ τὸ ἕτερον ἀληθές. Τὸ γὰρ νοσεῖν Σωκράτην, καὶ τὸ μὴ νοσεῖν

contrariorum unum in alterum mutari potest, nisi alicui naturâ unum insit, velut igni calidum esse. Namque id, quod valet, potest in morbum incidere, et album nigrum fieri, et frigidum *fieri* calidum, et ex honesto pravum, et ex pravo honestum fieri potest. Pravus enim in familiaritatem ubi bonorum et colloquia admissus fuerit, poterit aliquantulum certe proficere et fieri melior; et si vel parvam semel accessionem acceperit, manifestum est, eum posse aut perfecte immutari aut omnino magnam accessionem accipere : semper enim ad virtutem melius movetur, etiamsi quantulamcumque ab initio *virtutis* accessionem receperit. Quare verisimile est, eum majorem etiam accessionem facturum, et hoc ubi semper factum fuerit, perfecte in contrarium habitum transibit, nisi tempore exclusus fuerit. In habitu vero et privatione mutua transmutatio fieri nequit : ab habitu enim in privationem mutatio fit, e privatione autem in habitum fieri non potest. Nec enim, qui cæcus factus fuerit, iterum visum recepit, nec calvus iterum comatus factus est, nec edentulo iterum dentes succreverunt. (18) Quæcumque vero ut affirmatio et negatio opponuntur, manifestum est, ea secundum nullum dictorum modorum opponi; nam in his solis necesse est, semper unum eorum verum esse, alterum falsum. Nec enim in contrariis necesse est, semper alterum verum esse, alterum autem falsum; neque etiam in relatis, nec in habitu et privatione; ut morbus et sanitas contraria sunt, et *eorum* neutrum verum est aut falsum. Similiter et duplum ac dimidium ut relata opponuntur, et neutrum eorum verum aut falsum est; neque illa, quæ secundum privationem et habitum dicuntur, ut visus et cæcitas. Omnino autem eorum, quæ secundum nullam conjunctionem dicuntur, nihil verum aut falsum est : quæ autem dicta sunt, ea omnia sine complexione dicuntur. (19) At enim maxime tale quid videtur accidere in contrariis secundum complexionem dictis. Valere enim Socratem illi, quod est ægrotare Socratem, contrarium est. Verum nec in his semper alterum verum, alterum falsum esse, necessarium est. Dum enim vivit Socrates, alterum quidem verum erit, alterum falsum; at e vivis sublato *Socrate*, utraque falsa erunt. Nec enim seu ægrotare seu valere Socratem verum est tum, quum ipse Socrates omnino non est. (20) In privatione vero et habitu, quum *Socrates* omnino non est, neutrum verum est; quum vero est, non semper alterum verum, alterum falsum est; nam visum habere Socratem illi, quod est cæcum esse Socratem, opponitur, ut privatio et habitus; et quidem dum est *Socrates*, non est necessarium, alterum verum esse, alterum falsum (nam quando natura eorum aliquod nondum habet, utraque falsa sunt); dum autem omnino non est Socrates, et sic utraque falsa sunt, tam visum illum habere, quam cæcum esse. (21) In affirmatione autem et negatione semper, sive sit *Socrates*, sive non sit, alterum erit falsum, alterum autem verum. Nam ægrotare Socratem, et non ægrotare Socratem, dum

Σωκράτην, ὄντος τε αὐτοῦ, φανερὸν ὅτι τὸ ἕτερον αὐτῶν ἀληθὲς ἢ ψεῦδός ἐστι, καὶ μὴ ὄντος, ὁμοίως· τὸ μὲν γὰρ νοσεῖν, μὴ ὄντος, ψεῦδος, τὸ δὲ μὴ νοσεῖν ἀληθές. Ὥστε ἐπὶ μόνων τούτων ἴδιον ἂν εἴη τὸ ἀεὶ θάτερον αὐτῶν ἀληθὲς ἢ ψεῦδος εἶναι, ὅσα ὡς κατάφασις καὶ ἀπόφασις ἀντίκειται.

[XI.] 22. Ἐναντίον δέ ἐστιν ἐξ ἀνάγκης ἀγαθῷ μὲν κακόν· τοῦτο δὲ δῆλον τῇ καθ' ἕκαστον ἐπαγωγῇ, οἷον ὑγιείᾳ νόσος, [καὶ δικαιοσύνῃ ἀδικία,] καὶ ἀνδρείᾳ δειλία· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. (23) Κακῷ δὲ ὁτὲ μὲν ἀγαθόν ἐστιν ἐναντίον, ὁτὲ δὲ κακόν· τῇ γὰρ ἐνδείᾳ, κακῷ ὄντι, ἡ ὑπερβολὴ ἐναντίον, κακὸν ὄν· ὁμοίως δὲ καὶ ἡ μεσότης, ἐναντία ἑκατέρῳ οὖσα, ἀγαθόν. Ἐπ' ὀλίγων δ' ἂν τὸ τοιοῦτον ἴδοι τις· ἐπὶ δὲ τῶν πλείστων ἀεὶ τῷ κακῷ τὸ ἀγαθὸν ἐναντίον ἐστίν. (24) Ἔτι ἐπὶ τῶν ἐναντίων οὐκ ἀναγκαῖον, ἐὰν θάτερον ᾖ, καὶ τὸ λοιπὸν εἶναι· ὑγιαινόντων μὲν γὰρ ἁπάντων, ὑγίεια μὲν ἔσται, νόσος δὲ οὔ. Ὁμοίως δὲ καὶ λευκῶν ὄντων ἁπάντων, λευκότης μὲν ἔσται, μελανία δὲ οὔ. (25) Ἔτι εἰ τὸ Σωκράτην ὑγιαίνειν τῷ Σωκράτην νοσεῖν ἐναντίον ἐστί, μὴ ἐνδέχεται δ' ἅμα ἀμφότερα τῷ αὐτῷ ὑπάρχειν, οὐκ ἂν ἐνδέχοιτο, τοῦ ἑτέρου τῶν ἐναντίων ὄντος, καὶ τὸ λοιπὸν εἶναι· ὄντος γὰρ τοῦ Σωκράτην ὑγιαίνειν, οὐκ ἂν εἴη τὸ νοσεῖν Σωκράτην. (26) Δῆλον δὲ ὅτι καὶ περὶ ταὐτὸν ἢ εἴδει ἢ γένει πέφυκε γίνεσθαι τὰ ἐναντία· νόσος μὲν γὰρ καὶ ὑγίεια ἐν σώματι ζῴου πέφυκε γίνεσθαι· λευκότης δὲ καὶ μελανία ἁπλῶς ἐν σώματι, δικαιοσύνη δὲ καὶ ἀδικία ἐν ψυχῇ ἀνθρώπου. (27) Ἀνάγκη δὲ πάντα τὰ ἐναντία ἢ ἐν τῷ αὐτῷ γένει εἶναι, ἢ ἐν τοῖς ἐναντίοις γένεσιν, ἢ αὐτὰ γένη εἶναι. Λευκὸν μὲν γὰρ καὶ μέλαν ἐν τῷ αὐτῷ γένει (χρῶμα γὰρ αὐτῶν τὸ γένος), δικαιοσύνη δὲ καὶ ἀδικία ἐν τοῖς ἐναντίοις γένεσιν· (τοῦ μὲν γὰρ ἀρετή, τοῦ δὲ κακία τὸ γένος)· ἀγαθὸν δὲ καὶ κακὸν οὐκ ἔστιν ἐν γένει, ἀλλ' αὐτὰ τυγχάνει γένη τινῶν ὄντα.

vivit ille, manifestum est, alterum eorum verum aut falsum esse; et quum non est, similiter; ægrotare enim eum, qui non est, falsum est; non autem ægrotare, verum. Quare his solis proprium hoc fuerit, semper alterutrum eorum verum aut falsum esse, quæcumque ut affirmatio et negatio opponuntur.

22. Contrarium vero est necessario bono quidem malum; id vero manifestum est ex singulorum inductione; ut valetudini morbus, [justitiæ injustitia], et fortitudini timiditas; similiter vero et in aliis. (23) Malo autem nonnunquam bonum contrarium est, nonnunquam malum; nam egestati, ut malo, excessus opponitur, qui et ipse malum est. Similiter vero et mediocritas, contraria quum sit utrique, bonum est. In paucis vero tale quid conspexerit aliquis; in plurimis vero semper malo bonum contrarium est. (24) Porro, contrariorum, non est necesse, si unum sit, etiam reliquum esse. Si enim sani sunt omnes, valetudo quidem erit, morbus vero non erit. Sic etiam, si omnes albi sint, albedo quidem erit, at non nigredo. (25) Porro, si Socratem sanum esse, illi, quod est Socratem ægrotare, contrarium est, neque contingit, simul utraque eidem inesse; non contigerit, unum contrariorum quum sit, etiam reliquum inesse. Si enim hoc est, Socratem valere; hoc non erit, Socratem ægrotare. (26) Manifestum vero est, circa idem aut specie aut genere natura fieri contraria. Morbus enim et valetudo in corpore animalis natura esse possunt; albedo vero et nigredo simpliciter in corpore, justitia vero et injustitia in anima hominis. (27) Necesse vero est, omnia contraria aut in eodem genere esse, aut in contrariis generibus, aut ipsa genera esse. Album enim et nigrum in eodem genere sunt; color vero est eorum genus. Justitia vero et injustitia in contrariis generibus sunt: illius enim genus est virtus; hujus autem vitium. Bonum vero et malum ipsa in genere non sunt, sed ipsa genera quorundam sunt.

CAP. IX. [XII.]

De Priori.

Πρότερον ἑτέρου ἕτερον λέγεται τετραχῶς· (2) πρῶτον μὲν καὶ κυριώτατα κατὰ χρόνον, καθ' ὃν πρεσβύτερον ἕτερον ἑτέρου καὶ παλαιότερον λέγεται· τῷ γὰρ τὸν χρόνον πλείω εἶναι καὶ πρεσβύτερον καὶ παλαιότερον λέγεται. (3) Δεύτερον δὲ τὸ μὴ ἀντιστρέφον κατὰ τὴν τοῦ εἶναι ἀκολούθησιν, οἷον τὸ ἓν τῶν δύο πρότερον· δυοῖν μὲν γὰρ ὄντων, ἀκολουθεῖ εὐθὺς τὸ ἓν εἶναι· ἑνὸς δὲ ὄντος, οὐκ ἀναγκαῖον δύο εἶναι· ὥστε οὐκ ἀντιστρέφει ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἡ ἀκολούθησις τοῦ εἶναι τὸ λοιπόν. Πρότερον δὲ δοκεῖ τὸ τοιοῦτον εἶναι, ἀφ' οὗ μὴ ἀντιστρέφει ἡ τοῦ εἶναι ἀκολούθησις. (4) Τρίτον δὲ κατά τινα τάξιν τὸ πρότερον λέγεται, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν λόγων. Ἔν τε γὰρ

Prius alterum altero dicitur quadrifariam. (2) Primo quidem et maxime secundum tempus, secundum quod alterum altero ætate prius et antiquius dicitur; eo enim, quod plus temporis elapsum sit, et ætate prius et antiquius dicitur. (3) Secundo autem, quod non reciprocatur secundum consequentiam, qua rem esse dicimus, ut unum duobus prius; si enim duo sunt, statim sequitur, unum esse; unum autem si est, non est necessarium, duo esse. Quare non reciprocatur ab uno consequentia, qua reliquum esse dicitur. Prius autem videtur illud esse, a quo non reciprocatur consequentia, qua rem esse dicimus. (4) Tertio vero secundum ordinem quempiam prius dicitur, ut in scientiis et orationibus; nam in de-

ταῖς ἀποδεικτικαῖς ἐπιστήμαις ὑπάρχει τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον τῇ τάξει· τὰ γὰρ στοιχεῖα πρότερα τῶν διαγραμμάτων τῇ τάξει· καὶ ἐπὶ τῆς γραμματικῆς τὰ στοιχεῖα πρότερα τῶν συλλαβῶν· ἐπί τε τῶν λόγων ὁμοίως· τὸ γὰρ προοίμιον τῆς διηγήσεως πρότερον τῇ τάξει ἐστίν. (5) Ἔτι παρὰ τὰ εἰρημένα τὸ βέλτιον καὶ τὸ τιμιώτερον πρότερον εἶναι τῇ φύσει δοκεῖ. Εἰώθασι δὲ καὶ οἱ πολλοὶ τοὺς ἐντιμοτέρους καὶ μᾶλλον ἀγαπωμένους ὑπ' αὐτῶν, προτέρους φάσκειν παρ' αὐτοῖς εἶναι. Ἔστι μὲν δὴ καὶ σχεδὸν ἀλλοτριώτατος τῶν τρόπων οὗτος. Οἱ μὲν οὖν λεγόμενοι τρόποι τοῦ προτέρου σχεδὸν τοσοῦτοί εἰσι. (6) Δόξειε δ' ἂν παρὰ τοὺς εἰρημένους καὶ ἕτερος εἶναι προτέρου τρόπος. Τῶν γὰρ ἀντιστρεφόντων κατὰ τὴν τοῦ εἶναι ἀκολούθησιν τὸ αἴτιον ὁπωσοῦν θατέρῳ τοῦ εἶναι πρότερον εἰκότως τῇ φύσει λέγοιτ' ἄν· ὅτι δ' ἐστί τινα τοιαῦτα, δῆλον. Τὸ γὰρ εἶναι ἄνθρωπον ἀντιστρέφει κατὰ τὴν τοῦ εἶναι ἀκολούθησιν πρὸς τὸν ἀληθῆ περὶ αὐτοῦ λόγον. Εἰ γάρ ἐστιν ἄνθρωπος, ἀληθὴς ὁ λόγος, ᾧ λέγομεν ὅτι ἔστιν ἄνθρωπος· καὶ ἀντιστρέφει γε· εἰ γὰρ ἀληθὴς ὁ λόγος, ᾧ λέγομεν ὅτι ἐστὶν ἄνθρωπος, ἔστιν ἄνθρωπος. Ἔστι δὲ ὁ μὲν ἀληθὴς λόγος οὐδαμῶς αἴτιος τοῦ εἶναι τὸ πρᾶγμα· τὸ μέντοι πρᾶγμα φαίνεταί πως αἴτιον τοῦ εἶναι ἀληθῆ τὸν λόγον· τῷ γὰρ εἶναι τὸ πρᾶγμα, ἢ μή, ἀληθὴς ὁ λόγος ἢ ψευδὴς λέγεται. Ὥστε κατὰ πέντε τρόπους πρότερον ἕτερον ἑτέρου λέγεται.

monstrativis scientiis inest prius et posterius ordine; nam principia ordine sunt priora ipsis descriptionibus, et in grammatica literæ sunt priores syllabis; et in orationibus similiter; exordium enim ordine prius est expositione. (5) Porro, præter ea quæ dicta sunt, melius et præstantius natura esse prius videtur. Solet enim plebs majore honore dignos magisque dilectos priores apud ipsam esse dicere. Est autem fere alienissimus hic e modis Prioris. Dicti ergo modi Prioris tot fere sunt. (6) Videatur autem præter dictos etiam alius esse Prioris modus: ex iis enim, quæ secundum consequentiam, qua ea esse inferimus, reciprocantur, illud, quod aliquo modo alterius causa est, prius merito natura diceretur. Quod vero talia quædam sint, manifestum est; nam esse hominem reciprocatur secundum consequentiam, qua esse dicimus cum vera de eo oratione. Si enim homo est, et oratio, qua hominem dicimus esse, vera est: et reciprocatur; si enim vera est oratio, qua dicimus hominem esse, homo est. Est autem oratio vera nequaquam causa, ut res sit; at res quodammodo causa videtur esse, ut oratio vera sit; eo enim, quia res est, aut non est, vera oratio aut falsa dicitur. Quare secundum quinque modos alterum altero prius esse dicitur.

CAP. X. [XIII.]

De modis verbi Simul.

Ἅμα δὲ λέγεται ἁπλῶς μὲν καὶ κυριώτατα, ὧν ἡ γένεσίς ἐστιν ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ· οὐδέτερον γὰρ πρότερον οὐδὲ ὕστερόν ἐστιν αὐτῶν. Ἅμα δὲ κατὰ τὸν χρόνον ταῦτα λέγεται. (2) Φύσει δὲ ἅμα, ὅσα ἀντιστρέφει μὲν κατὰ τὴν τοῦ εἶναι ἀκολούθησιν, μηδαμῶς δὲ αἴτιον θάτερον θατέρῳ τοῦ εἶναί ἐστιν, οἷον ἐπὶ τοῦ διπλασίου καὶ τοῦ ἡμίσεος· ἀντιστρέφει μὲν γὰρ ταῦτα· (διπλασίου γὰρ ὄντος ἐστὶν ἥμισυ καὶ ἡμίσεος ὄντος, διπλάσιόν ἐστιν), οὐδέτερον δὲ οὐδετέρῳ αἴτιον τοῦ εἶναί ἐστιν. (3) Καὶ τὰ ἐκ τοῦ αὐτοῦ δὲ γένους ἀντιδιῃρημένα ἀλλήλοις ἅμα τῇ φύσει λέγεται. Ἀντιδιῃρῆσθαι δὲ λέγεται ἀλλήλοις τὰ κατὰ τὴν αὐτὴν διαίρεσιν, οἷον τὸ πτηνὸν τῷ πεζῷ καὶ τῷ ἐνύδρῳ. Ταῦτα γὰρ ἀλλήλοις ἀντιδιῄρηται, ἐκ τοῦ αὐτοῦ γένους· τὸ γὰρ ζῷον διαιρεῖται εἰς ταῦτα, εἴς τε τὸ πτηνὸν καὶ τὸ πεζὸν καὶ τὸ ἔνυδρον· καὶ οὐδέν γε τούτων πρότερον ἢ ὕστερόν ἐστιν, ἀλλ' ἅμα τῇ φύσει τὰ τοιαῦτα δοκεῖ εἶναι. Διαιρεθείη δ' ἂν καὶ ἕκαστον τῶν τοιούτων εἰς εἴδη πάλιν· οἷον τὸ πεζὸν καὶ τὸ πτηνὸν καὶ τὸ ἔνυδρον. Ἔσται οὖν κἀκεῖνα ἅμα τῇ φύσει, ὅσα ἐκ τοῦ αὐτοῦ γένους κατὰ τὴν αὐτὴν διαίρεσίν ἐστι. (4) Τὰ δὲ γένη τῶν εἰδῶν ἀεὶ πρότερα· οὐ γὰρ ἀντιστρέφει

Simul vero dicuntur ea, simpliciter quidem et strictissime, quorum generatio in eodem tempore est. Neutrum enim illorum prius est aut posterius. Simul vero secundum tempus hæc dicuntur. (2) Natura vero Simul *dicuntur*, quæ reciprocantur quidem secundum consequentiam, qua ea esse dicuntur, quorum tamen alterum nequaquam alteri causa est, ut sit; velut in duplo et dimidio; nam hæc reciprocantur; duplum enim quum sit, dimidium est, et dimidium quum sit, duplum est); neutrum vero alteri causa est, ut sit. (3) Et quæ ex eodem genere per divisionem mutuo sibi opponuntur, simul natura esse dicuntur. Opponi autem per divisionem mutuo dicuntur, quæ secundum eandem divisionem opposita sunt; ut volatile pedestri et aquatico. Hæc enim mutuo per divisionem opposita sunt, ex eodem genere quum sint. Animal enim in hæc dividitur, in volatile, pedestre et aquaticum; et nullum illorum prius est aut posterius, sed natura hæc simul esse videntur. Dividi autem possit unumquodque illorum iterum in species; ut pedestre, et volatile, et aquaticum. Erunt ergo et hæc simul natura, quæcumque ex eodem genere secundum eandem divisionem sunt. (4) Genera vero speciebus semper priora sunt; non

κατὰ τὴν τοῦ εἶναι ἀκολούθησιν, οἷον ἐνύδρου μὲν ὄντος, ἔστι ζῷον· ζῴου δὲ ὄντος, οὐκ ἀνάγκη ἔνυδρον εἶναι. (5) Ἅμα οὖν τῇ φύσει λέγεται, ὅσα ἀντιστρέφει μὲν κατὰ τὴν τοῦ εἶναι ἀκολούθησιν, μηδαμῶς δὲ αἴτιον τὸ ἕτερον τῷ ἑτέρῳ τοῦ εἶναί ἐστι, καὶ τὰ ἐκ τοῦ αὐτοῦ γένους ἀντιδιῃρημένα ἀλλήλοις· ἁπλῶς δὲ ἅμα, ὧν ἡ γένεσις ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ.

enim reciprocantur secundum consequentiam, qua sunt; velut aquaticum si est, animal est; animal vero quum est, non est necesse aquaticum esse. (5) Simul ergo natura esse dicuntur, quæ reciprocantur quidem secundum consequentiam, qua sunt, quorum autem nequaquam alterum alteri causa est, ut sit, et quæ ex eodem genere per divisionem sibi invicem opposita sunt. Simpliciter autem simul esse *dicuntur*, quorum generatio in eodem tempore est.

CAP. XI. [XIV.]

De motu.

Κινήσεως δέ ἐστιν εἴδη ἕξ, γένεσις, φθορά, αὔξησις, μείωσις, ἀλλοίωσις, ἡ κατὰ τόπον μεταβολή. (2) Αἱ μὲν οὖν ἄλλαι κινήσεις, φανερὸν ὅτι ἕτεραι ἀλλήλων εἰσίν· οὐ γάρ ἐστιν ἡ γένεσις φθορά, οὐδέ γε ἡ αὔξησις μείωσις, οὐδὲ ἡ κατὰ τόπον μεταβολή· ὡσαύτως δὲ καὶ αἱ ἄλλαι. (3) Ἐπὶ δὲ τῆς ἀλλοιώσεως ἔχει τινὰ ἀπορίαν, μή ποτε ἀναγκαῖον ᾖ τὸ ἀλλοιούμενον κατά τινα τῶν λοιπῶν κινήσεων ἀλλοιοῦσθαι. Τοῦτο δὲ οὐκ ἀληθές ἐστι· σχεδὸν γὰρ κατὰ πάντα τὰ πάθη, ἢ τὰ πλεῖστα, ἀλλοιοῦσθαι συμβέβηκεν ἡμῖν, οὐδεμιᾶς τῶν ἄλλων κινήσεων κοινωνοῦσιν· οὔτε γὰρ αὔξεσθαι ἀναγκαῖον τὸ κατὰ πάθος κινούμενον, οὔτε μειοῦσθαι· ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων· ὥσθ' ἑτέρα ἂν εἴη παρὰ τὰς ἄλλας κινήσεις ἡ ἀλλοίωσις· εἰ γὰρ ἦν ἡ αὐτή, ἔδει τὸ ἀλλοιούμενον εὐθὺς καὶ αὔξεσθαι ἢ μειοῦσθαι, ἤ τινα τῶν ἄλλων ἀκολουθεῖν κινήσεων· ἀλλ' οὐκ ἀνάγκη. (4) Ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ αὐξανόμενον ἤ τινα ἄλλην κίνησιν κινούμενον, ἀλλοιοῦσθαι ἔδει· ἀλλ' ἔστι τινὰ αὐξανόμενα, ἃ οὐκ ἀλλοιοῦται, οἷον τὸ τετράγωνον, γνώμονος περιτεθέντος, ηὔξηται μέν, ἀλλοιότερον δὲ οὐδὲν γεγένηται· ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων. Ὥσθ' ἕτεραι ἂν εἴησαν αἱ κινήσεις ἀλλήλων. (5) Ἔστι δὲ ἁπλῶς μὲν κινήσει ἠρεμία ἐναντία· ταῖς δὲ καθ' ἕκαστα αἱ καθ' ἕκαστα· γενέσει μὲν φθορά, αὐξήσει δὲ μείωσις· τῇ δὲ κατὰ τόπον μεταβολῇ ἡ κατὰ τόπον ἠρεμία. Μάλιστα δὲ ἔοικεν ἀντικεῖσθαι ἡ πρὸς τὸν ἐναντίον τόπον μεταβολή, οἷον τῇ κάτωθεν ἡ ἄνω, τῇ δὲ ἄνωθεν ἡ κάτω. (6) Τῇ δὲ λοιπῇ τῶν ἀποδοθεισῶν κινήσεων οὐ ῥᾴδιον ἀποδοῦναι, τί ποτέ ἐστιν ἐναντίον. Ἔοικε δὲ οὐδὲν εἶναι αὐτῇ ἐναντίον, εἰ μή τις καὶ ἐπὶ ταύτης τὴν κατὰ τὸ ποιὸν ἠρεμίαν ἀντιθείη, ἢ τὴν εἰς τὸ ἐναντίον τοῦ ποιοῦ μεταβολήν· καθάπερ καὶ ἐπὶ τῆς κατὰ τόπον μεταβολῆς τὴν κατὰ τόπον ἠρεμίαν, ἢ τὴν εἰς τὸν ἐναντίον τόπον μεταβολήν· ἔστι γὰρ καὶ ἡ ἀλλοίωσις μεταβολὴ κατὰ τὸ ποιόν· ὥστε ἀντίκειται τῇ κατὰ τὸ ποιὸν κινήσει ἡ κατὰ τὸ ποιὸν ἠρεμία, ἢ ἡ εἰς τὸ ἐναντίον τοῦ ποιοῦ μεταβολή· οἷον τὸ λευκὸν γίνεσθαι τῷ μέλαν γίνεσθαι· ἀλλοιοῦται γὰρ εἰς τὰ ἐναντία τοῦ ποιοῦ μεταβολῆς γινομένης.

Motus autem species sunt sex: generatio, corruptio, augmentatio, imminutio, alteratio, mutatio loci. (2) Ceteros quidem motus, manifestum est, diversos esse inter se: neque enim generatio est corruptio, neque augmentatio est imminutio, aut mutatio circa locum. Similiter et reliqui. (3) In alteratione vero dubitationem aliquam habet, an non aliquando necessarium sit, id quod alteratur secundum quendam celerorum motuum alterari. Hoc autem verum non est; fere enim omnibus affectionibus, aut plurimis saltem, alterari accidit nobis, nullo reliquorum motuum participante; nec enim necessarium est augeri, quod secundum affectus movetur, nec minui. Similiter vero etiam in reliquis: quare diversa fuerit a reliquis motibus alteratio; nam si esset eadem, oporteret id, quod alteratur, statim etiam augeri aut minui, aut alium quempiam motum sequi; at non est necesse. (4) Similiter et id, quod augetur, aut alio quopiam motu movetur, oporteret alterari: verum sunt quædam, quæ quum augentur, non tamen alterantur; ut quadratum circumposito gnomone auctum quidem est, alteratum autem non fuit. Similiter et in reliquis talibus. Quare motus inter se diversi fuerint. (5) Motui autem omnino quies contraria est, singulis autem motus speciebus singulæ; generationi quidem corruptio, augmentationi imminutio, mutationi secundum locum quies secundum locum. Maxime autem videtur opposita esse mutatio in contrarium locum, ut illi, quæ est deorsum, hæc, quæ est sursum, et mutationi sursum mutatio deorsum. (6) Reliquo vero motuum definitorum, haud facile est explicatu, quid tandem sit contrarium. Apparet autem nihil illi contrarium esse, nisi quis et in hoc quietem secundum quale opponat, aut mutationem qualis in contrarium; quemadmodum et in mutatione secundum locum, quietem secundum locum, aut mutationem in locum contrarium; etenim est alteratio quoque mutatio secundum quale; quare opponitur motui secundum quale quies secundum quale, aut mutatio in contrarium Qualis; ut illi quod est album fieri, id quod est fieri nigrum. Alteratur enim *res*, facta mutatione Qualis in contraria.

CAP. XII. [XV.]

De modis verbi Habere.

Τὸ δὲ ἔχειν κατὰ πλείονας τρόπους λέγεται. (2) Ἢ γὰρ ὡς ἕξιν καὶ διάθεσιν, ἢ ἄλλην τινὰ ποιότητα· λεγόμεθα γὰρ καὶ ἐπιστήμην τινὰ ἔχειν, καὶ ἀρετήν. (3) Ἢ ὡς ποσόν, οἷον ὃ τυγχάνει τις ἔχειν μέγεθος· λέγεται γὰρ τρίπηχυ μέγεθος ἔχειν, ἢ τετράπηχυ. (4) Ἢ ὡς τὰ περὶ τὸ σῶμα, οἷον ἱμάτιον, ἢ χιτῶνα. (5) Ἢ ὡς ἐν μορίῳ, οἷον ἐν χειρὶ δακτύλιον. (6) Ἢ ὡς μέρος, οἷον χεῖρα, ἢ πόδα. (7) Ἢ ὡς ἐν ἀγγείῳ, οἷον ὁ μέδιμνος τοὺς πυρούς, ἢ τὸ κεράμιον τὸν οἶνον· οἶνον γὰρ ἔχειν τὸ κεράμιον λέγεται, καὶ ὁ μέδιμνος πυρούς. Ταῦτ' οὖν πάντα ἔχειν λέγεται, ὡς ἐν ἀγγείῳ. (8) Ἢ ὡς κτῆμα· ἔχειν γὰρ οἰκίαν ἢ ἀγρὸν λεγόμεθα. (9) Λεγόμεθα δὲ καὶ γυναῖκα ἔχειν, καὶ ἡ γυνὴ ἄνδρα· ἔοικε δὲ ἀλλοτριώτατος ὁ νῦν ῥηθεὶς τρόπος τοῦ ἔχειν· οὐδὲν γὰρ ἄλλο τῷ ἔχει γυναῖκα σημαίνομεν, ἢ ὅτι συνοικεῖ. (10) Ἴσως δὲ ἂν καὶ ἄλλοι τινὲς φανείησαν τοῦ ἔχειν τρόποι· οἱ δὲ εἰωθότες λέγεσθαι σχεδὸν ἅπαντες κατηρίθμηνται.

Habere pluribus modis dicitur. (2) Aut enim ut habitum aut dispositionem, aut ut aliam quandam qualitatem. Dicimur enim habere scientiam aliquam, et virtutem. (3) Aut ut quantum; velut quam aliquis habet magnitudinem. Dicitur enim magnitudinem tricubitam habere, aut quattuor cubitorum. (4) Aut ut aliquid circa corpus; velut vestem, aut tunicam. (5) Aut ut in parte; velut in digito annulum. (6) Aut ut partem; velut manum aut pedem. (7) Aut ut in vase; velut modius triticum, aut lagena vinum; vinum enim habere dicitur lagena, et modius triticum. Hæc ergo omnia ut in vase habere dicuntur. (8) Aut ut possessio; nam domum aut agrum habere dicimur. (9) Dicimur etiam mulierem habere, et mulier virum. Videtur autem alienissimus, qui nunc dictus est, modus *habendi* esse; nihil enim aliud significamus, Habet mulierem dicentes, quam quod ille cohabitet. (10) Forte autem et alii apparuerint modi habendi; dici vero soliti fere omnes sunt enumerati.

CUPRINS

Printed and bound in Romania
by **punct**

"Traian Brăileanu (14 sept. 1882 – 3 oct. 1947) este mai cunoscut ca etician (*die Grundlegung zu einer Wissenschaft der Ethik*, 1919; *Ethik und Soziologie. Ein Beitrag zur Lösung der Problems: Individuum und Gesellschaft*, 1926; *Statul şi comunitatea morală*, 1937/1940), ca sociolog al politicului (*Politica*, 1928; *Teoria comunităţii omeneşti*, 1941) decât ca traducător, mai cu seamă din elină. Dar Traian Brăileanu era un foarte bun ştiutor de greacă şi latină. Pe deasupra, mai avea şi formaţie filosofică în cultura limbii germane. *Etica nicomahică*, bunăoară, publicată deja în 1944, pare a fi riguros aristotelică până şi în noua înveşmântare." (Gh. Vlăduţescu)

Micul tratat despre *Categorii* (Κατηγορίαι, *Categoriae*) deschide seria cărţilor de logică (*Organon*) şi, în genere, catalogul scrierilor aristotelice întocmit de Andronikos din Rhodos. Traducerea realizată de Traian Brăileanu a fost revăzută şi adnotată de profesorul Gheorghe Vlăduţescu şi este însoţită de varianta originală a acestui text.

ISBN (10) 973-596-349-3
ISBN (13) 978-973-596-349-1